

IN VOLUME #2
ISSUE#10,
OKTABR 2024

**«YANGI O‘ZBEKISTONDA
TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIIY
KONFERENSIYASI**

**Research Science and
Innovation House**

 <https://universalpublishings.com>
editor@universalpublishings.com

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

**"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 2, Issue 10, October 2024

**«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI.**

31.10.2024-yil.

Ushbu to'plamda « **YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR**» ilmiy konferensiyasi 2024-yil 2-soni 10-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

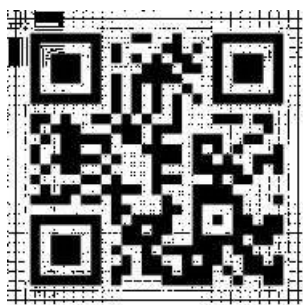
Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Zenodo, Open Aire, Google
Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

**“RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION
HOUSE” MCHJ**

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrası mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqorayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik va agratexnologiyalar universiteti magistranti

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrası dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizikkimyo kafedrası dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdulkarimovich, Toshkent

tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti.

Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasi mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

**Weaving Words into Persuasion: A Comparative Study of Figurative Language
in Menasive Speech Acts of English and Uzbek**

Shohsanamxon O‘rinova

Lecturer,

National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Tashkent, Uzbekistan

shohsanamgulomova98@gmail.com

Abstract:

This paper explores the intricate relationship between figurative language and persuasive speech acts in English and Uzbek, highlighting the cultural nuances and linguistic strategies employed in each language. The study reveals how metaphors, proverbs, and other figures of speech are deployed to achieve different persuasive goals, reflecting the distinct cultural values, communication styles, and social contexts of the two languages. By analyzing specific examples and drawing upon relevant theoretical frameworks, the paper argues that understanding these cultural variations in figurative language is crucial for successful cross-cultural communication and for navigating the complex landscape of persuasion.

Keywords: Menasive Speech Acts, Figurative Language, Metaphors, Proverbs, Cultural Influences, English Language, Uzbek Language, Pragmatics, Cross-Cultural Communication

I. Introduction

Language is not simply a means of conveying information; it is a dynamic tool that shapes our perceptions, influences our beliefs, and guides our actions. This power of language is particularly evident in the art of persuasion, where carefully chosen words can subtly sway opinions, shift perspectives, and motivate behaviors. In this domain, figurative language – encompassing metaphors, similes, proverbs, and other figures of speech – plays a crucial role in crafting persuasive arguments that resonate with listeners on a deeper level. However, the way figurative language is used in persuasive contexts varies significantly across cultures and languages, reflecting the unique values, communication styles, and social norms of each linguistic community.

This paper delves into the distinct manifestations of figurative language in menasive speech acts in English and Uzbek, two languages with contrasting cultural backgrounds. By exploring the specific strategies employed in each language, the paper aims to shed light on the intricate interplay between culture, language, and persuasion, ultimately highlighting the importance of cultural sensitivity and awareness in navigating the complexities of cross-cultural communication.

II. Theoretical Framework

This study draws upon the framework of Speech Act Theory, specifically focusing on the concept of illocutionary force. Illocutionary force refers to the intended effect the speaker aims to achieve with their utterance. In the context of menasive speech acts, this force is directed towards persuading the listener to adopt a particular viewpoint, take a certain action, or change their behavior. The study also draws on the notion of 'pragmatics,' which examines the role of context and social factors in understanding meaning and interpreting utterances.

III. English: Directness and Explicit Figurative Language

English, with its emphasis on directness and individualism, often utilizes figurative language in a relatively explicit and straightforward manner. While English speakers may use metaphors and similes, they tend to rely less on proverbs and indirectness compared to Uzbek. Figurative language in English persuasion is often employed to:

- a) Clarify Complex Ideas: For instance, "The economy is a ship sailing through choppy waters" uses a metaphor to provide a vivid image and simplify the concept of economic instability.
- b) Create Emotional Appeal: "He's a wolf in sheep's clothing" uses an animal metaphor to evoke a sense of distrust and danger, appealing to the listener's emotions.
- c) Strengthen Arguments: "Time is money" is a proverb that acts as a succinct and memorable reminder of the value of time, supporting a persuasive argument for efficiency.

IV. Uzbek: Subtlety and Implicit Figurative Language

Uzbek, rooted in collectivist values and a focus on social harmony, embraces a more nuanced and subtle approach to persuasion, often relying heavily on metaphors, proverbs, and figurative language to convey meaning indirectly and implicitly. These figures of speech often serve to:

a) Create a Sense of Shared Understanding: Proverbs like "Suv o'tgan joyda o't o'tmaydi" (Where water has flowed, fire will not burn) draw upon collective wisdom and shared cultural experiences, fostering a sense of connection and agreement.

b) Convince through Veiled Suggestions: Using metaphors like "Bu ishni yaxshi bajarishingiz, qor parchalari singari mayin bo'lishingiz kerak" (You need to do this job well, you need to be as delicate as snowflakes) subtly suggests the need for carefulness and finesse without directly stating it.

c) Appeal to Emotions through Evocative Imagery: Metaphors and proverbs in Uzbek often evoke specific emotions, like "Yurakda qolgan shirin so'z, oltin qaddan yaxshi" (A sweet word that stays in the heart is better than gold), which appeals to the listener's sense of affection and appreciation.

V. Comparative Analysis: Similarities and Differences

While both English and Uzbek utilize figurative language in their persuasive speech acts, they exhibit distinct characteristics:

a) Directness vs. Indirectness: English tends towards more explicit and direct use of figurative language, while Uzbek favors a more subtle and implicit approach.

b) Focus on Individual vs. Collective: English figurative language often appeals to individual needs and goals, while Uzbek figures of speech frequently draw upon collective values, norms, and shared experiences.

c) Explanatory vs. Evocative: English figurative language often aims to clarify and illustrate concepts, while Uzbek figurative language often seeks to evoke emotions, build rapport, and create a sense of shared understanding.

VI. Illustrative Examples

English: "He's a real bull in a china shop." This metaphor vividly portrays someone as clumsy and destructive, emphasizing the potential negative consequences of their actions.

Uzbek: "Oltin qafasda qush qo'shiq aytmaydi." (A bird in a golden cage doesn't sing.) This proverb implies that freedom and genuine happiness are more important than material possessions, subtly encouraging a listener to pursue their passions rather than focusing solely on external rewards.

VII. Cross-Cultural Communication and Persuasion

The differences in the use of figurative language in English and Uzbek highlight the importance of cultural sensitivity and awareness in cross-cultural communication. Failing to recognize and appreciate these nuances can lead to misunderstandings, misinterpretations, and ineffective persuasion. For instance, an English speaker might use a direct metaphor to emphasize a point, but an Uzbek listener might perceive it as overly aggressive or lacking in subtlety. Similarly, an Uzbek speaker relying on a proverb might not be understood by an English listener unfamiliar with the cultural context.

VIII. Strategies for Effective Cross-Cultural Communication

a) Cultural Sensitivity: Becoming familiar with the cultural values and communication styles of the target audience is crucial.

b) Active Listening: Paying attention to nonverbal cues and understanding the context surrounding the figurative language employed can enhance comprehension.

c) Clarification: Asking for clarification when unsure about the meaning of a figurative expression helps to avoid misunderstandings.

d) Use of Interpreters: In formal settings, utilizing professional interpreters who are familiar with both languages and cultures can significantly improve communication accuracy and avoid potential misunderstandings.

IX. Conclusion

Figurative language is a powerful tool in the art of persuasion, and its role in menasive speech acts is shaped by cultural values and linguistic structures. Understanding the nuances of figurative language in different cultures is crucial for effective cross-cultural communication. This study highlights the distinct approaches to figurative language in English and Uzbek, revealing how cultural differences shape the subtle art of persuasion. By recognizing and appreciating these differences, individuals can navigate the labyrinth of meaning and achieve greater clarity, connection, and influence in cross-cultural interactions.

References

1. Pliushch, B. O. Indirect translation and the issue of culture specific terms rendering. *www.seanewdim.com*, 65.
2. Toropova, E. V., Zhukova, E. F., Malenko, S. A., Kaminskaya, T. L., Salonikov, N. V., Makarov, V. I., ... & Grinev, A. M. MAN, SOCIETY, COMMUNICATION.
3. Gadaev, A., Ismoilova, M., & Turakulov, R. (2022). Comparative analysis of calprotectin and helicobacter pylori in the faces and interleukin-6 in the blood of patients with and without COVID-19 before and after the treatment. *Scientific Collection «InterConf+»*, (26 (129)), 236-242.
4. Исмоилова, М. И. (2022). РОЛЬ КАЛЬПРОТЕКТИНА В ДИАГНОСТИКЕ ВОСПАЛИТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ В КИШЕЧНИКЕ У БОЛЬНЫХ COVID-19. *Университетский терапевтический вестник*, 4, 62-62.
5. Ismailova, M. I. (2024). A COMPARATIVE STUDY OF THE CLINICO-ENDOSCOPIC PICTURE OF GASTROESOPHAGEAL REFLUX DISEASE AND THE MENTAL STATE OF PATIENTS. *Oriental Journal of Medicine and Pharmacology*, 4(02).

PEDAGOGIK TAJRIBA-SINOV ISHLARINING NATIJALARINI SIFAT VA MIQDOR JIHATDAN TAHLIL QILISH

*Xusanova Xilola Xaqberdiyevna, Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil
tadqiqotchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik tajriba-sinov ishlarining natijalarini sifat va miqdor jihatdan tahlil qilish masalasi keng yoritiladi. Ushbu tahlil usullari pedagogik tajribalarning samaradorligini o'lchash, o'quvchilarning og'zaki nutq ko'nikmalaridagi o'zgarishlarni aniqlash va bu jarayonning ta'lim jarayoniga ta'sirini ko'rsatish uchun muhimdir. Shuningdek, maqolada tajriba-sinov natijalarini baholashning metodologik yondashuvlari, olingan ma'lumotlarni statistik tahlil qilish va o'quvchilarning nutq ko'nikmalaridagi sifatli va miqdoriy o'zgarishlarni aniqlashga doir ma'lumotlar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: pedagogik tajriba-sinov, sifat va miqdoriy tahlil, og'zaki nutq ko'nikmalari, statistik tahlil, ta'lim samaradorligi, yuqori sinf o'quvchilari.

Ta'lim jarayonida pedagogik tajriba-sinov ishlarining natijalarini tahlil qilish o'qituvchilar va ta'lim sohasidagi tadqiqotchilar uchun katta ahamiyatga ega. O'quvchilarning o'rganuvchi qobiliyatlari, bilim va ko'nikmalarini baholash jarayonida olingan natijalarni sifat va miqdor jihatdan tahlil qilish ularning ta'limdagi muvaffaqiyatlari haqida to'liq tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Bu natijalar orqali o'quvchilarning qanchalik samarali bilim olgani va ularning o'z nutq qobiliyatlarini qanchalik rivojlantirgani aniq ko'rinadi [1].

Pedagogik tajriba-sinov ishlari o'quvchilarning og'zaki nutq ko'nikmalarini baholash jarayonida keng qo'llaniladi. Ushbu tajriba natijalari sifat va miqdoriy ko'rsatkichlar asosida o'rganilib, o'quvchilarning rivojlanish darajasi va o'quv jarayonining samaradorligi tahlil qilinadi. Sifat jihatidan tahlil qilishda o'quvchilarning nutqiy aniqlik, muloqotga tayyorlik va fikrlarning mazmuniyligi kabi ko'rsatkichlari asosida natijalar baholanadi [2]. Miqdoriy jihatdan esa o'quvchilarning umumiy baholari, qilingan xatolar soni, o'zlashtirilgan lug'at hajmi va o'quvchilar ishtirokidagi faoliyatlarning chastotasi aniqlanadi.

Pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalarini sifat jihatidan tahlil qilishda o'quvchilarning nutqiy rivojlanishi va kommunikativ kompetensiyalariga katta e'tibor qaratiladi. O'qituvchi o'quvchilarning dars davomida turli vaziyatlarda muloqot qilish qobiliyatlarini sinovdan

o'tkazadi va bu jarayonni sifat jihatdan baholaydi. Masalan, o'quvchilarning og'zaki nutqi to'g'ri va ravon bo'lishi, fikrlarni mantiqiy izchillikda ifodalashi va o'z fikrlarini erkin ayta olishi kabi mezonlar sifat tahlilining asosini tashkil etadi [3].

Sifat jihatdan tahlil qilishda o'qituvchilar o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faol ishtirokini ham baholaydilar. Bu yerda o'quvchilarning darslarda qanday faoliyat olib borishi, o'zaro bahs-munozaralarda qatnashish darajasi va turli vaziyatlarda o'z fikrini ochiq ifoda qilishi o'quvchilarning ta'lim jarayoniga qanchalik qiziqish bilan yondashayotganini ko'rsatadi. Ushbu sifatli ko'rsatkichlar o'quvchilarning nutqiy qobiliyatlarining rivojlanishini kuzatishda muhim ahamiyatga ega [4].

Miqdoriy tahlil esa aniq raqamlar orqali o'quvchilarning natijalarini ko'rsatishga qaratilgan. Pedagogik tajriba-sinov ishlari davomida o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalari, ular tomonidan bajarilgan vazifalar soni, kiritilgan xatolar va to'g'rilik darajasi aniqlanadi. Ushbu ko'rsatkichlar o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini aniq ifodalaydi va o'qituvchiga ularning ta'limdagi muvaffaqiyatlari haqida to'liq tasavvur beradi. Miqdoriy tahlilda o'quvchilarning avvalgi natijalari bilan tajriba jarayonidagi natijalar solishtiriladi va o'zgarishlar ko'rib chiqiladi [5].

Masalan, pedagogik tajriba-sinov ishlarida o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonida qilingan xatolar soni va to'g'rilik darajasi o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini baholashda asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Tajriba-sinov ishlarining boshlanishidan oxirigacha o'quvchilarning o'z nutqlarida qilgan xatolari kamayganini kuzatish mumkin. Bu natija ularning lingvistik va grammatik qobiliyatlari rivojlanayotganidan dalolat beradi [6]. Ushbu miqdoriy o'zgarishlar tajriba natijalarini baholashda muhim ahamiyatga ega.

Tajribadan olingan ma'lumotlarni tahlil qilish uchun statistik usullardan foydalanish pedagogik tajriba-sinov ishlari samaradorligini aniq ifodalashga imkon beradi. Statistik tahlil yordamida o'quvchilarning tajriba jarayonidagi yutuqlari va kamchiliklarini raqamlar orqali aniqlash mumkin. Misol uchun, o'quvchilarning umumiy rivojlanishini tahlil qilish uchun ularning og'zaki nutq ko'nikmalarini maxsus tayyorlangan testlar orqali baholash mumkin. Ushbu test natijalarini statistik tahlil qilish orqali o'quvchilarning individual rivojlanish darajalari aniqlanadi [7].

Pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalarini sifat va miqdoriy tahlil qilish jarayonida o'quvchilarning motivatsiyasi ham katta ahamiyatga ega. O'quvchilar dars jarayonida

o‘zlarini qanchalik faollashtirishlari va darsga qiziqish bilan yondashishlari ularning natijalariga bevosita ta’sir qiladi. Motivatsiya yuqori bo‘lgan o‘quvchilar, odatda, tajriba jarayonida faol ishtirok etadilar va ularning natijalari yuqori bo‘lishi mumkin. Shuning uchun, o‘qituvchilar tajriba-sinov ishlarini tashkil qilishda o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish uchun turli interaktiv usullar va muloqotga asoslangan mashqlarni keng qo‘llashlari lozim [8].

Tajribani yakunlash jarayonida o‘quvchilarning nutq ko‘nikmalaridagi sifatli o‘zgarishlarni aniqlashda ularning lingvistik qobiliyatlari, so‘z boyligi, fikrlarni aniq va to‘g‘ri ifodalash kabi mezonlar muhim o‘rin tutadi. Ushbu o‘zgarishlar o‘qituvchiga o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatlarini kuzatib borish imkonini beradi va tajriba-sinov natijalarini tahlil qilishda asosiy ko‘rsatkichlardan biri bo‘lib xizmat qiladi [9].

Xulosa qilib aytganda, pedagogik tajriba-sinov ishlarining natijalarini sifat va miqdoriy jihatdan tahlil qilish o‘qituvchilarga o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatlarini aniqlash va ularning rivojlanish darajasi haqida to‘liq ma’lumot olish imkonini beradi. Sifat jihatdan tahlil qilish o‘quvchilarning nutq qobiliyatlari va muloqotda faol ishtirok etish darajasini o‘lchashga yordam beradi, miqdoriy tahlil esa raqamlar orqali aniq ma’lumotlarni taqdim etadi. Ushbu tahlil usullari pedagogik tajriba-sinov ishlarining samaradorligini baholashda muhim rol o‘ynaydi va kelgusidagi ta’lim jarayonida yanada samarali usullarni qo‘llashga asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Smith, J. "Quantitative and Qualitative Analysis in Educational Research." Educational Assessment Journal, 2020.
2. Harri, P. "Methods for Analyzing Pedagogical Experiments." Journal of Educational Practice, 2019.
3. Johnson, K. "Evaluating Oral Skills through Pedagogical Experiments." Language Learning and Development, 2020.
4. Lee, C. "Qualitative Approaches to Oral Skill Assessment." Teaching Methods in Linguistics, 2019.
5. Brown, A. "The Role of Quantitative Data in Educational Research." Journal of Pedagogical Studies, 2019.
6. Wilson, R. "Statistical Methods for Evaluating Language Proficiency." Educational Statistics Review, 2021.
7. Davis, M. "Motivation and Its Impact on Oral Skill Development." Journal of Language Education, 2020.
8. Anderson, P. "Using Qualitative and Quantitative Data to Assess Student Outcomes." Educational Innovations, 2018.
9. Wilson, T. "The Impact of Pedagogical Experiments on Language Learning." Journal of Applied Linguistics, 2021.

Tuproqning sho'rlanishi: global qishloq xo'jaligiga o'sib borayotgan xafning oldinni olish.

Yuldoshev Komil Qurbonovich

yuldoshevkamil67@gmail.com

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti Agrobiologiya fakulteti
"Agronomiya, qishloq xo'jalik ekinlar seleksiyasi va urug'chiligi" kafedrasida o'qituvchisi.

Annotatsiya: Tuproqning sho'rlanishi, tuproqda eruvchan tuzlarning to'planishi butun dunyo bo'ylab qishloq xo'jaligi hosildorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan asosiy ekologik muammodir. Sho'rlanishning ortib borayotgan tarqalishi tabiiy va antropogen omillar, jumladan sug'orishning noto'g'ri usullari, o'rmonlarning kesilishi va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq. Ushbu maqolada tuproq sho'rlanishining sabablari, oqibatlari va potentsial yumshatish strategiyalari o'rganilib, uning qishloq xo'jaligi tizimlariga zararli oqibatlari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Tabiiy omillar, Qurg'oq va yarim qurg'oqchil iqlim, yomg'ir, bug'lanish darajasi .

Tuproqning sho'rlanishining sabablari

* Tabiiy omillar:

* Qurg'oq va yarim qurg'oqchil iqlim: yomg'ir kam va bug'lanish darajasi yuqori bo'lgan hududlar sho'rlanishga ayniqsa moyil.

* Drenajning yomonligi: Drenaj qobiliyati cheklangan tuproqlar tuzlarni ushlab turishi mumkin va bu ularning to'planishiga olib keladi.

* Er osti suvlarining ko'tarilishi: Sohilbo'yi hududlarida er osti suvlari sathining ko'tarilishi sho'r suvni yuzaga chiqarishi mumkin.

* Antropogen omillar:

* Sug'orish: sho'r suv bilan ortiqcha sug'orish tuproqdagi tuz miqdorini oshirishi mumkin.

* O'rmonlarni kesish: Daraxtlarni olib tashlash tabiiy suv aylanishini buzishi va tuproq sho'rlanishini oshirishi mumkin.

* Haddan tashqari o'g'itlash: Haddan tashqari o'g'itlardan foydalanish tuzning to'planishiga hissa qo'shishi mumkin.

Tuproq sho'rlanishining qishloq xo'jaligiga ta'siri

* Osmotik stress: Tuproqdagi yuqori tuz konsentratsiyasi o'simliklar uchun suv mavjudligini kamaytiradi va osmotik stressga olib keladi.

* Ion toksikligi: natriy va xlorid kabi ba'zi ionlar, hatto past konsentratsiyalarda ham o'simliklar uchun toksik bo'lishi mumkin.

* Oziq moddalarning kamayishi: sho'rlanish o'simliklarning ozuqa moddalarini o'zlashtirishiga xalaqit berishi mumkin, ularning o'sishi va rivojlanishini cheklaydi.

* Tuproq strukturasiining degradatsiyasi: Yuqori tuz miqdori tuproq tuzilishini buzishi mumkin, bu suvning kirib borishi va aeratsiyasiga ta'sir qiladi.

* Ekinlar hosildorligining pasayishi: sho'rlanish hosildorlik va sifatni sezilarli darajada pasaytiradi, bu esa iqtisodiy yo'qotishlarga olib keladi.

Tuproqning sho'rlanishini o'lchash

Tuproqning sho'rlanishi odatda elektr o'tkazuvchanligi (EK) yordamida o'lchanadi, bu tuproq eritmasidagi tuzlarning konsentratsiyasini ko'rsatadi. EK har bir metr uchun desisemens birliklarida (dS/m) o'lchanadi. Yuqori EK qiymatlari yuqori tuz konsentratsiyasini ko'rsatadi.

Tuproqning yuqori sho'rlanishining qishloq xo'jaligiga oqibatlar

Tuproqning yuqori sho'rlanishi qishloq xo'jaligiga turli xil salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin, jumladan:

* Ekinlar hosildorligining pasayishi: sho'rlanish osmotik stress, ionlarning toksikligi va ozuqa moddalarining kamayishi tufayli hosildorlikni sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

* Ekin sifatining pastligi: sho'rlanish ekinlar sifatiga ta'sir qilishi mumkin, bu esa bozor qiymatining pasayishiga olib keladi.

* Ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi: dehqonlar sho'rlanishni boshqarish uchun qo'shimcha sug'orish, drenajlash yoki tuproqni o'zgartirishga sarmoya kiritishi va ishlab chiqarish xarajatlarini oshirishi mumkin.

* yerning tanazzulga uchrashi: qattiq sho'rlanish erning degradatsiyasiga olib kelishi mumkin, bu esa erni qishloq xo'jaligi uchun yaroqsiz holga keltirishi mumkin.

* Iqtisodiy ta'sirlar: Tuproqning yuqori sho'rlanishi fermerlar, jamoalar va butun mintaqalarga sezilarli iqtisodiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu daromadning pasayishiga, ish o'rinlarining yo'qolishiga va oziq-ovqat xavfsizligiga olib kelishi mumkin.

Yumshatish strategiyalari

* Yaxshilangan sug'orish amaliyoti:

* Samarali sug'orish tizimlari: tomchilatib sug'orish yoki purkash tizimlaridan foydalanish suv chiqindilarini kamaytirishi va tuz to'planishining oldini oladi.

* To'g'ri drenaj: Drenaj tizimlarini o'rnatish tuproqdagi ortiqcha tuzlarni olib tashlashga yordam beradi.

* Yuvish: Tuproqdagi tuzlarni yuvish uchun suv qo'llash.

* Tuproqqa o'zgartirishlar:

* Gips: Gips qo'shilishi natriy ionlarini kaltsiy ionlari bilan almashtirishga yordam beradi, tuproq tuzilishini yaxshilaydi.

* Organik moddalar: Tuproqqa organik moddalarni kiritish uning suvni ushlab turish qobiliyatini oshirishi va tuzning zaharligini kamaytirishi mumkin.

* Tuzga chidamli ekin navlari:

* Sho'rlanishga chidamliroq ekin navlarini ishlab chiqish va ulardan foydalanish uning ta'sirini yumshatishga yordam beradi.

* Suv resurslarini integratsiyalashgan boshqarish: Suv resurslarini samarali boshqarish sho'rlanishning oldini olishga va barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotini ta'minlashga yordam beradi.

* Siyosat va institutsional chora-tadbirlar:

* Barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish va tuproq sho'rlanishini hal qilish uchun siyosat va qoidalarni amalga oshirish muammoni yumshatishda samarali bo'lishi mumkin.

Iqlim o'zgarishining tuproq sho'rlanishidagi roli

Iqlim o'zgarishi ko'plab hududlarda tuproq sho'rlanishi muammosini yanada kuchaytirmoqda. Haroratning ko'tarilishi va yog'ingarchilik shakllarining o'zgarishi bug'lanishning kuchayishiga va suv mavjudligining pasayishiga olib keladi, bu esa tuproqda tuz to'planishiga yordam beradi. Bundan tashqari, dengiz sathining ko'tarilishi qirg'oq hududlarida er osti suvlarining sho'rlanishini oshirishi mumkin.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda tuproq sho'rlanishini hal qilish

Rivojlanayotgan mamlakatlar cheklangan resurslar va infratuzilma tufayli tuproq sho'rlanishi ta'siriga ayniqsa zaifdir. Biroq, ushbu muammoni hal qilish uchun bir nechta strategiyalar mavjud:

* Barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlarini targ'ib qilish: Bu sug'orishning samarali usullaridan foydalanish, suvni tejash va tuzga chidamli ekin navlaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.

* Infratuzilmaga sarmoya kiritish: Rivojlanayotgan mamlakatlar tuproq sho'rlanishini boshqarishga yordam berish uchun drenaj tizimlari va sug'orish kanallari kabi infratuzilmaga sarmoya kiritishlari kerak.

* Texnik yordam va treninglar bilan ta'minlash: Rivojlanayotgan mamlakatlardagi fermerlar tuproq sho'rlanishini boshqarish bo'yicha texnik yordam va treningdan foydalanishlari kerak.

* Siyosat va qoidalarni ishlab chiqish: Hukumatlar barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish hamda sho'rlanish ta'sirini kamaytiradigan siyosat va qoidalarni ishlab chiqish va amalga oshirish orqali tuproq sho'rlanishi muammosini hal qilishda rol o'ynashi mumkin.

Xulosa

Tuproqning sho'rlanishi global qishloq xo'jaligi uchun jiddiy xavf tug'diradigan dolzarb muammodir. Sabablari, oqibatlar va oqibatlarini yumshatish strategiyalarini tushunib, biz ushbu muammoni hal qilish va qishloq xo'jaligi tizimlarining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashga harakat qilishimiz mumkin. Yaxshilangan sug'orish usullari, tuproqqa o'zgartirishlar kiritish, sho'rga chidamli ekin navlari va suv resurslarini kompleks boshqarish kombinatsiyasi tuproq sho'rlanishining ta'sirini yumshatish va qishloq xo'jaligi hosildorligini saqlashga yordam beradi. Bundan tashqari, iqlim o'zgarishining tuproq sho'rlanishidagi rolini hal qilish samarali uzoq muddatli echimlarni ishlab chiqish uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Kostyakov A. N., Osnovi melioratsii, 6 izd., M., 1960; Irrigatsiya O'zbekistana: t. 1—4, T., 1976—81;
2. Axmedov X. A., [Sug'orish](#) melioratsiyasi, T., 1977;
3. Muhammadjonov A., Quyi Zarafshon vodiysining sug'orilish tarixi, T., 1972;
4. Kamilov O. K., Melioratsiya zasolennix pochv O'zbekistana, T., 1985;
5. Reshetov G. G., Melioratsiya novoosvaivayemix pochv O'zbekistana, T., 1986;

ИШЕМИЧЕСКАЯ БОЛЕЗНЬ СЕРДЦА: КЛИНИЧЕСКИЕ ПРИМЕРЫ И ОСОБЕННОСТИ ЛЕЧЕНИЯ

Хужанов Хуснитдин Баймуратович

Темезский университет экономики и сервиса

Кафедра медико-клинических предметов

Кобиллов Одилжон Рустамович

Ташкентская медицинская академия

Старший преподаватель кафедры онкологии, PhD

Ниёзова Шахноза Хамойдиновна

Ташкентская медицинская академия

Ассистент кафедры онкологии, PhD

Аннотация: Ишемическая болезнь сердца (ИБС) — это заболевание, характеризующееся недостаточным кровоснабжением сердечной мышцы (миокарда) из-за сужения или закупорки коронарных артерий. Основной причиной ИБС является атеросклероз, при котором на стенках артерий образуются бляшки, сужающие их просвет. Наиболее распространенными проявлениями ИБС являются стенокардия и инфаркт миокарда. В данной статье будут рассмотрены основные аспекты ИБС с примерами клинических случаев, что позволит наглядно понять ход лечения и диагностики.

Этиология и патогенез

ИБС развивается в результате прогрессирующего сужения коронарных артерий из-за накопления атеросклеротических бляшек. Эти бляшки могут разрываться, что приводит к образованию тромбов и полному блокированию кровотока. В итоге миокард не получает необходимого количества кислорода, что вызывает ишемию и повреждение тканей сердца. Риск развития ИБС увеличивается при наличии таких факторов, как гипертония, диабет, курение, ожирение, малоподвижный образ жизни и генетическая предрасположенность.

Клинический случай 1: Стенокардия напряжения

Пациент: Мужчина, 55 лет, жалобы на боль в груди при физической активности, которая исчезает в состоянии покоя.

История болезни: У пациента в течение нескольких месяцев периодически возникает давящая боль в груди при ходьбе на дальние дистанции или подъеме по лестнице. Боли купируются отдыхом и не беспокоят в состоянии покоя. Пациент имеет лишний вес, страдает гипертонией и диабетом 2 типа.

Диагностика: Электрокардиограмма показала признаки ишемии. Проведен стресс-тест, во время которого пациент сообщил о появлении характерной боли, а результаты ЭКГ подтвердили недостаточное кровоснабжение сердца при нагрузке.

Лечение: Пациенту назначена терапия нитратами для снятия приступов стенокардии, а также бета-блокаторы и статины для снижения частоты приступов и контроля уровня холестерина. Рекомендована коррекция образа жизни: снижение веса, отказ от курения, увеличение физической активности и контроль артериального давления.

Прогноз: При строгом соблюдении рекомендаций по лечению и изменении образа жизни у пациента хороший прогноз с минимальным риском осложнений.

Клинический случай 2: Инфаркт миокарда с подъемом сегмента ST (STEMI)

Пациент: Женщина, 62 года, жалобы на сильную боль в груди, не купирующуюся нитроглицерином.

История болезни: Острая боль в груди началась внезапно во время отдыха, сопровождается потоотделением, одышкой и страхом смерти. В анамнезе — гипертония и гиперхолестеринемия, однако регулярного приема лекарств пациентка не соблюдала.

Диагностика: Электрокардиограмма показала подъем сегмента ST в переднебоковых отведениях, что указывало на острый инфаркт миокарда. Анализ крови подтвердил высокий уровень тропонина, что свидетельствовало о повреждении миокарда.

Лечение: Пациентка была немедленно госпитализирована и направлена на экстренную коронарографию, во время которой выявили полную окклюзию передней нисходящей артерии. Проведена успешная ангиопластика с установкой стента для восстановления кровотока. Назначены антикоагулянты, антиагреганты, статины и ингибиторы АПФ для профилактики повторных эпизодов.

Прогноз: После восстановления кровотока и успешной реабилитации у пациентки высокий шанс возвращения к активной жизни, однако требуется пожизненная терапия для предотвращения повторных эпизодов.

Профилактика и лечение ИБС

Основные направления лечения ИБС включают медикаментозную терапию, хирургические вмешательства и модификацию образа жизни. В случае стенокардии используют антиангинальные препараты, такие как нитраты, бета-блокаторы и антагонисты кальция. Для профилактики осложнений применяются статины, антиагреганты и ингибиторы ангиотензинпревращающего фермента.

Хирургическое лечение (коронарное шунтирование или стентирование) показано пациентам с тяжелыми формами ИБС или при остром инфаркте миокарда. Эти процедуры направлены на восстановление кровотока в пораженных коронарных артериях.

Профилактика включает контроль артериального давления, уровня холестерина, отказ от курения, поддержание нормального веса и регулярные физические упражнения.

Клинический случай 3: Бессимптомная ИБС

Пациент: Мужчина, 70 лет, случайно выявленная ишемическая болезнь сердца при профилактическом обследовании.

История болезни: Пациент не предъявлял жалоб на боль в груди или одышку. В рамках профилактического обследования была выявлена ишемия на ЭКГ. Дополнительные исследования, такие как коронарография, показали наличие значительного сужения коронарных артерий, несмотря на отсутствие явных симптомов.

Лечение: Пациенту назначены статины и антиагреганты для предотвращения прогрессирования заболевания, а также предложена минимально инвазивная ангиопластика для предотвращения возможных осложнений.

Прогноз: Пациент имеет хороший прогноз при регулярном наблюдении и соблюдении рекомендованной терапии.

Вывод: Ишемическая болезнь сердца — это одно из наиболее распространенных сердечно-сосудистых заболеваний, которое может проявляться как в острой, так и в хронической форме. Клинические примеры показывают, что ИБС может быть

бессимптомной, что затрудняет своевременную диагностику, или проявляться острыми состояниями, требующими немедленного вмешательства. Лечение ИБС требует комплексного подхода, включающего как медикаментозную терапию, так и возможные хирургические вмешательства.

Список литературы

1. Vasilieva, A. V., & Alekseev, S. S. (2018). Coronary Heart Disease: Diagnosis and Treatment. *Cardiology in Review*, 26(4), 190-198.
2. Kannel, W. B., & Dawber, T. R. (1970). Epidemiology of coronary heart disease. *American Journal of Cardiology*, 25(5), 408-414.
3. Roberts, R., & Hutter, A. M. (2007). Pathophysiology of ischemic heart disease. *Journal of Cardiology*, 49(4), 233-242.
4. Sowers, J. R., & Epstein, M. (1995). Hypertension and coronary heart disease. *American Heart Journal*, 130(5), 897-906.

**ОҲАКТОШ ВА СОЗГУПРОҚ МАТЕРИАЛЛАР ИШЛАБ ЧИҚАРИШ
УЧУН БОШҚА ХОМ АШЁЛАРНИНГ МИНЕРАЛ ТАРКИБИНИ ЎРГАНИШ**

Магистрант О.А.Тошмаматов

Термиз муҳандислик-технология институти

Тел: +99899 425-27-27

Кириш. Бугунги кунда саноат ва уй-жой қурилишининг йилдан йилга ўсиб бориши қурилиш материалларига бўлган еҳтиёжни янада оширади. Қурилиш соҳасида фан-техника тараққиёти қурилиш хомашёлари таркибини янада яхшилаш ва самарали фойдаланиш ҳисобланади.

Қурилишларнинг асосини албатда портландсемент ташкил етиши сир емас. Шундан келиб чиқиб портландсемент ишлаб чиқаришнинг замонавий технологияларини жорий етиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Ҳозирги кунда портландсемент ишлаб чиқаришнинг икки хил усули мавжуд. Улар қуруқ ва ҳўл усуллари ҳисобланади. Дунёда портландсемент ишлаб чиқаришнинг 60 % дан ортиғи айнан қуруқ усулда ишлаб чиқаришга мўлжалланган.

Республикамизда ҳам портландсемент ишлаб чиқаришни ривожлантириш бўйича бир қатор ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 23-июлдаги №450-сон “Семент импорти тартибини соддалаштириш ҳамда ички бозорни сифатли семент билан тامينлаш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарори.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 23-майдаги ПҚ-4335-сон “Қурилиш материаллари саноатини жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги қарорларида қурилиш соҳасида амалга оширилиши лозим бўлган истиқболли лойиҳалар кўзда тутилган.

Шунунгдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2022-йил 7-апрел куни бўлиб ўтган видеоселектор йиғилишида Республикада портландсемент

ишлаб чиқариш қувватини 2022-йилда 3,5 миллион тоннага кўпайтириш орқали маҳаллий портландсемент ишлаб чиқариш ҳажмини 18 миллион тоннага йетказиш кўзда тутилганлиги такидланди ва бу билан Республикаимизнинг портландсементга бўлган еҳтиёжини тўлиқ қопланиши айтиб ўтилганлиги Республикаимизда портландсемент ишлаб чиқаришнинг ривожланаётганлигидан далолатдир. Ҳозирги кунда Республикаимизда 38 дан зиёд семент заводлари фаолият олиб бормокда шулардан 70 % дан ортиғи курук усулда ишлаб чиқаришга мўлжалланган.

Асосий қисм. Созтупроқ ва бошқа сопол материаллар ишлаб чиқариш учун хом ашёнинг минерал таркибини ўрганиш" мавзуси саноат учун муҳим аҳамиятга эга, чунки керамика материаллари қурилишда, халқ истеъмолчи товарлари ишлаб чиқаришда ва юқори технологияли саноатда кенг қўлланилади.

Тадқиқотнинг муҳим жиҳатлари:

1. Асосий хом ашё сифатида гиллар:

Лойлар табиий чўкинди материал бўлиб, тоғ жинсларини йўқ қилиш натижасида ҳосил бўлади. Уларнинг асосий таркиби каолинит, монтмориллонит ва бошқа гил минераллардан иборат. Керамика ишлаб чиқаришда гилларнинг муҳим хусусиятлари уларнинг пластиклиги, боғлаш хусусиятлари ва юқори ҳароратларда ериши қобилиятидир.

2. Лойларнинг минерал таркиби:

Ҳар хил турдаги сопол буюмлар (масалан, сопол идишлар, чинни, керамик плиткалар) ишлаб чиқариш учун кимёвий ва минерал таркибига қараб ҳар хил турдаги лойлардан фойдаланилади. Асосий компонентлар:

- Кремний (SiO_2) материалнинг қаттиқлиги ва ёнғинга чидамлилигини берувчи асосий компонент ҳисобланади.

- Алюминий (Al_2O_3) - егилувчанликни ва ҳарорат таъсирига чидамлилигини оширади.

- Темир оксидлари (Fe_2O_3) - яқуний маҳсулот рангига таъсир қилади.

- Калсий (CaO), магний (MgO), натрий (Na_2O) ва бошқа оксидлар ҳам керамика

хоссаларини ўзгартириши мумкин.

3. Технологик параметрлар:

Якуний маҳсулотнинг керакли хусусиятларини олиш учун гил ва бошқа хом ашё (кварс қуми, шамот, флухлар) маълум нисбатларда аралаштирилади. Хом ашёни ўрганишда қуйидаги параметрларни ҳисобга олиш муҳимдир:

- Пластиклик маҳсулотларни қолиплаш учун муҳим хусусиятдир.
- Намлик - лойдаги сув миқдори уни қайта ишлашга таъсир қилади.
- Иссиқлик билан ишлов бериш - пишириш ҳарорати ва вақти керамика хусусиятларини сезиларли даражада ўзгартириши мумкин.

4. Ҳар хил турдаги лойларни қўллаш:

- Чинни юқори сифатли каолин гилларидан кварц ва дала шпати қўшилган ҳолда тайёрланади. У юқори қувват, иссиқликка чидамлик ва ажойиб кўринишга ега.

- Керамик плиткалар ҳарорат ўзгаришига ва механик юкларга бардош берадиган яхши пластика ва юқори ёнғинга чидамлиги бўлган гилларни талаб қилади.

- Ғишт ва плитка - бу маҳсулотлар учун таркибида кўпроқ аралашмалар бўлган камроқ тоза лойлардан фойдаланилади, бу ишлаб чиқариш таннархини пасайтиради, лекин керакли мустаҳкамлик ва чидамликни таъминлайди.

5. Нопокликлар ва қўшимчаларнинг таъсирини ўрганиш:

Турли хил аралашмалар (темир оксидлари, органик қўшимчалар) ва қўшимчалар (оқмалар, шамот) гилларнинг хусусиятларига қандай таъсир қилишини ўрганиш муҳимдир. Мисол учун, темир оксиди маҳсулотларга қизғиш ранг бериши мумкин ва шамот каби қўшимчалар ёнғинга чидамлигини ошириши мумкин.

Минерал таркибини ўрганиш усуллари:

Лойларнинг минерал таркибини ўрганиш учун қуйидаги усуллар қўлланилади:

- Рентген-флюоресан таҳлили (ХРФ) – минералларнинг миқдорий ва сифат таркибини аниқлаш имконини беради.

- Рентген дифракцион таҳлили (ХРД) – кристалл структурасини ўрганиш учун ишлатилади.

- Термогравиметрик таҳлил (ТГА) – хом ашёнинг иссиқлик хусусиятларини баҳолаш учун муҳим бўлган иситиш вақтида оғирлик ўзгаришини аниқлайди.

Тадқиқотнинг аҳамияти:

Лой ва бошқа компонентларнинг минерал таркибини тушуниш керамика материалларини ишлаб чиқаришда технологик жараёнларни оптималлаштириш, уларнинг сифатини яхшилаш, ишлаб чиқариш харажатларини камайтириш ва экологик хавфсизликни таъминлаш имконини беради.

1-жадвал. Бешбулоқ оҳақтош ва созтупроқ конларининг кимёвий таркиби

№	Бешбулоқ оҳақтош конининг кимёвий таркиби. %								
	CaO	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	MgO	SO ₃	Na ₂ O	K ₂ O	p.p.p.
1	49,23	4,92	0,83	1,19	1,04	0,36	0,29	0,09	43,05
2	48,80	4,82	1,16	0,21	0,75	0,1	0,08	0,06	42,01
3	48,39	6,42	1,51	0,29	0,87	0,16	0,18	0,34	40,26
4	44,84	9,02	2,97	1,07	0,88	0,21	0,18	0,77	37,88
5	47,05	5,94	1,90	0,55	1,16	0,14	0,18	0,48	40,17
Ўртача	47,66	6,22	1,67	0,66	0,94	0,19	0,18	0,35	40,67
Бешбулоқ созтупроқ конининг кимёвий таркиби. % Ўртача									
1	4,35	55,33	14,13	6,20	2,09	1,93	1,39	2,11	12,46
2	4,38	55,64	14,11	3,12	2,03	0,51	1,15	2,22	12,28
3	3,86	57,13	13,50	5,45	2,06	2,28	1,87	2,11	10,12
4	5,94	51,65	14,71	5,97	2,14	2,95	1,20	2,33	10,60

5	3,89	58,93	14,01	5,90	2,24	0,43	1,12	2,43	9,56
Ўртача	4,48	55,74	14,09	5,33	2,11	1,62	1,35	2,24	11,0

2-жадвал

**Бешбулок оҳактоши ва созтупроқ конларининг кимёвий таҳлил
натижаларини солиштирма таркиби**

№	Намуна номи	Тажриба ўтказилган вақт	Хом ашёнинг кимёвий таркиби. %								
			CaO	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	MgO	SO ₃	Na ₂ O	K ₂ O	P.P. р
1	Бешбулок оҳактоши	1989-1991	52,07	3,38	0,36	0,21	1,4	0,1	0,11	0,08	42,3
		2018	49,96	5,18	1,49	0,26	1,0	0,11	0,05	0,07	15,6 3
		2022	47,66	6,22	1,67	0,66	0,94	0,19	0,18	0,35	40,6 7
2	Созтупроғи	1989-1991	3,57	58,41	14,68	5,4	1,95	1,81	1,28	2,78	10,1 5
		2018	6,88	52,07	12,55	5,34	2,31	1,41	1,44	2,35	15,6 3
		2022	4,48	55,74	14,09	5,33	2,11	1,62	1,35	2,24	11,0

Хулоса. Олиб борилган тадқиқод натижаларига кўра Шеробод цемент заводининг клинкер ишлаб чиқариш учун асосий хом ашёси бўлган Бешбулок оҳактоши ва созтупроқ конларининг кимёвий таркиби сезиларли даражада ўзгарганига аниқладик. Жумладан Бешбулок оҳактоши таркибидаги CaO миқдори 52,07% дан 47,66% гача камайгани, SiO₂ миқдори 3,38% дан 6,22% гача, Al₂O₃ миқдори 0,36 дан 1,67 % га кўпайганини гувоҳи бўлдик. Бешбулок созтупроғининг конининг таркибида эса SiO₂ миқдори 58,41% дан 55,74% ва CaO эса 3,57% дан 4,48% гача ўзгарганини аниқладик.

STATISTIK KO'RSATKICHLARNING TURLARINI TAHLIL QILISH

Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

E-mail: shahnoza.abdunazarova1530@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada statistik ko'rsatkichlarning turlarini tahlil qilish orqali uning ahamiyatini turli sohalarda va iqtisodiyotda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lganligi hamda amaliy holatda qo'llanish sohalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: statistik ko'rsatkichlar, mutloq miqdor, nisbiy miqdor, o'rtacha miqdor, Iqtisodiyot, sog'liqni saqlash, ta'lim, marketing.

ANALYSIS OF TYPES OF STATISTICAL INDICATORS

Abdunazarova Shakhnoza Norquchqor qizi

Teacher of Termiz State University

Abstract. In this article, by analyzing the types of statistical indicators, its importance in various fields and economy, as well as the areas of application in a practical case, have been analyzed.

Key words: statistical indicators, absolute amount, relative amount, average amount, economy, health, education, marketing.

Statistik ko'rsatkichlar iqtisodiyot, ijtimoiy fanlar, tibbiyot, ta'lim va boshqa sohalarda muhim ahamiyatga ega. Ular quyidagi sabablarga ko'ra muhimdir:

1. Ma'lumotlarni tahlil qilish: Statistik ko'rsatkichlar ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilishda yordam beradi, bu esa qaror qabul qilish jarayonini osonlashtiradi.

2. Trendlardan xabardor qilish: Statistik ma'lumotlar vaqt o'tishi bilan o'zgarishlarni kuzatishga imkon beradi, bu esa trendlarni aniqlashga yordam beradi.

3. Qaror qabul qilish: Tashkilotlar va davlatlar statistik ko'rsatkichlarni asos qilib olib, strategiyalarini belgilaydilar va resurslarni taqsimlaydilar.

4. Ilmiy tadqiqotlar: Statistik usullar tadqiqotlar natijalarini aniqlash va ishonchligini baholashda qo'llaniladi.

5. Ijtimoiy va iqtisodiy tahlil: Statistik ma'lumotlar ijtimoiy muammolarni, iqtisodiy holatni va boshqa jabhalarni baholashda yordam beradi.

6. Prognoz qilish: Statistik ko'rsatkichlar kelajakda bo'ladigan voqealarni oldindan bashorat qilishda foydali bo'ladi.

Statistika, shuningdek, qarorlar qabul qilishda yoki rejalashtirishda obyektiv va dalillarga asoslangan yondashuvni ta'minlaydi.

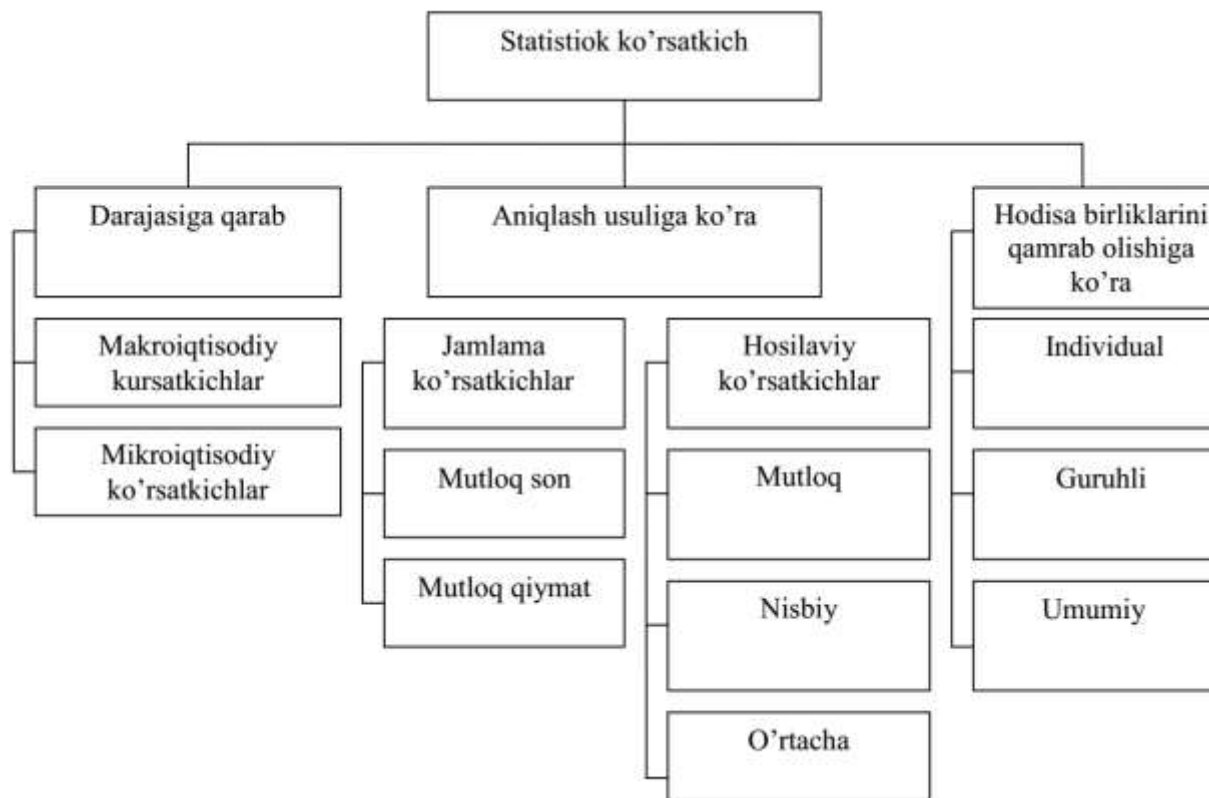
Statistik ko'rsatkichlarning ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish uchun ularning turlari, qo'llanilish joylari va amaliy misollarini ko'rib chiqaylik.

Statistik kuzatish, svodkalash va guruhlash amalga oshirilgandan so'ng o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarning hajmini, miqdorini, darajasini ta'riflovchi qator ko'rsatkichlarga ega bo'lamiz. Bunday ko'rsatkichlar boshlang'ich hisob ma'lumotlari asosida umumlashtirilgan va qayta ishlangan miqdorlar bo'lib, ular:

- mutlaq;
- nisbiy;
- o'rtacha ko'rinishda bo'lishi mumkin.

Statistikada ko'rsatkichlar o'rganilayotgan hodisalarning miqdoriy va sifat tomonlarini ifoda etadi. Ular o'rganilayotgan jarayonlarning sonini, hajmini (aksiyalar soni, aksiyalar qiymati, tovar oboroti), darajasini, nisbatini va shu kabilarni tavsiflaydi. Ma'lumki, amaliyotda iqtisodiy hayotning turli jabhalariga tegishli ko'rsatkichlar hisoblanadi.

Statistik ko'rsatkichlar iqtisodiy kategoriyalarni aks ettirib, o'zaro bog'langan miqdor va sifat tomonlarga egadir. Masalan, korxonalar xarajatlarini olaylik. Uning miqdor tomoni ma'lum bir summa hisoblanadi. Sifat tomoni, korxonalar xarajatlariga qanday xarajatlar qo'shiladi va qanday xarajatlar qo'shilmaydi. Buni bilish uchun xarajatlarning iqtisodiy tabiatini va maxsus hujjatlar (yo'riqnomalar)ni o'rganish talab etiladi. Quyidagi chizmada statistic ko'rsatkichlarning tasniflanishi berilgan (1-chizma).

1-chizma. Statistik ko'rsatkichlarning tasniflanishi

Statistik ko'rsatkichlar turli-tuman funktsiyalarni bajarishi ularning turlarini baholaydi. Bizning fikrimizcha (boshqa takliflar ham mavjud, ularni tahlil qilish darslikni ishi emas) ularni quyidagi turlarga bo'lish mumkin. Agarda ko'rsatkichlar mamlakatga baho beradigan bo'lsa, (masalan, yalpi ichki mahsulot) uni makroiqtisodiy ko'rsatkich deymiz. Fermer xo'jalida yetishtirilgan mahsulot hajmi bu mikroiqtisodiy ko'rsatkich hisoblanadi. Fermer xo'jaligida ishlayotganlarni ish staji o'rgansak. Bir kishining ish staji individual, ayollar va erkaklar bo'yicha ish staji guruhli, barcha xodimlarning o'rtacha ish staji umumiy ko'rsatkich hisoblanadi. Aniqlash usuliga qarab statistik ko'rsatkichlar yig'indi va hosilaviy ko'rsatkichlarga bo'linadi. Yig'indi ko'rsatkichlar hodisa birliklarini jamlash orqali hisoblanadi, hosilaviy ko'rsatkichlar esa mutloq, nisbiy va o'rtacha ko'rsatkichlarga bo'linadi.

Statistik ko'rsatkichlarni shakllantirishda, hisoblashda, o'rganilayotgan hodisalarni adekvat ifodalash uchun quyidagi qoidalarga rioya qilingani ma'qul:

1) iqtisodiy nazariya va statistika metodologiyasiga suyangan holda hisoblangan ko'rsatkichlar iloji boricha o'rganilayotgan hodisalarning mohiyatini ifodalab, ularga miqdoriy baho bersin, umummilliy tushunchalar bilan bog'liqligi;

2) ko'rsatkichlar hisoblanayotgan asos ma'lumotlarning har tomonlama to'liqligi;

3) boshlang'ich asos ma'lumotlar va hisoblash texnologiyasi bo'yicha ularni taqqoslash mumkinligini va ishonchliligini ta'minlash;

4) hodisa va predmetlarni o'rganish, tushunish uchun uni yoymoq, tuzuvchi bo'laklarga bo'lmoq, uni ayrim belgilarini ajratmoq, ya'ni tahlil qilish. Ma'lumki, o'rganilayotgan predmetni xayolan bo'laklarga bo'lish tahlil deyiladi;

5) tahlil(analiz) bilan sintez qilishni ta'minlash;

6) induksiya va deduktsiyani ta'minlanish, ya'ni ko'rsatkichlarni hisoblashda fikrni yakkalikdan umumiyga qarab(yoki teskarisi) harakatni ta'minlash.

Qo'llanilish joylari

1. Iqtisodiyot: Yillik iqtisodiy o'sish, inflyatsiya darajasi va ishga joylashish ko'rsatkichlari tahlil qilinadi.

2. Sog'liqni saqlash: Kasallik tarqalishi, emlash darajalari, bemorlarning tiklanish statistikasi kabi ma'lumotlar tahlil qilinadi.

3. Ta'lim: O'quvchilarning yutuqlari, maktab muvaffaqiyat ko'rsatkichlari va o'qituvchilar samaradorligi baholanadi.

4. Marketing: Bozor tadqiqotlari, mijozlarning ehtiyojlarini o'rganish va sotuv statistikasi.

Amaliy misollar

- Sog'liqni saqlash: 2020 yilda COVID-19 tarqalishi bo'yicha statistikalar jamoatchilik salomatligini yaxshilash uchun muhim rol o'ynadi.

- Iqtisodiyot: Davlat budjetini shakllantirishda, masalan, yillik iqtisodiy o'sish va ish o'rinlari statistikasiga asoslaniladi.

- Ta'lim: O'quvchilarning test natijalarini tahlil qilish orqali ta'lim tizimini takomillashtirish yo'llari aniqlanadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, statistik ko'rsatkichlar nafaqat ma'lumotlarni tahlil qilishda, balki insoniyat hayotining har bir sohasida qarorlar qabul qilishda muhim vosita hisoblanadi. Ular orqali biz turli jarayonlarni tushunamiz, baholaymiz va kelajak uchun rejalashtiramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Soatov N.M., Nabiev H.G'., Ayubjonov A.H., Statistika Darslik, T, 2019 123--144 b
2. Абдуллаев Ё. Статистика назарияси. Дарслик. – Т.: Ўқитувчи, 2002. – 647 б.
3. Soatov N.M. Tillaxo'jaeva G.N. Statistika nazariyasi. Darslik. – T.: TDIU, 2005.50 – 71 bet.
4. Shodiyev X.A., Xabibullayev I., Maxmudov B, Rashitova N., Umarova M.; Statistika: darslik - Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2013 . 58- 68 b
5. Soatov N.M., Nabiev H.G'., Nabiev D.H., Tillaxo'jayeva G.N. Statistika Darslik, T, 2011 42-68 b

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У БУДУЩИХ ГИДОВ - СПЕЦИАЛИСТОВ В СФЕРЕ ТУРИЗМА, ПРИ ОБУЧЕНИИ ИХ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Абдурасулова Нилуфар Абдусалим қизи - старший преподаватель

Кафедра методики преподавания английского языка №2

Узбекский государственный университет мировых языков

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности формирования профессиональной компетенции у будущих гидов-специалистов в сфере туризма при обучении их английскому языку. Подчеркивается важность развития навыков межкультурной коммуникации, лингвистической грамотности и способности к адаптации в многоязычных и мультикультурных условиях. Описаны современные методики и подходы, используемые в обучении английскому языку, а также их роль в развитии профессиональных умений гидов, включая навыки работы с туристическими группами и индивидуальными клиентами. Особое внимание уделено применению аутентичных материалов и коммуникативных технологий для повышения эффективности обучения. Исследование направлено на улучшение качества подготовки гидов для успешной работы в условиях глобализированного рынка туризма.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, гид, туризм, английский язык, межкультурная коммуникация, обучение, компетенция, методики.

Введение. Современный рынок туризма предъявляет высокие требования к профессиональной компетенции гидов, работающих с международными туристами. Гид должен не только хорошо знать историю, культуру и достопримечательности своей страны, но и владеть иностранными языками, быть способен эффективно коммуницировать с туристами различных национальностей и культур. В связи с этим обучение английскому языку становится ключевым элементом в подготовке гидов-специалистов, так как английский является основным языком международного общения. Профессиональная компетенция включает в себя совокупность знаний, умений, навыков и личностных качеств, необходимых для успешного выполнения

профессиональной деятельности¹. В контексте подготовки гидов-специалистов в сфере туризма профессиональная компетенция состоит из нескольких аспектов:

1. Коммуникативная компетенция – способность эффективно взаимодействовать с туристами на иностранном языке, включая умение понимать их запросы, отвечать на вопросы, корректно вести экскурсию и решать возможные конфликты. Это особенно важно в международной туристической сфере, где гиды сталкиваются с разнообразными языковыми и культурными барьерами.
2. Межкультурная компетенция – умение работать с туристами из разных культур, понимая и учитывая их культурные особенности, ожидания и традиции. Этот аспект играет решающую роль в обеспечении комфортной и познавательной экскурсии для всех участников.
3. Лингвистическая компетенция – уровень владения английским языком, включающий знания грамматики, лексики, произношения, а также понимание специфики профессиональной лексики, связанной с туризмом.
4. Информационно-аналитическая компетенция – умение проводить исследовательскую работу для подготовки экскурсионных программ, использование различных источников информации, адаптация содержания под целевую аудиторию.

Эти компетенции формируют основу профессионализма гида и напрямую влияют на качество предоставляемых туристических услуг. Английский язык является основным средством общения в международной туристической индустрии. Для будущих гидов знание английского языка необходимо не только для того, чтобы объяснять факты и достопримечательности туристам, но и для установления доверительных отношений с туристами, обеспечения высокого уровня сервиса и решения непредвиденных ситуаций. Одной из ключевых задач при обучении английскому языку является развитие у будущих гидов навыков профессионально ориентированной коммуникации.

¹ Аверин С.В. Формирование профессиональных компетенций в сфере туризма. — М.: Издательство туристической литературы, 2015.

Это включает в себя не только обучение общению на бытовом уровне, но и умение использовать специализированную лексику, связанную с туризмом². Например, гиды должны уметь грамотно рассказать о культурных и исторических аспектах того или иного места, описывать архитектурные детали, обсуждать природные особенности, объяснять маршруты и даже давать рекомендации по безопасности. Обучение гидов английскому языку должно также включать развитие навыков слушания, так как туристы могут говорить на различных диалектах английского языка, и гид должен уметь их понимать. Это требует активной работы над аудированием и навыками восприятия информации на слух.

Также важным элементом является обучение правильному произношению, что способствует улучшению качества общения и понимания со стороны туристов. В процессе формирования профессиональной компетенции у гидов-специалистов используется ряд методик и подходов, направленных на совершенствование их языковых и коммуникативных навыков³. Одним из самых эффективных методов является коммуникативный подход, который фокусируется на обучении через реальное общение и решение практических задач. Студенты активно вовлекаются в ролевые игры, моделирующие реальные ситуации, такие как экскурсии, встречи с туристами, разрешение конфликтов, обсуждение культурных особенностей и другие. Использование аутентичных материалов, таких как туристические брошюры, аудиозаписи экскурсионных программ, видеоматериалы о достопримечательностях, позволяет будущим гидам развивать навыки работы с реальной информацией. Это не только улучшает их знания и навыки, но и помогает адаптироваться к условиям профессиональной деятельности. Кроме того, широко применяются технологии мультимедийного обучения.

Программы, включающие виртуальные экскурсии, онлайн-туры, симуляции общения с туристами, способствуют созданию интерактивной и мотивирующей среды обучения. Эти технологии позволяют студентам не только развивать языковые навыки, но и на практике пробовать свои силы в выполнении профессиональных задач⁴.

² Иванова Т.В. Межкультурная коммуникация в обучении иностранным языкам. — СПб.: Издательство СПбГУ, 2018.

³ Колесников А.Н. Практика подготовки гидов: современные подходы. — Екатеринбург: Урал. гос. университет, 2019.

⁴ Сидорова Л.В. Туризм и иностранные языки: учебное пособие. — М.: Флинта, 2017.

Межкультурная коммуникация играет важную роль в формировании профессиональной компетенции гидов-специалистов, поскольку туризм включает в себя взаимодействие с представителями различных национальностей и культур. Обучение будущих гидов должно быть направлено на развитие толерантности, уважения к культурным различиям и умения адаптировать свое поведение в зависимости от культурных норм туристов. Например, гиды должны понимать особенности культурного поведения туристов из разных стран, их предпочтения в общении, особенности восприятия информации и ожидания от туристических услуг.

Важным аспектом является обучение этикету и правилам общения в разных культурах, что поможет избежать недоразумений и конфликтов во время экскурсий⁵. Для эффективного формирования межкультурной компетенции в процессе обучения английскому языку важно привлекать преподавателей с опытом работы в международной среде, использовать материалы, иллюстрирующие культурные различия, а также активно вовлекать студентов в международные проекты и программы обмена, где они могут на практике развивать свои навыки межкультурной коммуникации. Формирование профессиональной компетенции у будущих гидов-специалистов в сфере туризма при обучении их английскому языку является важным и многоаспектным процессом, требующим применения современных методик и технологий обучения. Успешная подготовка гидов требует развития не только лингвистических, но и коммуникативных и межкультурных навыков, что позволяет им эффективно работать в международной туристической среде. Интеграция коммуникативных технологий, использование аутентичных материалов и внимание к межкультурной коммуникации являются ключевыми элементами, способствующими формированию профессионализма гидов и повышению качества туристических услуг⁶.

Заключение. Формирование профессиональной компетенции у будущих гидов-специалистов в сфере туризма при обучении их английскому языку представляет собой комплексный процесс, направленный на развитие ключевых навыков для успешной работы в международной туристической индустрии. Основное внимание уделяется развитию коммуникативной и межкультурной компетенций, что позволяет будущим

⁵ Петрова Е.С. Коммуникативные технологии в туризме. — СПб.: Питер, 2020.

⁶ Смирнова О.В. Обучение английскому языку в туристической сфере. — Казань: Казанский университет, 2021.

гидом эффективно взаимодействовать с туристами из разных стран, уважая их культурные особенности.

Использование современных методов обучения, таких как коммуникативный подход и технологии мультимедийного обучения, играет важную роль в подготовке гидов к реальной профессиональной деятельности. Аутентичные материалы и виртуальные экскурсии помогают студентам развивать не только лингвистические навыки, но и умение работать с реальной информацией. Таким образом, успешное обучение английскому языку способствует повышению профессионализма гидов, улучшает качество предоставляемых услуг и укрепляет их конкурентоспособность на глобальном туристическом рынке. Комплексная подготовка гидов позволяет им стать ключевыми фигурами в обеспечении высокого уровня обслуживания туристов и развитии международного туризма.

Список использованной литературы:

1. Аверин С.В. Формирование профессиональных компетенций в сфере туризма. — М.: Издательство туристической литературы, 2015.
2. Иванова Т.В. Межкультурная коммуникация в обучении иностранным языкам. — СПб.: Издательство СПбГУ, 2018.
3. Колесников А.Н. Практика подготовки гидов: современные подходы. — Екатеринбург: Урал. гос. университет, 2019.
4. Сидорова Л.В. Туризм и иностранные языки: учебное пособие. — М.: Флинта, 2017.
5. Петрова Е.С. Коммуникативные технологии в туризме. — СПб.: Питер, 2020.
6. Смирнова О.В. Обучение английскому языку в туристической сфере. — Казань: Казанский университет, 2021.

IDIOMATIC EXPRESSIONS IN ENGLISH AND UZBEK: A CONTRASTIVE ANALYSIS AND TRANSLATION IMPLICATIONS

Azimova Laylo Faxriddin qizi

Philologist

layloazimova74@gmail.com

Abstract:

This thesis explores idiomatic expressions in English and Uzbek, conducting a contrastive analysis to highlight linguistic, cultural, and structural differences between the two languages. Idioms often pose challenges for translators due to their figurative meanings, which may not align with direct word-for-word translations. This research identifies common idiomatic expressions in both languages, analyzes their syntactic and semantic properties, and examines the translation strategies used to overcome cultural and linguistic barriers. The study also addresses the implications of these strategies for language learners, emphasizing the need for cultural competence alongside linguistic proficiency in translation.

Chapter 1: Introduction

Background

Idiomatic expressions are integral to the fluency and cultural richness of a language. Idioms are fixed phrases or expressions whose meanings are not deducible from their individual components. As a result, they are one of the most challenging elements of language to translate or learn. English and Uzbek, belonging to different language families (Indo-European and Turkic, respectively), exhibit significant linguistic and cultural differences that affect the use and understanding of idiomatic expressions. This thesis aims to contrast English and Uzbek idioms, focusing on how linguistic differences and cultural nuances affect their meanings and translations. Additionally, it will explore translation techniques employed to convey the correct meaning and emotional impact of idioms from one language to another.

Research Questions

This study seeks to answer the following questions:

- What are the main structural and semantic differences between English and Uzbek idiomatic expressions?
- How do cultural factors influence the use of idioms in both languages?
- What strategies are commonly used to translate idiomatic expressions between English and Uzbek?
- What are the implications of these findings for language learners and translators?

Objectives

- To conduct a contrastive analysis of idiomatic expressions in English and Uzbek.
- To explore how cultural and contextual factors affect the meanings and translations of idioms.

Significance

Understanding idiomatic expressions is essential for achieving fluency in a language, as idioms are frequently used in both formal and informal communication. This study will contribute to a better understanding of cross-linguistic and cross-cultural idiomatic usage, benefitting both translators and language learners.

Idioms in English

English is rich in idiomatic expressions, which are often derived from historical, literary, or colloquial sources. For example, the idiom “kick the bucket,” meaning “to die,” has no direct relation to the literal meaning of the words. English idioms often reflect cultural practices, historical events, or metaphorical thinking.

Idioms in Uzbek

Uzbek, a Turkic language, also has a rich collection of idiomatic expressions, many of which are rooted in the agrarian and nomadic traditions of Central Asia. For example, the Uzbek idiom "quyosh nuri tushmasdan" (literally: "before the sunlight falls") means "very early," reflecting cultural attitudes toward the importance of early work.

Translation of Idioms

Translating idioms is one of the most complex tasks for linguists. Baker (1992) identifies several strategies for translating idioms, such as:

- *Literal Translation*: Directly translating the words, though often ineffective with idioms.
- *Equivalent Idiom*: Finding an idiom in the target language that conveys a similar meaning.
- *Paraphrasing*: Explaining the meaning of the idiom instead of providing an equivalent.
- *Omission*: Removing the idiom if it does not contribute significantly to the message.

Contrastive Analysis of English and Uzbek Idioms

Structural Differences

English idiomatic expressions tend to be shorter, often consisting of three to five words. For example:

- *English*: "Break the ice"
- *Uzbek*: "Muzni sindirish"

Uzbek idioms, on the other hand, are often more elaborate and descriptive, reflecting the rich oral tradition of the language. For example:

- *Uzbek*: "Tilimga pichoq urdilar" (literally: "They stabbed a knife into my tongue") meaning "I was rendered speechless."

Semantic Differences

The figurative meanings of idiomatic expressions in English and Uzbek often differ significantly, even when they share similar themes. For example:

- *English*: "Cat got your tongue?" (used to ask someone why they are not speaking)
- *Uzbek*: "Og'zingdan gullar ochilsin" (literally: "May flowers bloom from your mouth") is used to praise someone for saying something beautiful or wise.

Cultural Differences

Idiomatic expressions are deeply rooted in the cultural contexts of the languages. For instance, English idioms often refer to maritime or industrial practices, while Uzbek idioms frequently reference farming or pastoral life. For example:

- *English*: "Hit the hay" (to go to bed), reflecting historical connections to haystacks used as beds.
- *Uzbek*: "Qo'yini suygan odam" (literally: "The person who loves their sheep"), symbolizing someone who cherishes their possessions or livelihood.

Translation Implications

Challenges in Translating Idioms

The primary challenge in translating idiomatic expressions is the preservation of meaning, tone, and cultural nuance. Word-for-word translations rarely work, as idioms are not understood in their literal sense. For example, translating "break the ice" into Uzbek would result in a literal and confusing interpretation unless adapted to a culturally equivalent phrase.

Strategies for Translating Idioms

- *Using Equivalent Idioms*: When an equivalent idiom exists in both languages, this strategy is often the best choice. For example:
 - *English*: "Out of the frying pan and into the fire"
 - *Uzbek*: "Olovdan qozonga tushish" (literally: "Falling from the fire into the pot")
- *Paraphrasing*: When no equivalent exists, paraphrasing is used to convey the meaning of the idiom. For example:
 - *English*: "Bite the bullet" (to endure something painful)
 - *Uzbek Paraphrase*: "Azobga chidash" (literally: "To endure suffering")
- *Literal Translation*: This strategy is rarely effective for idioms, but in some cases, the literal meaning can convey an understandable metaphor. However, it often leads to confusion if not carefully considered.

Cultural Competence in Translation

Translators must have a deep understanding of both cultures to navigate idiomatic language effectively. Cultural knowledge enables translators to select idioms that resonate with the target audience and preserve the intended emotional impact.

Strategies for Learning Idioms

- *Contextual Learning*: Idioms should be taught through authentic texts and dialogues, helping learners understand how they are used in real communication.
- *Comparative Learning*: Comparing idioms from both languages can provide insight into cultural differences and help learners grasp figurative language better.

Conclusion

The contrastive analysis of idiomatic expressions in English and Uzbek reveals significant differences in structure, meaning, and cultural relevance. Translators face considerable challenges when conveying the figurative meanings of idioms across these two languages. Successful translation requires not only linguistic proficiency but also a deep understanding of the cultural contexts in which idioms are used. This study underscores the importance of cultural competence in translation and offers practical strategies for both translators and language learners dealing with idiomatic expressions.

References

Baker, M. (1992). **In Other Words: A Coursebook on Translation**. Routledge.

Newmark, P. (1988). **A Textbook of Translation**. Prentice Hall.

Larson, M. L. (1998). **Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence**. University Press of America.

ONLAYN NASHRNING XUSUSIYATLARI

Madiyarov Babur Allambergenovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti o'qituvchisi

madiyarovbabur@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada onlayn media janrlarining xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Internetda klassik media janrlarining ishlashi va turli xil shakllarining paydo bo'lishi haqida so'z boradi. Shu bilan bir qatorda ommabop o'zbek internet nashr yangiliklarining xususiyatlariga alohida e'tibor beriladi. Zamonaviy jamiyatni faol axborotlashtirish uning rivojlanishining eng muhim omili internetdan unumli foydalanish nazarda tutiladi.

Kalit so'zlar: *Onlayn nashrlar, janrlar, onlayn fotoreportaj, internet jurnalistika.*

FEATURES OF ONLINE PUBLICATION

Abstract: This article examines the characteristics of online media genres. Discusses the functioning and emergence of various forms of classic media genres on the Internet. In addition, special attention is paid to the features of the popular Uzbek internet news. Active informatization of modern society is the most important factor in its development, and effective Internet use is assumed.

Keywords: *Online publications, genres, online photo reportage, internet journalism.*

Jurnalistikada yaratilgan butun ma'lumotlar yig'indisi bir qancha tamoyillar asosida janrlarga bo'linadi. "Jurnalistik janri bu integratsiyalashgan ijtimoiy kommunikatsiyalar meta tilining elementi yoki zamonaviy kod, uning yordamida ommaviy axborot vositalaridagi ma'lumotlar shifrlanadi"⁷. Shu bilan birga, ommaviy axborot vositalarining g'oyasi aloqa, muloqot va to'g'ridan-to'g'ri axborot aloqalarining o'zaro ta'siri o'z ichiga oladi. Ommaviy axborot vositalari rivojlanishining zamonaviyligi o'ziga xos jihati shundaki, axborot elektron texnologiyalaridagi taraqqiyot jurnalistikaning bu sifatini shu darajada rivojlantirish imkonini beradiki, jurnalist va o'quvchi o'rtasidagi muloqot real vaqt rejimida sodir bo'ladi. Bizga

⁷ Калмыков А.А., Коханова Л.А. Интернет-журналистика. – М.: Юнити-Дана, 2005. – С. 8-11.

ma'lumki, eng dolzarb ma'lumotlar na televizorda, na davriy matbuotda, balki Internetda birinchilardan paydo bo'lishiga hechkimga sir emas. Internet axborot olish va almashishning eng tezkor vositasiga aylanibdiki va buning natijasida internet ommaviy axborot vositalari keng rivojlandi. Internet aloqasi infosfera globallashuvining eng yorqin namoyonidir. Bu zamonaviy axborot texnologiyalarining o'ziga xosligini, ularning interfaol tabiatini o'zida mujassam etib, ba'zida muloqotning norasmiylikini nazarda tutiladi⁸.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar tomonidan taqdim etilgan axborotni uzatish tezligidan tashqari, materialni chop etish uchun tezkor tayyorlash ham zarur, buni jurnalistning doimiy ravishda so'nggi ma'lumotlarni tahlil qilish va o'quvchilarga taqdim etish uchun eng qisqa va tushunarli janrdan foydalanish orqali amalga oshirish mumkin. Binobarin, birinchi navbatda, onlayn ommaviy axborot vositalarida ishlovchi jurnalist qaytnomalar, informatsion intervyu, reportaj, yozishmalar kabi janrlardan foydalanishdagi vazifasi odamlarga ijtimoiy hayotda qanday harakat qilishga yordam beradi⁹.

Avvalgi ommaviy axborot vositalarida faoliyat yuritib kelgan muharrirlar onlayn nashrda o'z ishini boshlaganida, shuningdek eng dastlabki internet-jurnalistlari yangi soha uchun o'z nashriy ijodlarini qanday qilib ommaga yetkazish to'g'risida o'ylamadilar. Asosan, vaqt sinovidan o'tgan uslublar va janrlar ishlatilgan ya'ni eslatmalar, hisobotlar, intervyular foydalanib kelishgan. Ko'pgina tahririyatlar veb-versiyalar kichik loyihalar emas, majburiy dastur emas, balki asosiy, allaqachon birlashtirilgan media-biznesni ilgari surish uchun haqiqiy platformalarning zarurligini tushunishni boshladilar. Bu yangi voqealiklar jurnalistlarga tanish bo'lgan klassik janrlarga ham ta'sir ko'rsatdi¹⁰.

Davriy nashrlarning eng oddiy janridir biri bo'lib, birinchi bor gazetalarda ishlatila boshladi. U siyosiy, iqtisodiy, madaniy hayotdagi yangiliklarni - nima, qaerda, qachon sodir bo'lgan yoki sodir bo'layotganini tez, ifodali va qisqacha etkazish uchun mo'ljallangan.

⁸ Андрианова Н.С. Жанры Интернет-коммуникации: о некоторых подходах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Natural/Vdpu/Movozn/2008_14/article/3.pdf.

⁹ Лащук О.Р. Редактирование информационных сообщений: учеб. пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 2004. – С. 6-11.

¹⁰ Интернет-СМИ: Теория и практика: учеб. пособие для студентов вузов / Под ред. М.М. Лукиной. – М.: Аспект Пресс, 2010. – С. 252-254.

Eslatma hayotning o'ziga xos faktini va u eng muhim jihatlarini qayd etadi. Shuning uchun bu janr Internetda juda mashhur.

Matnni Internet muhitiga moslashtirishning muhim vazifalaridan biri bu sarlavhalar ustida ishlash bo'lib, ular Internetda bir vaqtning o'zida axborot marketingi va ma'lumot qidirishni optimallashtirishning ikkita funksiyasini bajaradi. Ikkala vazifa ham, bir qarashda, axborotni tarqatish va uni qidirish texnologiyasi kabi turli sohalarga tegishli bo'lsa ham, bir-biri bilan bog'liqdir. Gap shundaki, internet foydalanuvchisi o'zini qiziqtirgan ma'lumotni izlash uchun ko'pincha saytga asosiy manzil bo'yicha emas, balki qidiruv tizimini orqali yoki boshqa saytlardagi havolalar yordamida kiradi. Shuning uchun kalit so'zlar sarlavhalarni yaratishda hal qiluvchi jihat bo'lib hisoblaniladi. Internetdagi sarlavhalarning asosiy maqsadi optimal kalit so'zlar va ularning etarli soni foydalanuvchining talabini to'liq qondirilish, shuning uchun bu erda gazetalarda mashhur bo'lgan metaforalar, idiomalar, aforizmlar va boshqa majoziy ekspressiv vositalardan foydalanish mumkin emas, chunki qidiruv roboti shunchaki ularning ma'nosini tanimaydi.

Onlayn nashrlar tufayli reportaj ma'lumotlarini o'ziga xos usulda ommaga taqdim etilishi uning yana bir bor hayotga kelishiga sabab bo'ldi. Tez nashr qilish imkoniyati, shuningdek, uning har doim yangilanib turushi ushbu "eski" janrni yangi ma'no bilan to'ldirdi. Endi reportajlarni etkazish uchun turli xil media platformalaridan foydalangan holda, voqealarga tom ma'noda jonli efirda olib borish imkoniyati paydo bo'ldi¹¹.

Hozirgi paytga kelib ma'lumot tarqatish uchun onlayn nashrlar tufayli birinchi o'ringa chiqadigan Internet-ommaviy axborot vositalaridagi yangiliklar xabarining xususiyatlari haqida to'qtalsak, axborot (yangilik) jurnalistikasi haqida gapirganda, ularning o'ziga xosligi, birinchi navbatda, yangi voqea-hodisalar haqida tezkor xabar yetkaza olishi hisoblanib, eng qisqa vaqt ichida sodir bo'lgan voqea haqida yetarlicha ma'lumotlar yetkaza olishi qayd etish kerak. Jurnalist-axborotchi "matbuot yangiliklari" deb ta'riflangan ma'lumotlarni o'quvchiga birinchi bo'lib taqdim etishga intiladi. Bu axborot jurnalistikasining asosiy farqi va o'ziga xosligi bo'lib, uni ommaviy axborot vositalarining boshqa ixtisosliklaridan ajratib turadi.

¹¹ Интернет-СМИ: Теория и практика: учеб. пособие для студентов вузов / Под ред. М.М. Лукиной. – М.: Аспект Пресс, 2010. – С. 252-255.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Калмыков А.А., Коханова Л.А. Интернет-журналистика. – М.: Юнити-Дана, 2005. – С. 8-10.
2. Андрианова Н.С. Жанры Интернет-коммуникации: о некоторых подходах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Natural/Vdpu/Movozn/2008_14/article/3.pdf.
3. Лащук О.Р. Редактирование информационных сообщений: учеб. пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 2004. – С. 6-11.
4. Интернет-СМИ: Теория и практика: учеб. пособие для студентов вузов / Под ред. М.М. Лукиной. – М.: Аспект Пресс, 2010. – С. 252-255.
5. <https://www.uz/uz/stat/visitors/ratings>

JAMIYATNING SHAKLLANISHINI IJTIMOYIY FALSAFIY TAHLILI

Rakhmatjon Akhmedov

Lecturer,

University of Business and Science

Uzbekistan

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamiyatning shakllanishi jarayoni ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Ijtimoiy tuzilma, madaniyat va ijtimoiy qadriyatlar jamiyatning asosiy elementlari sifatida ko'rib chiqiladi. Jamiyatni shakllantiruvchi asosiy g'oyalar, Karl Marks, Emile Durkheim va kabi klassik olimlarning nazariyalariga asoslanadi. Ushbu maqola shuningdek, ijtimoiy adolat va tenglik masalalariga ham to'xtaladi, bu esa jamiyatning barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Maqola, ijtimoiy integratsiyaning ahamiyatini, ijtimoiy o'zgarishlar jarayonida madaniyatning rolini va ijtimoiy falsafaning jamiyatni yanada barqaror va adolatli qilishdagi hissasini taqdim etadi. O'zaro munosabatlar, an'analar va urf-odatlar orqali jamiyatni shakllantirish jarayonlari o'rganiladi, bu esa ijtimoiy hayotning murakkabligini yoritadi. Shuningdek, ijtimoiy falsafa orqali jamiyatni tushunish va rivojlantirish yo'llari ko'rsatib beriladi.

Ushbu maqola ijtimoiy falsafiy tahlil yordamida jamiyatning shakllanish jarayonini yanada chuqurroq o'rganish imkoniyatlarini taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy falsafa, madaniyat, ijtimoiy tuzilma, tarixiy nazariya

Jamiyatning shakllanishi, uning tuzilishi va o'zgarishlari ko'plab ijtimoiy falsafiy nazariyalar yordamida tahlil qilinishi mumkin. Ijtimoiy falsafa, ijtimoiy hayot, insonlararo munosabatlar va axloqiy qadriyatlar haqida chuqur fikrlashni ta'minlaydi. Ushbu maqolada, jamiyatning shakllanishini va uning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jihatlarini o'rganish uchun ijtimoiy falsafaning ahamiyati ko'rsatiladi.

Jamiyat, odatda, insonlarning o'zaro munosabatlari va o'zaro bog'lanishlari natijasida shakllanadi. Bu jarayonda, ijtimoiy tuzilmalar, oilalar, guruhlar va jamiyatlar birlashib, bir butun tizimni tashkil etadi. Har bir ijtimoiy element o'zaro bog'liq bo'lib, bir-birini qo'llab-quvvatlaydi va jamiyatning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy vazifalar va rollar bu

tizimda juda muhim o'rin tutadi, chunki har bir shaxs o'zining ijtimoiy vazifasini bajarishi kerak.

Ijtimoiy rollar, jamiyatdagi har bir insonning xatti-harakatlari va munosabatlariga ta'sir qiladi. Bu rollar oilada, ish joyida va jamiyatning boshqa sohalarida o'z ifodasini topadi. Shuningdek, ijtimoiy rollar ijtimoiy qadriyatlar va normativ tartiblar bilan bog'liq bo'lib, ularning muvozanatini ta'minlaydi. Emile Durkheimning ijtimoiy integratsiya va normativ tizimlar haqidagi g'oyalari bu nuqtai nazarni kuchaytiradi. U, ijtimoiy tuzilmalarning ahamiyatini va ularning barqarorligini ta'kidlaydi (Durkheim, 1893).

Durkheim, shuningdek, jamiyatdagi qiyinchiliklar va ijtimoiy muammolarni hal qilishda normativ tizimlarning o'rnini muhim deb hisoblaydi. U ijtimoiy tuzilmalarning kuchli asoslari, masalan, urf-odatlar, an'analar va axloqiy qadriyatlar orqali barqarorligini saqlab qolishi mumkinligini ta'kidlaydi. Bu jihatlar, jamiyatning o'zgaruvchan sharoitlarda ham o'zini saqlab qolishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy antropologiya fanlari ham jamiyat va uning asosiy elementlarini tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy psixologiya, insonlarning o'zaro munosabatlari va guruh ichidagi xatti-harakatlarini o'rganib, ijtimoiy rollar va vazifalar haqida ko'proq ma'lumot beradi (Allport, 1954). Ijtimoiy antropologiya esa, turli madaniyatlar va jamiyatlarning strukturasi o'rganish orqali ijtimoiy tuzilmalarni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi (Geertz, 1973).

Shunday qilib, jamiyat va uning asosiy elementlarini tahlil qilish, ijtimoiy tuzilma va o'zaro munosabatlarni chuqurroq tushunish imkonini beradi. Bu jarayon, shuningdek, jamiyatning barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy muammolarni hal qilishda ham muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy falsafa, ijtimoiy tuzilmani va uning o'zgarishini tushunish uchun zarur bo'lgan nazariy asoslardir. Ushbu nazariyalar orqali jamiyatning tarixi va rivojlanish jarayoni tahlil qilinadi. Jamiyatning turli qatlamlari, ijtimoiy munosabatlari va axloqiy qadriyatlari ijtimoiy falsafa doirasida muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy falsafa orqali, shuningdek, ijtimoiy muammolarni va ularning hal etish usullarini o'rganish mumkin.

Karl Marksning ijtimoiy tuzilma va iqtisodiy asoslar haqidagi g'oyalari, jamiyatdagi ijtimoiy to'siqlar va ularning rivojlanishiga ta'sirini o'rganadi (Marks, 1867). Marks, o'z nazariyalarida ijtimoiy sinf va iqtisodiy asoslar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi, bu esa ijtimoiy o'zgarishlar va sinf kurashlarini tushunishda muhim o'rin tutadi. U, shuningdek,

kapitalizm va uning ijtimoiy muammolari haqidagi fikrlarini bayon etadi, bu esa ijtimoiy adolatni ta'minlashda yangi yondashuvlar ishlab chiqishga yordam beradi.

Maks Veber ijtimoiy harakatlar va ularning ahamiyati haqida bahs yuritadi, ijtimoiy tashkilotlarning rivojlanishi va insonlarning ijtimoiy xatti-harakatlari o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlaydi (Veber, 1922). Veberning "aksiologik" yondashuvi, ijtimoiy munosabatlarni va ijtimoiy amaliyotlarni tushunishga yordam beradi. Uning g'oyalari ijtimoiy faollik va ijtimoiy nazorat kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi, bu esa jamiyatning ijtimoiy dinamikasini chuqurroq o'rganishga imkon yaratadi.

Ijtimoiy falsafa, shuningdek, jamiyatdagi tengsizliklar va ijtimoiy adolat masalalarini ham o'z ichiga oladi. Robert Putnamning "Bowling Alone" asarida jamiyatda ijtimoiy kapitalning kamayishi va uning ijtimoiy munosabatlarga ta'siri ko'rib chiqiladi (Putnam, 2000). Putnam ijtimoiy kapitalni ijtimoiy munosabatlar, ishtirok etish va ijtimoiy integratsiya orqali tushuntiradi, bu esa jamiyatda birlashish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhimdir. U ijtimoiy faoliyatlarning kamayishini ijtimoiy ishtirokning kamayishi bilan bog'laydi, bu esa jamiyatda ijtimoiy tarmoqlarni zaiflashtiradi.

Ijtimoiy falsafa doirasida yana bir muhim aspekt — madaniyat va ijtimoiy normativlar. Madaniyat jamiyatning asosiy ko'rsatkichlaridan biri sifatida, insonlarning xatti-harakatlari va munosabatlarini belgilaydi. Madaniy qadriyatlar va an'analar, shuningdek, ijtimoiy normativlar, jamiyatning rivojlanish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ularning ta'siri, ijtimoiy integratsiya va barqarorlikni ta'minlashda asosiy o'rin tutadi.

Ijtimoiy falsafa, o'z navbatida, amaliyotda, ijtimoiy muammolarni hal qilishda va jamiyatni yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu falsafa yordamida, ijtimoiy tizimlarning barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy adolatni rivojlantirish uchun yangi yondashuvlar ishlab chiqish mumkin.

Ijtimoiy adolat va tenglik masalalari, ijtimoiy falsafaning muhim jihatlaridan biridir. Ushbu masalalar jamiyatda teng huquqlarni ta'minlash, ijtimoiy muammolarni hal qilish va iqtisodiy tengsizliklarni bartaraf etishga qaratilgan. Ushbu masalalar bo'yicha John Ravlsning "A Theory of Justice" asari ko'p o'rganiladi, u adolat tushunchasini yangi tarzda izohlaydi va ijtimoiy adolat tamoyillarini ishlab chiqadi (Ravls, 1971).

Jamiyatning shakllanishi, ijtimoiy falsafiy tahlil yordamida o'rganilsa, insonlarning ijtimoiy hayoti, munosabatlari va qadriyatlari haqida chuqur ma'lumot olish mumkin. Ijtimoiy falsafa, jamiyatning rivojlanish jarayonini tushunishga yordam berib, ijtimoiy adolat

va tenglik kabi muhim masalalarni yoritadi. Ushbu maqolada keltirilgan nazariyalar, jamiyatni shakllantiruvchi asosiy elementlar va madaniyatning o'zgarishlar va rivojlanish jarayonlari bo'yicha yanada chuqurroq tahlil o'rganilishi zarur.

Ijtimoiy falsafaning ahamiyati, jamiyatni yanada barqaror va adolatli qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Durkheim E. The division of labor in society //Social stratification. – Routledge, 2018. – C. 217-222.
2. Wicksteed P. H. Das Kapital //To-day: monthly magazine of scientific socialism. – 1884. – T. 2. – №. 10. – C. 388-40.
3. Weber M. Economy and society //Democracy: A Reader. – Columbia University Press, 2016. – C. 247-251.
4. Putnam R. D. Bowling alone: The collapse and revival of American community //Simon Schuster. – 2000.
5. Rawls J. A theory of justice //Cambridge (Mass.). – 1971.

OLIY TA'LIM BOSHQARUVI UCHUN RAHBARLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATIV PEDAGOGIK STRATEGIYALAR

Murodjan Allabergenov

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta'lim tizimi kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutining mustaqil izlanuvchisi (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim boshqaruvi uchun rahbarlik ko'nikmalarini rivojlantirishda innovativ pedagogik strategiyalarning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Interaktiv o'qitish, projekt asosida ta'lim va murakkab tahlil vositalari talabalarning faol ishtirokini ta'minlashda, jamoa bilan ishlash qobiliyatlarini oshirishda va samarali qaror qabul qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Maqolada ushbu strategiyalarning samaradorligi va ularning oliy ta'limda rahbarlik ko'nikmalarini rivojlantirishga bo'lgan ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, boshqaruv kadrlari, innovativ pedagogik strategiyalar, interaktiv o'qitish

Oliy ta'lim muassasalarida rahbarlik ko'nikmalarini rivojlantirish, boshqaruvchi mutaxassislarning samaradorligi va malakasini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Innovativ pedagogik strategiyalar ushbu maqsadda muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda oliy ta'limda yangi ta'lim usullari va texnologiyalari, shu jumladan interaktiv o'qitish, projekt asosida ta'lim va murakkab tahlil vositalari, rahbarlik ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali tadbirlar sifatida mavjud.

Interaktiv o'qitish metodi oliy ta'limda talabalarning faol ishtirokini ta'minlashda, jamoaviy ishlashni rag'batlantirishda va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu metod talabalarni aktiv ravishda dars jarayoniga jalb qilish orqali ularning o'zini anglashini, muammolarni hal qilish qobiliyatini oshirishga yordam beradi. Interaktiv o'qitishning samaradorligi oliy ta'lim muassasalarida talabalarning aktivligini oshirish va bilimni samarali o'zlashtirishga asoslanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interaktiv o'qitish metodlari talabalarning bilim darajasini oshirishda muhimdir. Interaktiv metodlar talabalarni faol ishtirok etishga undashi

bilan birga, ularning jamoa bilan ishlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bunday metodlar orqali talabalar o'zaro muloqotda bo'ladi, fikr almashadi va tajribalarini umumlashtiradi. Oliy ta'limda interaktiv o'qitishning muhim jihatlaridan biri, talabalarning ijodiy fikrlashini rag'batlantirishdagi roli, bu esa talabalarning bahslashuv va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

Interaktiv o'qitish jamoaviy ishlashni rag'batlantirishi bilan ham muhimdir. Talabalar jamoada ishlash orqali o'zaro tajriba almashishadi, o'z bilimlarini bir-biri bilan muhokama qilishadi. Interaktiv metodlar talabalarga real holatlar asosida muammolarni hal qilishga, ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Ushbu metodning samaradorligi oliy ta'limda o'qituvchilarning o'quv jarayonida interaktiv yondashuvlarni samarali qo'llashini talab qiladi. O'qituvchilar interaktiv metodlarni tadqiqotlar, seminarlar va amaliy darslar orqali samarali tatbiq etganida, ular talabalarning faolligini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Interaktiv o'qitish oliy ta'limda samaradorlikni oshirish, talabalarning faolligini rag'batlantirish va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhimdir. Ushbu metod talabalarni oliy ta'limda muvaffaqiyatli va samarali rivojlanishlari uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Murakkab tahlil vositalari oliy ta'limda rahbarlik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu vositalar talabalar uchun ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Murakkab tahlil vositalari orqali talabalar o'zaro hamkorlikda muammolarni hal qilish jarayonida faol ishtirok etadilar. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu usul talabalarni mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilishga undaydi.

Murakkab tahlil vositalarining asosiy maqsadi talabalar tomonidan olingan bilimlarni yanada chuqurlashtirish va ularni amaliyotda qo'llashdir. Bular o'z ichiga individual va jamoaviy ishlashni oladi, bu esa talabalar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi. Tahlil vositalarini amalga oshirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, masalan, onlayn platformalar, talabalar o'rtasida samarali muloqot va ma'lumot almashishni ta'minlaydi.

Murakkab tahlil vositalari, talabalar uchun yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ular orqali talabalar murakkab muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni o'rganadilar, o'zlarini rivojlantiradilar va ko'nikmalarini oshiradilar. Murakkab tahlil vositalarining samarali qo'llanilishi, ta'lim jarayonining sifatini oshirishga va talabalarni kelajakdagi muvaffaqiyatlarga tayyorlashga xizmat qiladi.

Ushbu vositalarni qo'llash, o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini ham kuchaytiradi. O'qituvchilar interaktiv metodlardan foydalanish orqali talabalar bilan o'zaro aloqani mustahkamlash va ularning faoliyatini rag'batlantirishga erishadilar. Murakkab tahlil vositalari yordamida o'qituvchilar talabalar bilan yaqindan ishlash imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Murakkab tahlil vositalari oliy ta'limda rahbarlik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular talabalarni faol ishtirok etishga, jamoaviy ishlashga va o'zaro fikr almashishga rag'batlantiradi. Ta'lim jarayonida bunday vositalarni qo'llash, talabalar uchun yangi imkoniyatlarni yaratadi va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun asos bo'ladi.

Oliy ta'lim boshqaruvi uchun rahbarlik ko'nikmalarini rivojlantirishda innovativ pedagogik strategiyalar muhim rol o'ynaydi. Interaktiv o'qitish, projekt asosida ta'lim va murakkab tahlil vositalari, talabalarni faol ishtirok etishga, jamoa bilan ishlashga va samarali qaror qabul qilishga yordam beradi. Bunday strategiyalar oliy ta'lim muassasalarida samaradorlikni oshirish va boshqaruv kadrlarini rivojlantirish uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Wenderoth, M. P., & Crowe, A. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(23), 84108415.
2. Blumenfeld, P. C., Kempler, T., & Krajcik, J. (1991). Projectbased learning: Patterns and processes. In D. H. Schunk & B. J. Zimmerman (Eds.), *Selfregulated learning and academic achievement: Theory, research, and practice* (pp. 259276). New York: Springer.
3. Wiggins, G., & McTighe, J. (2005). *Understanding by design*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.

Qoraqalpoqlarning joylashuvi va bo'linishiga oid ma'lumotlar tahlili

Sohiba Boysariyeva

Magistr

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada qoraqalpoqlarning Orolbo'yi va Sirdaryo orti sahrolaridagi qadimiy joylashuvi va ularning tarixiy rivojlanishi yoritiladi. Asosan, qoraqalpoqlar o'z etnik guruh sifatida qanday shakllanganligi, ko'chmanchilik davrida Volga, Ural, va Sirdaryo hududlarida qanday joylashgani, va turli tarixiy bosqinchilik davrlarida ular qanday o'zgarishlar kechirgani haqida ma'lumot beriladi. Maqolada qoraqalpoqlarning Rossiya imperiyasi bilan aloqalari, xo'jalik faoliyatlari, jumladan dehqonchilik, chorvachilik, baliqchilik, va o'zaro iqtisodiy aloqalari haqida ham so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Qoraqalpoqlar, ko'chmanchilik, Orolbo'yi, Sirdaryo, Rossiya imperiyasi, chorvachilik, baliqchilik, qoraqalpoq tarixi

Qoraqalpoqlar Orolbo'yi va Sirdaryo orti sahrolarining qadimgi aholisi, qoraqalpoqlar haqida X-XI asrlar manbalarida "qoraqalpoq" (qora bo'rkli) nomi bilan tilga olingan. Rashididdin asarida "qavmi kulahi siyah" nomi bilan qayd etilgan. Chingizxon bosqini oqibatida qoraqalpoqlar G'arbga-Volga bo'ylariga ko'chishga majbur bo'lgan.

Qoraqalpoqlar haqida, ularning Sirdaryo bo'ylariga kelib qolganliklari to'g'risida 1578 va 1582 yillardan boshlab ma'lumotlar mavjud. 1598 yilda boshqa bir manbada ularning nomi eslatiladi. Abdullaxon II tomonidan Sig'noqdagi muqaddas Ziyovuddin qabri uchun ajratilgan vaqf guvohnomasida o'sha atrofda yashaydigan ko'chmanchi, yarim ko'chmanchi va o'troq aholi guruhlari nomlari sanab o'tiladi va ana shu urug'lar qatorida qoraqalpoq nomi ham tilga olingan.

Keyingi davrlar manbalari ma'lumotlariga qaraganda XVI asrga kelib qoraqalpoqlar Volga, Ural, Elba daryolari vohalari va Buxoro xonligi hududlarida yashagan. XVII asrning oxiri XVIII asrning o'rtalarigacha qoraqalpoqlar Sirdaryoning o'rta va quyi oqimi bo'ylariga yashab, siyosiy va iqtisodiy jihatdan qozoq xonlariga qaram bo'lgan. Qozoq xoni Tavakkal (Tauka) (1680-1709) davrida qoraqalpoqlar hukmdori uning o'g'illaridan biri bo'lgan. 1694 yilga doir rus hujjatlari ma'lumotlariga qaraganda, rus qoraqalpoqlarning xo'jaligini Taburchak sulton bo'lgan. 1722 yilda qoraqalpoqlar qozoqlarning kichik juzi xoni

Abulxayrxon hukmdorligi ostida bo'lib, u o'z hukmronligini mahalliy hukmdorlar – biy, boy va ruhoniylar orqali amalga oshirgan.

1721 yilda ufalik dvoryan Deshit Rey Pemofevich Verining qoraqalpoqlar yurtiga jo'natilgan edi. Uning bu tashrifidan maqsad, qoraqalpoqlar va ularning xoni Eshmuhammad bilan Rossiyadan qul qilingan odamlarni qaytarish va qoraqalpoqlarning Rosiyaga sodiqlik bilan xizmat qilish masalalarini kelishib olish edi.

1722 yili Eshmuhammad rus imperatorining xohlagan farmonini bajarishga tayyor ekanligi haqidagi yorliqni Pyotr I ga jo'natdi. Qoraqalpoqlarning keyingi taqdiriga XVIII asrning birinchi yarmida boshlangan jung'orlar bosqiniga bog'liq bo'ldi. Ularning G'arbg'a qarab yurishi qozoq xoni Tavakkalning zafarlari to'xtatdi. XVIII asr boshlarida qozoqlar va jung'orlar o'rtasidagi chegara Irtishidan Balxashgacha va Janubiy-g'arb tomonda Chu daryosining o'rta oqimigacha cho'zilgan edi. Ammo XVIII asrning keyingi o'n yilliklarida jung'orlar o'zlarining chegaralarini yana g'arb tomonga surishga harakat qildilar. Bu safar qozoqlar juzlar (orasida) o'rtasidagi o'zaro urushlar oqibatida ulaning zarbalarini qaytara olmadilar.

1723 yili qozoq xonlari Kunteychji Sevan Robadan rahbarligidagi jung'or qo'shinlarining hujumlari boshlanib ketdi. Qozoqlar uchun "Ulug' halokat yo'llari" deb nomlangan bu baxtsizlik qozoq xalqining ijodi dostonlarida aks etgan va hozirga qadar ularning xotirasidan o'chmagan dahshatli voqealar bo'lib qoldi. Ularga qarshi kurashish uchun kuchsiz bo'lgan qozoq ovullari tumtaraqay qochdilar. Talangan va qaqshatilgan qozoqlar uch yo'nalishda: kichik juz-g'arbg'a, Xivaga hamda Yopiq va Elba daryosiga, O'rta Juz O'rta osiyoning Markaziy viloyatlari Buxoro va Samarqandga; katta Juz esa jung'orlar hukmronligini tan olib ular qo'l ostida qoldi.

Qoraqalpoqlarning bir qismi qozoqlar bilan birga Sirdaryoning yuqori oqimi tomon Toshkentga va undan Janubiy G'arb tomonga, asosiy qiyinchiliklari esa daryoning quyi oqimi va orol dengizi bo'ylariga qo'chishga majbur bo'ldi. Shu tariqa qoraqalpoqlar Janubiy va Shimoliyga bo'lindilar, birinchilardan jung'orlarga siyosiy tobe keyingilari 1743 va qisman 1762 yilgacha Kichik Juz qozoqlariga vassal bo'lib qoldilar.

Jung'orlar hujumi bu xalqlarning iqtisodiy va siyosiy ahvoliga salbiy ta'sir ko'rsatdi. XVIII asr boshlarida qoraqalpoqlarning birlashish sari harakatlarini yo'qqa chiqardi. Yuzaga kelgan bu vaziyat qoraqalpoq oqsoqollarini Rossiya bilan aloqalarini tiklash to'g'risidagi xulosaga olib keldi. Jung'orlar hujumlari bosilgan davrda bu aloqalar tiklana boshlandi.

Rossiya imperiyasining hukmdorlari o'z navbatida qoraqalpoqlarning o'z tobeliklariga o'tishidan manfaatdor edi. Ular Pyotr I ning "Sharqqa qarab siljish to'g'risida" gi rejalarini unutmagan edilar. Orenburg ekspeditsiyasining boshlig'i I.Kirillov qoraqalpoqlarning Rossiya tomonga ag'darishning iqtisodiy tomonlarini qayd qilib, qoraqalpoqlar paxta va ko'p miqdorda bug'doy yetishtiradilar, shuningdek, ularda arpa, tariq va javdar ham mo'l. Bu mahsulotlarni ular qirg'iz-qaysoqlar bilan qo'y va boshqa mollarga almashtiradilar, hamda savdogarlar sotadilar. Ular orol ko'li va Sirdaryoga yaqin yerlarda yashaydilar, bu yerlar rus savdogarlari uchun qo'nalg'a joyi bo'ladi, - deb yozgan edi.

1734 yil boshida qozoq va qoraqalpoq vakillari Peterburgda imperator saroyida bo'lgan edilar. Rossiyaning o'z tobeligida olish haqidagi yorliq qozoq xoni Abduxayrga va qoraqalpoqlar xoni G'oyibga jo'natilgan edi. Qoraqalpoqlarning Rossiya tarkibiga kirishi Eron shohi Nodirshohning yeriga hujum qilishi oldini oldi, bu narsa o'z navbatida qoraqalpoqlarga jung'orlar tomonidan vayron etilgan xo'jaliklarini tiklashga yordam berdi.

1741 yilda Rossiya imperiyasi taxtiga o'tirgan Elizavetta Petrovna qoraqalpoqlarning tobeligi haqidagi qasamyodini yana bir marta tashkil etilishi masalasini ko'rdi. 1742 yilning 4 sentyabarida Poruchik Gladishchev qoraqalpoq oqsoqollarini qasamyod olib kelish uchun jo'natiladi. Qasamyod yozuvchilari Gladshchevga qasamyod uchun o'z vakillarini yuborishga tayyor ekanliklarini ma'lum qildilar. Oqsoqollar qoraqalpoqlarning qozoq xoni ta'sirlaridan chiqishga tayyor ekanliklarini va bevosita Rossiya tobeligiga o'tish haqidagi maktublarini elchilarga topshirdilar.

1734 yilning avgustida qoraqalpoqlarning Mamatbiy rahbarligidagi (delegatsiyasi) vakilligining imperiatrasiya saroyida qabul marosimi o'tkaziladi. Ularga Rossiya homiyligi to'g'risidagi yorliq topshiriladi. Qoraqalpoqlarning Rossiya tobeligiga o'tishi, qul qilingan ruslarning qaytarilishi, podsho Rossiyasiga yasoq to'lanishi qozoq xonlariga ma'qul tushadi. Hali elchilar uylariga qaytmadanoq, Abdulxayr "Quy" qoraqalpoqlarni taladi va tor-mor qildi. Podsho Rossiyasi esa qoraqalpoqlarni himoya qilishni tashkil etolmadi yoki ularni himoya qilishdan o'zini tortdi.

Qoraqalpoqlarning Abdulxayr tomonidan tor-mor etilishi, ularning Janadaryo tomon siljishini tezlashtirdi, bu harakat XVIII asrning boshida boshlangan edi. 1746-1747 yillarning qismida ular O'rta juz sultoni Oblo hujumiga duchor bo'ldilar, qozoq xonlari va sultonlarining siquvi "quyi" qoraqalpoqlarning, "shimoliy" qoraqalpoqlariga ko'chishga majbur qildi. Ularda jung'orlar ta'siri kuchli bo'lishga qaramay, "quyi" qora

qoraqalpoqlarning "shimol" qoraqalpoqlariga ko'chishiga majbur qildi, ularda jung'orlar ta'siri (ularning ko'chishiga majbur qildi) kuchli bo'lishga qaramay ko'pchiligi junubiy g'arb tomonga siljiy boshladi va Xiva xonlari chegaralariga yaqinlashib bordi. Ular asosan Quvondaryo va Janadaryo oralig'idagi erlar, Amudaryo deltasining sharqiy qismini mo'ljallab harakat qildilar.

1778 yili O'rta juz sultoni Baroq, Sulton Botir ko'magi va uning atrofida gilarining yordami bilan Abdulxayrni o'ldirdi. Abdulxayr o'g'li Nuralixon bo'ldi, uni podsho Rossiyasi qo'llab-quvvatlar edi, ammo uni Kichik Juz tul tan olmadi. Shahd urug'ining (bu urug'ning mavqei baland edi) aslzodalari Botirni xon deb e'lon qildilar. Oqibatda Kichik Juz ikki xonlikka bo'linib ketdi. Abdulxayrning ikkinchi o'g'li Yorali, Sirdaryoning quyi oqimi ko'chmanchilarining sardori Nuralidan mutlaqo mustaqil edi.

Kichik Juzda yuzaga kelgan bunday holat qoraqalpoqlar keyingi taqdiriga ham ta'sir qildi. Sulton Botir va Yorali, Nuralidan ajralmagan holda Rossiya tobeligini qabul qildilar. Qoraqalpoqlar bilan to'qnashuvlar XVIII asrning 30 yillarida yana avj oldi. 1762 yili Kichik Juz sardori bo'lgan qozoq sultoni Yorali qoraqalpoqlari ommaviy tarzda talay boshladi, Sirdaryoda qolganlarni Jonidaryo va Orol bo'yiga ko'chishga majbur qildi. Janidaryo (Yangidaryo) bo'ylarini o'zlashtirgan qoraqalpoqlar mehnat mashaqqatlari bilan birga, qozoq xonalari bilan ham mutassil kurashlar olib borganlar.

Janidaryo bo'ylariga kelib yashagan davr qoraqalpoqlar tarixining muhim sahifalari bo'lib hisoblanadi. Bu erdagi qo'riq va botqoq yerlarni o'zlashtirish juda mashaqqatli bo'lish birga, ular ma'lum darajada siyosiy sostial-iqtisodiy jihatdan ayrim vaqtlarda ozodlikka ham erishganlar.

Janidaryo (Yangidaryo)da qoraqalpoqlar bevosita Orolbo'yi o'zbeklari orollik qoraqalpoqlar bilan birga bo'lmaganlar. Ular ham XVIII asrda ham ular bilan aloqada bo'lganlar. 1740 yilga kelib qoraqalpoqlarning anchagina qismi ular bilan qo'shib ketganlar, bu aralashishi faqat siyosiy tomondan emas, balki etnik jihatdan bir-birliri bilan qorishib ketganlar.

Ular orollik qoraqalpoqlar bilan ittifoqlashib o'z mustaqiligi uchun nafaqat qozoq xonlari va sultonlari, balki Xiva xonlariga ham qarshi kurashlar olib borganlar. Qoraqalpoq yerlari XVIII – XIX asrlarda Quvondaryo, Janidaryo (Yangidaryo) havzasi va Amudaryoning Quyi oqimini ham o'z ichiga qamrab olgan. Xususan Quvondaryo va Janadaryo oralig'ida

aholi zich yashagan. Shunday qilib, XVIII asrning ikkinchi yarmida qoraqalpoqlarning joylashuvi butun Janidaryo vohasini egallagan.

Bu davrda qoraqalpoqlar boylar maslahati (kengash)lari tomonidan boshqarilgan har bir urug' uyushmasiga biylar (yirik er va mol egalari) boshliq qilib qo'yilgan. Bir necha urug' va qabilalar uyushmasi (aris) ga o'n to'rt urug'ga mang'it urug'ining biyi Urunboy bosh bo'lgan. Xalq og'zaki ijodi va rivoyatlarning guvohlik berishicha, bu davrda urug' va qabilalar o'rtasida qo'ng'irotlarning aris biyi Esengeldi biyning ta'siri kuchli bo'lgan, Urug'lar uyushmasidagi biylarning hammasiga o'sha hukmronlik qilgan. Ammo, tashqi dushmanlarga qarshi kurashishi uchun butun qoraqalpoq xalqining birinchi kerak edi.

Urug'-qabilachilik tizimining saqlab qolinganligi, bir jihatdan mol-mulkning (markazlashuvi) to'planishiga ko'maklashsa ham bu davrda qoraqalpoqlarda patriarxal – feodal munosabatlari davom etar edi. Bosqinchilikning doimiy xavfi mavjudligi qoraqalpoqarning jam bo'lib yashashlari zaruratini hosil qiladi. Ayrim holarda butun urug'-aymoqlar bir bo'lib yashaganlar. Har bir ovul o'z qo'rg'oniga ega bo'lgan, bu qo'rg'on paxsa devor bilan o'rab olingan. Kuz va qish faslida ovul jam bo'lib shu qo'rg'onida yashashgan, chunki asosan ana shu faslda bosqinlar bo'lgan. Odatda bunday qo'rg'onlar ovul yerlarining yonida yoki o'rtasida bo'lgan.

XVIII asrning 80 yillarga daxldor manbalarda qoraqalpoqlarning ajoyib dehqonlar ekanligi qayd etilgan. Bunda ularning xo'jaligida chorvachilik asosiy o'ringa ega, chorvachilik xo'jaliklarida esa qoramolchilik ustivor ahamiyatga ega bo'lgan.

Quvondaryoning quyi oqimida va Orol bo'yi bo'yida yashovchi qoraqalpoqlar baliqchilik bilan shug'ullanganlar. Bular muytan, qoldovul, omamayl, qiyot va urug' vakillari edi. Qoraqalpoqlarning xo'jalik hayotida ovchilik ham muhim rol o'ynagan.

O'zaro urushlar mutassil davom etishiga qaramay qozoqlar bilan qoraqalpoqlar iqtisodiy aloqalarda bo'lganlar, qozoqlar qoraqalpoqlardan bug'doy sotib olib ularga mol sotganlar, qoraqalpoqlar esa Xiva xonlig bozorlarida qoramol sotganlar. Janidaryo va Quvondaryo qoraqalpoqlari Xiva xonligi savdogarlari voistachiligida Rossiya va Buxoro tovarlarini sotib olganlar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qoraqalpoqlarni o'troqlashuvi natijasida ularda hunarmandchilik va dehqonchilik rivojlana boshladi. Qoraqalpoqlar uzoq vaqt davomida turli davlatlar tarkibida vassal sifatida yashashga majbur bo'lib, siyosiy tarixining katta qismi aynan doimiy ko'chmanchilik bilan bog'liq tarzda kechdi. Bu holat ularning moddiy va

ma'naviy hayotida aks etib, hozirgacha ko'chmanchilik elementlari xalq urf-odatlarida saqlanib qolganligi bilan ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Вамбери А. Путешествие по Средней Азии. СПб., 1865.
2. Жданко Т. А. Очерки исторической этнографии каракалпаков. (Родо-племенная структура и расселение в XIX - начале XX века). М.,1950.
3. Зевелев А.И. Историография Советского Туркестана. Историография и источники по истории гражданской войны в Туркестане. Т., 1968.
4. Қарақалпақстанның жаңа тарийхы. Қарақалпақстан XIX әсирдин екинши ярымынан XXI әсирге шекем. Нөкис: Қарақалпақстан, 2003. 556 с.
5. Толстова С. П. Жданко Т.А. Абрамзона С. М. Кислякова Н. А. Народы Средней Азии и Казахстана. I часть. М., 1962.

CHARACTERISTICS OF FEBRILE SEIZURES IN CHILDREN.

Khodjamov Shahzod Tilavmurod ugli

Nishan District Medical Association pediatric neurologist

Purpose of the study: to study the nature of febrile seizures in children.

Research materials and methods: The study group included 26 children with simple febrile seizures, the second group - 24 children with afebrile seizures that developed after an episode of fibril seizures. All children underwent targeted clinical, neurological, laboratory and instrumental examinations.

Results: for a group of children with febrile seizures it was typical: the first onset of seizures was noted after 1 year, the cause of the development of seizures was hyperthermia, which was caused by a viral infection of the upper respiratory tract, exacerbation of chronic tonsillitis, intestinal infections, the seizure was generalized clonic-tonic in 80% (21 children), more typical for older children, and generalized clonic seizures (GKP) in 19% (5 children), more typical for young children, the duration of convulsive paroxysm was up to 5-10 minutes.

It should be noted that there was no visible difference in the behavior of children after simple febrile seizures; moodiness and tearfulness were more associated with somatic illness, especially patients hospitalized in somatic departments. No organic signs were observed in children with FS. One of the manifestations was dysfunction of the ANS, which manifested itself as hyperhidrosis of the palms and feet, marbling of the skin.

Conclusions: Febrile convulsions are accompanied by hyperthermia against the background of a somatic illness, are short-lived, and are not accompanied by organic symptoms.

Sog'lom turmush tarzi tamoyillari

Eshniyozova Nilufar Farhod qizi

Termiz Davlat pedagogika instituti

eshniyozovanilufar125@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sog'lom turmush tarzi targ'ibotining yangi va samarali usullari haqida so'z boradi. Sog'lom turmush tarzini keng ommalashtirish, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzi haqidagi bilimlarni oshirish va ularni kundalik hayotga tatbiq etish maqsadida turli yondashuvlar kiritilmoqda. Maqola zamonaviy texnologiyalar va targ'ibot strategiyalari asosida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishning yangi usullarini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: sog'lom turmush tarzi, yangi usullar, texnologiyalar, targ'ibot strategiyalari, jismoniy faollik.

Kirish

Sog'lom turmush tarzi insonlarning sog'lig'ini saqlash va ularning hayot sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy davrda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish aholini ko'proq qamrab olish va ularni salomatlikka oid axborotlar bilan ta'minlashni talab qiladi. Buning uchun yangi, innovatsion usullar va vositalardan foydalanish zarur. Bugungi kunda raqamli platformalar, ijtimoiy media, va mobil ilovalar bu jarayonda katta rol o'ynamoqda.

Maqolaning asosiy maqsadi sog'lom turmush tarzi targ'ibotining samarali va zamonaviy usullarini o'rganish, shuningdek, ularning jamiyatdagi ahamiyatini tahlil qilishdir.

Metodologiya

Maqolada sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishning yangi usullarini tadqiq qilish uchun adabiyotlar tahlili va tajribaviy metodlardan foydalanildi. Asosiy e'tibor innovatsion yondashuvlarga, ayniqsa raqamli texnologiyalar orqali sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishga qaratildi. Tadqiqot davomida quyidagi usullar qo'llanildi:

1. Adabiyotlar tahlili: so'nggi yillarda sog'lom turmush tarziga oid ilmiy maqolalar va hisobotlar o'rganildi.

2. Anketalar va so'rovlar: sog'lom turmush tarzi bo'yicha ma'lumotlarning qay darajada ommalashgani va yangicha targ'ibot usullarining ta'sirini o'lchash uchun respondentlar o'rtasida anketalar tarqatildi.

3. Jismoniy faollik dasturlari: yangi texnologiyalar yordamida jismoniy faollikni oshirishga qaratilgan dasturlar tahlil qilindi.

Natijalar

Tadqiqot davomida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishda yangi texnologiyalar va usullar yuqori samaradorlik ko'rsatdi. Quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

1. Raqamli platformalar orqali sog'lom turmush tarzi haqida xabardorlik oshishi: Mobil ilovalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali sog'lom turmush tarzi bo'yicha ma'lumot olish osonlashdi. Shu orqali sog'lom turmush tarzi haqida ma'lumotlar oson tarqatilib, ularning aholi orasida ommalashishiga erishildi.

2. Virtual jismoniy mashqlar dasturlarining ta'siri: Tajriba davomida virtual mashqlar va sog'lom ovqatlanish dasturlarini qo'llagan shaxslar orasida sog'lom hayot tarziga moyillikning ortgani kuzatildi. Ijtimoiy media orqali bir-birini qo'llab-quvvatlash guruhlarining shakllanishi ham ahamiyatli omil bo'ldi.

3. Individual sog'liq monitoringi: Yangi texnologik yechimlar, xususan, sog'liqni nazorat qiluvchi mobil ilovalar va aqlli soatlar yordamida jismoniy faollikni kuzatish imkoniyati yaratildi. Bu esa sog'lom turmush tarzi odatlarini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qildi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, sog'lom turmush tarzi targ'ibotida raqamli platformalar va texnologiyalarning roli o'tgan yillarga nisbatan sezilarli darajada oshdi. Yangi usullar orqali keng qamrovli axborotlarni tez va samarali tarqatish mumkinligi isbotlandi. Raqamli texnologiyalar targ'ibotning iqtisodiy samaradorligini ham oshirdi, chunki bu usullar minimal resurslar bilan ko'plab odamlarni qamrab olish imkonini beradi.

Biroq, tadqiqot davomida ayrim qiyinchiliklar ham aniqlandi. Masalan, raqamli texnologiyalarga kirish imkoni cheklangan guruhlar (ayniqsa, qishloq joylarda) sog'lom turmush tarzi bo'yicha axborotlardan yetarli darajada foydalanmasliklari mumkin. Shuningdek, raqamli platformalarda noto'g'ri axborotlar tarqalishi sog'liqqa zarar yetkazishi mumkinligi haqida xavotirlar mavjud.

Bu muammolarni hal qilish uchun, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish jarayonida qo'llaniladigan raqamli platformalar doimiy ravishda nazorat va yangilab turilishi lozim.

Shuningdek, qishloq joylarda sogʻlom turmush tarzini targʻib qiluvchi dasturlarni yaratish va ularga keng kirish imkonini taʼminlash muhim.

Xulosa

Yuqorida keltirilgan maʼlumotlarga asoslanib, sogʻlom turmush tarzini targʻib qilishda yangi usullardan foydalanish samaradorligini oshirish uchun raqamli texnologiyalar va platformalar hal qiluvchi rol oʻynaydi. Tadqiqot natijalari koʻrsatdiki, mobil ilovalar, virtual mashqlar va sogʻliqni nazorat qiluvchi qurilmalar orqali sogʻlom turmush tarzi targʻibotida ijobiy natijalarga erishish mumkin.

Bu kabi texnologiyalarni yanada kengroq qamrovda targʻib qilish orqali sogʻlom turmush tarzi haqida xabardorlikni oshirish va aholini jismoniy faollikka jalb etish mumkin. Shu bilan birga, bu jarayonlarda qishloq joylarga alohida eʼtibor qaratish, raqamli tenglikni taʼminlash va notoʻgʻri axborot tarqalishining oldini olish choralari koʻrilishi zarur..

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akramov, S. (2020). Sogʻlom turmush tarzi va uning ahamiyati. Tibbiyot va Salomatlik Jurnal, 3(2), 45-50.
2. Karimova, N. (2019). Raqamli texnologiyalar va sogʻlom turmush tarzi: Yangi imkoniyatlar. Innovatsion Tadqiqotlar Jurnal, 7(1), 112-117.
3. Rasulova, D. (2021). Sogʻlom turmush tarzi boʻyicha axborot texnologiyalarining oʻrni. Oʻzbekiston Milliy Universiteti Ilmiy Jurnal, 14(4), 89-94.
4. Johnson, M., & Smith, R. (2020). The Role of Mobile Apps in Promoting Physical Activity. Journal of Health Promotion, 10(3), 201-209.
5. Oliy va Oʻrta Maxsus Taʼlim Vazirligi (2022). Sogʻlom turmush tarzini targʻib qilish: zamonaviy usullar. Oʻzbekiston Respublikasi Tibbiyot boʻyicha hisobot.
6. WHO (2021). Global Health Promotion and Digital Interventions. World Health Organization Report.
7. Hasanov, A. (2018). Sogʻlom turmush tarziga oid targʻibot tadbirlarining ijtimoiy-iqtisodiy taʼsiri. Oʻzbekiston Iqtisodiy Tadqiqotlar Markazi, 21-35.

**DASTLABKI ISHLOV BERISH VA O'RGANISHNI CHUQURLASHTIRISH
ALGORITMLARI YORDAMIDA VIDEO TASVIRLARDA YUZ IFODALARINI
ANIQLASH**

Muminov Islom Bahodir o'g'li

Termiz shahar 1-sonli ixtisoslashtirilgan maktab internati o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqola yuz ifodalarini aniqlash uchun dastlabki ishlov berish (preprocessing) va chuqur o'rganish (deep learning) algoritmlarining qo'llanilishi haqida ma'lumot beradi. Yuz ifodalarini aniqlash insonning emotsional holatini tushunish va uni kuzatish uchun muhim vosita bo'lib, masofaviy muloqot, xavfsizlik va ko'ngilochar sohalarda keng qo'llaniladi. Maqolada video tasvirlarda yuz ifodalarini aniqlashning texnik jarayonlari, jumladan yuzni ajratib olish, xususiyatlarni ekstraktsiya qilish va chuqur neyron tarmoqlarni qo'llash orqali ifodalarni tasniflash bosqichlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Yuz ifodalari aniqlash, dastlabki ishlov berish, chuqur o'rganish, konvolyutsion neyron tarmoq (CNN), emotsiyalar tasnifi, video tasvirlar.

Abstract

This article provides information on the use of preprocessing and deep learning algorithms for facial expression recognition. Facial expression recognition is an important tool for understanding and monitoring human emotional states, and is widely used in remote communication, security, and entertainment industries. The article examines the technical processes of facial expression recognition in video images, including face extraction, feature extraction, and expression classification using deep neural networks.

Keywords: Facial expression recognition, preprocessing, deep learning, convolutional neural network (CNN), emotion classification, video images.

Kirish. Inson yuzidagi ifodalar insonning ichki emotsional holatini namoyon qiluvchi asosiy belgilar hisoblanadi. Yuz ifodalarini avtomatik aniqlash va tasniflash zamonaviy kompyuter ko'rish (computer vision) va sun'iy intellekt sohasida muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Video tasvirlar asosida yuz ifodalarini aniqlash inson-qurilma o'zaro aloqasini (HCI) yaxshilash, xavfsizlik tizimlari, telemeditsina va ko'ngilochar texnologiyalarda keng qo'llanilishi mumkin. Ammo video tasvirlar bilan ishlashda yuz ifodalarini aniqlash vaqtga bog'liq ravishda o'zgarishi, shuningdek turli shovqinlar va boshqa to'siqlar paydo bo'lishi mumkin.

Chuqur o'rganish algoritmlari, ayniqsa Konvolyutsion Neyron Tarmoqlar (CNN), yuz ifodalari aniqlashda ilg'or natijalarni namoyon etdi. Ushbu maqolada video tasvirlarda yuz ifodalarini aniqlash uchun dastlabki ishlov berish usullari va chuqur o'rganish modellarining qo'llanilishi ko'rib chiqiladi.

Aosiy qism. 1. Dastlabki ishlov berish: Video tasvirlar asosida yuz ifodalarini aniqlashda birinchi muhim bosqich – dastlabki ishlov berish. Bu bosqichda video tasvirlar ketma-ketliklaridan inson yuzini aniqlash va ajratish jarayonlari amalga oshiriladi. Dastlabki ishlov berishning asosiy qadamlariga quyidagilar kiradi:

Yuzni aniqlash: OpenCV kutubxonasiidan foydalanib, video tasvirlardan inson yuzini Haar kaskad yoki HOG (Histogram of Oriented Gradients) algoritmlari yordamida aniqlash. Bu usullar video oqimlarida yuzlarni tez va samarali aniqlash imkonini beradi.

Xususiyatlarni ajratish: Dastlabki ishlov berish davomida yuzning asosiy nuqtalarini, masalan, ko'zlar, og'iz va qoshlar joylashuvini aniqlash orqali yuzning xususiyatlarini ajratib olish amalga oshiriladi. Bu xususiyatlar keyinchalik chuqur o'rganish tarmoqlariga kiritiladi.

2. Chuqur o'rganish algoritmlari: Yuz ifodalarini aniqlash va tasniflashda chuqur o'rganish algoritmlaridan, ayniqsa Konvolyutsion Neyron Tarmoqlar (CNN) va Recurrent Neural Networks (RNN) modellari keng qo'llaniladi. CNN algoritmlari yuz ifodalaridagi xususiyatlarni avtomatik ravishda o'rganib, emotsiyalarni tasniflaydi.

CNN arxitekturasi: CNN bir nechta konvolyutsion qatlamlardan iborat bo'lib, bu qatlamlar tasvirlardagi xususiyatlarni ekstraktsiya qilish imkonini beradi. CNN qatlamlarining chuqurligi oshgani sari, tasvirlardagi murakkab xususiyatlar aniqlanadi va emotsiyalar samarali tasniflanadi.

RNN va LSTM: Video tasvirlar ketma-ketlik sifatida namoyon bo'lishi tufayli vaqtga bog'liq ravishda yuz ifodalarini kuzatish muhimdir. Bu yerda Recurrent Neural Networks (RNN) va Long Short-Term Memory (LSTM) modellaridan foydalaniladi. Ular vaqt ketma-ketligidagi o'zgarishlarni o'rganib, yuz ifodalari o'zgarishini aniqlashda yordam beradi.

3. Video tasvirlarda yuz ifodalarini tasniflash: Dastlabki ishlov berishdan keyin va chuqur o'rganish modeli yordamida xususiyatlar ajratib olingach, ifodalarning tasniflanishi amalga oshiriladi. CNN modelida yuzning turli qismlarida yuzaga kelgan o'zgarishlar asosida yuz ifodalari, masalan, quvonch, g'am, g'azab, hayrat kabi emotsiyalar tasniflanadi. Shuningdek, LSTM modeli video davomida yuz ifodalarining dinamik o'zgarishlarini o'rganib, vaqt ketma-ketligida ifodalarni aniqroq aniqlash imkonini beradi.

4. Optimallashtirish va samaradorlik: Chuqur o'rganish modellarining real vaqtda ishlash qobiliyatini oshirish uchun optimallashtirish texnikalaridan foydalanish muhimdir. Modelni tezlashtirish uchun kvantizatsiya, modelni siqish va GPU texnologiyalari qo'llaniladi. Shuningdek, oldindan o'rgatilgan modellardan foydalanish orqali o'quv jarayonini tezlashtirish ham mumkin.

Xulosa. Yuz ifodalarini aniqlash insonning emotsional holatini tushunish va unga mos ravishda javob berish imkonini beradi. Ushbu maqolada video tasvirlarda yuz ifodalarini aniqlash uchun dastlabki ishlov berish va chuqur o'rganish algoritmlarining qo'llanilishi o'rganildi. CNN va LSTM kabi chuqur o'rganish modellarining qo'llanilishi yuz ifodalarini aniqlashda yuqori aniqlikni ta'minlaydi. Kelajakda bu texnologiyalar masofaviy muloqot va xavfsizlik tizimlarida keng qo'llanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Viola, P., & Jones, M. (2001). Rapid object detection using a boosted cascade of simple features. In Proceedings of the 2001 IEEE computer society conference on computer vision and pattern recognition (Vol. 1, pp. I-I).
2. LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature*, 521(7553), 436-444.
3. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep learning*. MIT Press.
4. Hochreiter, S., & Schmidhuber, J. (1997). Long short-term memory. *Neural computation*, 9(8), 1735-1780.
5. King, D. E. (2009). Dlib-ml: A machine learning toolkit. *Journal of Machine Learning Research*, 10(Jul), 1755-1758.

Eshqobil Shukur asarlarining lingvopoetik aspektda tadqiq etilishi

Rajabova Sabohat Jo'ramurod qizi

Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada taniqli o'zbek shoirlaridan biri Eshqobil Shukurning asarlari lingvopoetik jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada shoirning ijodida qo'llangan badiiy til vositalari, obrazlilik va poetik uslublar o'rganiladi. Lingvopoetika, badiiy adabiyotda til va poeziyaning uyg'unligi orqali yaratilgan estetik va semantik ma'nolarni tahlil qiladi. Tadqiqotda Eshqobil Shukurning asarlaridagi lingvistik va poeziya vositalarining qanday tarzda uyg'unlashganligi va bu uyg'unlikning asar mazmuniga ta'siri ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Eshqobil Shukur, lingvopoetika, badiiy til, obrazlilik, poetik tuzilma, metafora, tashbeh, o'zbek adabiyoti, til poetikasi.

Kirish:

O'zbek adabiyoti o'zining yirik adiblari orqali boy madaniy meros yaratgan va bu meros xalqning ma'naviy hayotida muhim o'rin tutadi. Eshqobil Shukur, zamonaviy o'zbek she'riyatining yetakchi vakillaridan biri sifatida, o'z ijodida xalqning turmushi va ruhiy kechinmalarini badiiy til vositalari bilan chuqur ifodalagan. Uning she'rlaridagi lingvopoetik xususiyatlar, tilning badiiy vositalar orqali estetik maqsadga erishishidagi o'ziga xos yondashuvlari tadqiq etiladi.

Lingvopoetik asoslar:

Lingvopoetika badiiy tilni poetik jihatdan o'rganish imkonini beradi. Ushbu usul orqali asarlarning lingvistik jihatlari chuqur tahlil qilinib, ularning poetik tuzilishi aniqlanadi. Eshqobil Shukurning asarlari til vositalari va poeziyaning o'zaro uyg'unligini namoyish etuvchi yorqin namunadir. Shoir o'z asarlarida milliy qadriyatlar va zamonaviy she'riy texnikalarni mujassamlashtirgan.

Badiiy til va ifoda vositalari:

Eshqobil Shukurning badiiy til vositalaridan foydalanishdagi mahorati alohida ta'kidlashga arziydi. Uning she'rlarida ishlatilgan metaforalar, tashbehtar, simvolik obrazlar

va boshqa badiiy vositalar asar mazmuniga chuqurlik va estetik ahamiyat bag'ishlaydi. Masalan, shoirning hayot va tabiat obrazlari orqali inson ruhiyatini aks ettirishi, til va poeziya vositalari bilan uyg'unlashgan holda o'quvchiga ma'naviy zavq beradi.

Poetika va tuzilma:

Shoirning asarlarida til va poeziya o'ziga xos tarzda uyg'unlashgan bo'lib, bu asarlarning tuzilishi va ritmida ham namoyon bo'ladi. Eshqobil Shukur she'rlaridagi poetik tuzilma va ritmik aloqalar lingvopoetikaning muhim qismlaridan biridir. Shoirning she'rlari muayyan tuzilma va ifoda vositalariga ega bo'lib, o'quvchining hissiy holatini belgilashga xizmat qiladi. Har bir so'zning joylashuvi va tanlanishi ma'noga chuqurlik bag'ishlaydi.

Asarlaridagi lingvistik va poeziya vositalarining uyg'unligi:

Eshqobil Shukur asarlarida lingvistik va poeziya vositalari uyg'un tarzda ishlatilgan. Uning she'rlarida obrazlar va tilning badiiy mahorat bilan ishlatilishi ma'noni kengaytirib, o'quvchini chuqur tahlil qilishga undaydi. Shoirning til vositalarini poetik maqsadga yo'naltirganligi uning ijodining asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Metafora, tashbeh va obrazlarning ma'noli uyg'unligi asarning estetikasini oshiradi.

Xulosa:

Eshqobil Shukur o'z asarlarida xalqning turmush tarzini, ruhiy kechinmalarini va milliy qadriyatlarini badiiy til vositalari orqali mahorat bilan ifoda etgan. Uning she'rlaridagi lingvopoetik yondashuv, til va poeziyaning uyg'unligi orqali estetik zavq bag'ishlaydi. Ushbu maqolada shoirning lingvopoetik jihatlari va til vositalaridan foydalanish usullari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Eshqobil Shukurning badiiy tilga bo'lgan yondashuvi milliy adabiyotimizda alohida o'rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, H. (2005). Adabiyot nazariyasi. Toshkent: Adib.
2. Shukur, E. (2019). She’rlar to‘plami. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
3. Yusupov, B. (2012). Lingvistik poetika: Nazariya va amaliy tahlil. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Matyoqubov, S. (2009). O‘zbek poeziyasida obrazlilik va poetik til. Toshkent: Universitet nashriyoti.
5. Sharofiddinov, O. (2001). O‘zbek poeziyasining stilistik tahlili. Toshkent: Sharq.
6. Muhammadjonov, Z. (2015). Zamonaviy o‘zbek poeziyasida metafora va obrazlar tizimi. Toshkent: O‘zbekiston nashriyot.
7. Berdiyurov, A. (2017). Til va poeziya: Lingvopoetik tahlil. Toshkent: O‘zFA.
8. Sodiqov, A. (2020). Adabiyot va til: O‘zbek poeziyasining lingvistik aspektlari. Toshkent: Adolat.
9. Qodirov, S. (2008). Badiiy til va uning poetik xususiyatlari. Toshkent: Yozuvchi.
10. Nazarov, M. (2010). Adabiyot va til aloqalari. Toshkent: Fan.

СВОЙСТВА КОЛЛОИДНЫХ ВЕЩЕСТВ И ИХ СТАБИЛИЗАЦИЯ

Кенжаев Нуриддин Нурматович

Учитель химии школы №8 г. Термез

Аннотация: В данной статье проведён подробный анализ физико-химических свойств коллоидных веществ. Коллоиды представляют собой системы, состоящие из двух фаз — дисперсной фазы и дисперсной среды, между которыми существуют специфические взаимодействия. Были исследованы оптические, кинетические и электрические свойства коллоидов, включая эффект Тиндаля, броуновское движение, электрофорез и электрокинетические явления. Согласно результатам исследования, размер частиц дисперсной фазы и их взаимодействие с дисперсной средой определяют стабильность коллоидных систем. Статья расширяет существующие знания о коллоидных веществах и создаёт основу для дальнейшего изучения их применения в фармацевтике, пищевой промышленности и других отраслях.

Ключевые слова: коллоидные системы, дисперсная фаза, эффект Тиндаля, броуновское движение, электрофорез, электрокинетика, стабилизация.

ВВЕДЕНИЕ:

Коллоидные системы играют важную роль в химии и физико-химии. Они присутствуют во многих природных и искусственных системах. Примерами коллоидных систем являются кровь, молоко, сыворотка, краски и желатинообразные вещества. Эти системы образуются между дисперсной фазой и дисперсной средой, причём частицы дисперсной фазы имеют размеры от 1 до 1000 нм. Несмотря на кажущуюся однородность, коллоиды отличаются от макромолекулярных и других крупных систем. Их оптические, кинетические и электрические свойства играют важную роль в процессах стабилизации.

Цель данной статьи заключается в изучении свойств коллоидных веществ, основных оптических, кинетических и электрических характеристик, а также выявлении их практической значимости.

Методология:

В статье использовались несколько экспериментальных методов:

Оптические свойства: Эффект Тиндаля был использован для изучения

1. рассеивания света коллоидами. Системы с высокой плотностью дисперсной фазы рассеивали свет, что было ясно наблюденно.

2. Кинетические свойства: Броуновское движение частиц дисперсной фазы было исследовано под микроскопом. Размер частиц и их степень движения оценивались для определения кинетической энергии.

3. Электрические свойства: Метод электрофореза применялся для исследования движения частиц дисперсной фазы в электрическом поле. Частицы перемещались в зависимости от своего заряда к катоду или аноду.

4. Электрокинетические явления: Было исследовано электрокинетическое поведение частиц, их подвижность и скорость движения в дисперсной среде. Эти исследования позволили собрать данные о свойствах коллоидных веществ и проанализировать факторы, влияющие на процессы их стабилизации.

Результаты:

Результаты показали:

Эффект Тиндаля продемонстрировал, что системы с маленькими частицами дисперсной фазы эффективно рассеивают свет. Степень рассеяния света варьировалась в зависимости от плотности дисперсной среды и размера частиц.

Броуновское движение показало, что мелкие частицы находятся в постоянном беспорядочном движении. Чем меньше частицы, тем выше их скорость движения.

Эксперименты по электрофорезу продемонстрировали движение частиц в электрическом поле: положительно заряженные частицы двигались к отрицательному электроду, отрицательные — к положительному.

Электрокинетические явления выявили, что скорость движения частиц в дисперсной среде и их электрокинетическая стабильность влияют на стабильность коллоидной системы.

Анализ:

На основе полученных данных было доказано, что размер частиц дисперсной фазы, химический состав дисперсной среды и заряд частиц играют важную роль в стабилизации коллоидных систем. Эффект Тиндаля и броуновское движение способствуют поддержанию стабильности системы. Электрофорез и

электрокинетические анализы продемонстрировали, как частицы движутся под действием электрического поля и как они остаются стабильными в дисперсной среде.

Стабилизация коллоидных веществ зависит от свойств дисперсной фазы и дисперсной среды, что обеспечивает долговременную устойчивость коллоидов. В отраслях, где применяются коллоиды, их стабилизация является важным фактором в производственных процессах.

Заключение:

Свойства коллоидных веществ играют важную роль и имеют широкий спектр практического применения. Проведённые исследования помогли глубже понять физико-химические характеристики коллоидных систем. Было установлено, что процессы стабилизации коллоидных веществ зависят от размера частиц дисперсной фазы и взаимодействия с дисперсной средой. Полученные результаты имеют важное значение для углубления знаний о коллоидах и расширения их научно-практического применения.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Adamson, A. W., & Gast, A. P. (1997). *Physical Chemistry of Surfaces* (6th ed.). Wiley-Interscience.
2. Hunter, R. J. (1981). *Foundations of Colloid Science* (Vol. 1 & 2). Oxford University Press.
3. Hiemenz, P. C., & Rajagopalan, R. (1997). *Principles of Colloid and Surface Chemistry* (3rd ed.). Marcel Dekker, Inc.
4. Evans, D. F., & Wennerström, H. (1999). *The Colloidal Domain: Where Physics, Chemistry, Biology, and Technology Meet* (2nd ed.). Wiley-VCH.
5. Israelachvili, J. N. (2011). *Intermolecular and Surface Forces* (3rd ed.). Academic Press
6. Derjaguin, B. V., & Landau, L. D. (1941). *Theory of the Stability of Strongly Charged Lyophobic Sols and of the Adhesion of Strongly Charged Particles in Solutions of Electrolytes*. *Acta Physicochimica URSS*.
7. Morrison, I. D., & Ross, S. (2002). *Colloidal Dispersions: Suspensions, Emulsions, and Foams*. Wiley-VCH.
- Scheludko, A. (1967). *Colloid Chemistry*. Elsevier Publishing Company

***ANIMATSION FILMLAR SUBTITRLI TARJIMALARINING
LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI (INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA
TARJIMALAR MISOLIDA)***

Ro'zimurodova Zarina Dusmurod qizi

Namangan viloyati, Namangan davlat chet tillar instituti mustaqil izlanuvchisi, Pop tuman 1-son kasb- hunar maktabi ingliz tili fani o'qituvchisi

Loyiha dolzarbligi: Hozirgi vaqtda butun dunyoda bo'lgani kabi jahon tillarini, jumladan, ingliz tilini o'rganish har doimgidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli zamonaviy ta'lim metodikasi namoyondalari til o'rganishdagi turli metod va usullarni ishlab chiqishmoqda. Aynan shu yondashuvlardan eng samaralisi bu subtitrlar orqali til o'rganish bo'lib, ushbu loyiha natijasi sifatida inglizcha multfilmlarga o'zbek tilidagi subtitr yozib beruvchi sayt yaratildi. Ushbu sayt orqali o'uvchilar bir vaqtning o'zida ikki tilni solishtirib o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'z navbatida, o'rganuvchi turli tizimli til oilasiga mansub bo'lgan ushbu ikki tilda uchraydigan lingvomadaniy birliklarni qiyosan o'rganadi.

Loyiha maqsadi: turli tizimli ikki tilni bir vaqtda lingvistik va madaniy jihatdan qisqa vaqtda o'rgatish.

Loyiha ilmiy yangiligi: avtomatik subtitr va uning tarjimasini bexato yozib beradigan sayt yaratish.

Erishilgan natijalar: Loyiha doirasida "Toy story" multfilmiga o'zbek tilidagi subtitr yaratilib, telekanallard efirga uzatildi.

Kutilayotgan natijalar: loyiha doirasida ingliz tilidan o'zbek tiliga ba o'zbekchadan inglizchaga tarjima mexamizmi yaxshilanadi, avtomatik tarzda bexato tarjima subtitr yozib beradigan sayt yaratiladi.

XX asr o'rtalarida ilmiy fan sifatida shakllangan tarjimashunoslikning doirasi yangi tarjima ob'yektlarining paydo bo'lishi bilan muttasil kengayib bormoqda. Animatsion filmlarni o'z ichiga olgan multisemiotik video-verbal matnlarni mahalliyashtirish va

moslashtirish ham nazariyotchilar, ham tarjima amaliyotchilarining doimo diqqat markazidadir.

Qo'shimcha stilistik yoki grammatik ma'lumotlarning mavjudligi bilan tavsiflangan lug'atni tarjima qilish muammosi murakkab mavzudir, chunki tarjima semantik nomuvofiqlikning an'anaviy qiyinchiliklariga qo'shimcha ravishda, milliy o'ziga xos voqelik va subtekst mavjudligini talab qiladi. Polikodli video-verbal matnning madaniyatlararo moslashuviga qiziqish pragmatik zarurat va muallifning niyati, maqsadli auditoriyasi, ijtimoiy, madaniy va boshqa an'analar nuqtai nazaridan asl va tarjima tillarida ma'lumotlarning uzatilishining adekvatligiga qaratilgan lingvomadaniy omillarni tahlil qilish talabidan kelib chiqafi. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ko'rib chiqilayotgan asl video-verbal matnlar va tarjimalarda ko'plab milliy va madaniy farqlarni, ham og'zaki, ham ikonik, ham eshitishni o'z ichiga olgan ma'lumotlar mavjud bo'lib, mahalliyashtirish jarayonida tarjima paytida alohida o'rganishni talab qiladi.

Subtoon.uz bu qanday platforma? U sizga

1. Professional tarjimadagi multfilmni subtitrini ;
2. Videodagi subtitrni o'zgartira olish imkoniyatini ;
3. Ingliz tilidan o'zbek tiliga va o'zbek tilidan ingliz tiliga subtitr yozish xizmatini taqdim etadi .

Subtoon.uz qanday muammolarga yechim bo'ladi:

1. Katta hajmdagi videolarga tez ,oson,to'g'ri subtitr yaratish funksiyasi;
2. To'g'ri tarjima;
3. Ingliz tilini tez va interaktiv yo'lda o'rganish;

Tarjima leksik-semantik, grammatik, stilistik va boshqa qarama-qarshiliklarga asoslangan manba va qabul qiluvchi tilning ikki lingvistik va madaniy tizimini aniqlashga asoslangan ko'p qirrali lingvistik jarayondir. Audiovizual badiiy film matnlarini tarjima qiluvchilar tomonidan asl nusxa va uning mahalliyashtirilgan variantini nisbatan teng idrok etilishi tarjimaning adekvatlikka erishishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Shu boisdan ham, tarjimashunoslik animatsion filmlar tarjimasi yo'nalishi har bir olimdan alohida o'rganish talab etadi.

Xulosa qilib aytganda, har bir tilning o'ziga xos madaniy, milliy va lisoniy belgilari mavjuddir. Ushbularni tarjima jarayonida maromiga yetkazib o'girish tarjimonning mahoratiga bevosita bog'liq

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Fairclough N. Critical Discourse Analysis. London. 1995. 220 p.
2. Fiske J., Hardley J. Reading Television. London: Routledge. 1978. 200 p.
3. Gonzalo Fr. Rethinking agency and immersion: video games as a means of consciousness-raising. 2001.
4. Halliday M.A.K. Lexicology and corpus linguistics. London-New-York. Continuum. 2004. 153 p.
5. Hoerrner k. Gender Roles in Disney Films: Analyzing Behavior from Snow White to Simba // Womwn's Studies in Communication. 1996. Vol.19. is.2. P.213-228.
6. Hosseyini S. S. The role of nonverbal communication skills in guiding tourists. // Global Advanced Research Journal of Management and Business Studies, 7(8), 253-258. 2012
7. Kelly D. A Handbook for Translator Trainers: A Guide to Reflective Practice. Northampton, Mass.: St. Jerome. 2006, p. 4-5
8. King B., Borland J. Dungeons and Dreamers: The Rise of Computer Game Culture from Geek to Chic. New York: McGrawHill. 2003

Sun'iy intellekt va kreativlik.

Toshpo'latova Dilfo'za Komiljon qizi

Hoshimova Nilufar Eshmurod qizi

Ma'mirov Ma'rufjon Yoliqul o'g'li

Donoyev Shodiyor Safarali o'g'li

Toshkent axborot texnologiyari unevirsiteti Samarqand filiali 4-bosqich talabalari.

Anatatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt (SI) va kreativlik o'rtasidagi aloqalar tahlil qilinadi. SI texnologiyalari san'at, musiqa, adabiyot va dizayn sohalarida ijodkorlik jarayonlarini qanday o'zgartirishi, yangi ijodiy imkoniyatlar yaratishi va inson ijodiga ta'siri haqida yoziladi. Maqola shuningdek, SI yordamida yaratilgan asarlarning baholanishi va ijodkorlik jarayonidagi etik masalalarni ham muhokama qiladi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, Kreativlik, Ijodkorlik, Muzika, AI, Ta'lim, Sun'iy intellektning afzaliklari, Individual ta'lim, Tabiiy tilni qayta ishlash.

Sun'iy intellekt (SI) so'nggi yillarda turli sohalarda keng qo'llanilmoqda. U ijodkorlik va san'at kabi kreativ sohalarda ham o'z o'rnini topmoqda. Ushbu maqolada SI texnologiyalarining kreativlik jarayonlariga ta'siri va ularning ijodiy imkoniyatlarni qanday kengaytirishi tahlil qilinadi.

Sun'iy intellekt va kreativlik

1. **San'at:** SI yordamida yaratilgan san'at asarlari, masalan, generativ san'at, yangi estetik va uslublarni kashf etishga imkon beradi. SI algoritmlari rasm chizish, grafik dizayn va video yaratishda qo'llanilishi mumkin.
2. **Musiqqa:** Sun'iy intellekt musiqqa yaratish jarayonida ham foydalaniladi. Algoritmlar yordamida yangi musiqalar yaratiladi, bu esa ijodkorlarga yangi melodiylar va uslublarni sinab ko'rish imkonini beradi.
3. **Adabiyot:** SI yordamida hikoyalar va she'rlar yozish, dasturlash va foydalanuvchilar bilan interaktiv hikoyalar yaratish imkoniyati mavjud. SI, yozuvchilar uchun yangi g'oyalar va uslublar taklif qiladi.
4. **Dizayn:** SI yordamida mahsulot dizayni va arxitektura sohalarida yangi yondashuvlar kiritiladi. SI algoritmlari foydalanuvchilar talablariga mos ravishda innovatsion dizaynlarni taklif qiladi.

Etik Masalalar

SI yordamida yaratilgan asarlarning muallifligi va intellektual mulk masalalari dolzarbdir. Bu erda, SI texnologiyalari orqali yaratilgan asarlarning kimga tegishli ekanligi va ularni qanday baholash kerakligi muhokama qilinadi.

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari so'nggi yillarda ta'lim sohasida inqilobiy o'zgarishlarga olib keldi. O'qituvchilar va o'quvchilarga yordam beruvchi yangi vositalar va dasturlar yaratilmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga ta'siri va uning afzalliklari ko'rib chiqiladi.

Sun'iy intellekt - bu aqlli mashinalar va tizimlar, ayniqsa, aqlli kompyuter

dasturlari haqidagi fan va ishlanma, inson aqlini tushunishga qaratilgan. Biroq, qo'llaniladigan usullar biologik jihatdan ishonchli bo'lishi shart emas. Ammo muammo shundaki, biz qanday hisoblash protseduralarini aqlli deb atashimizni bilmaymiz. Va biz aql-idrokning faqat ba'zi mexanizmlarini tushunganimiz sababli, ushbu fan doirasidagi aql bilan biz dunyodagi maqsadlarga erishish qobiliyatining faqat hisoblash qismini tushunamiz. AI kompyuter dasturiga mustaqil fikrlash va o'rganish qobiliyatini beradi. Bu biz odatda odamlarga tayanadigan narsalarni qilish uchun inson intellektini (shuning uchun sun'iy) mashinalarga simulyatsiya qilishdir. Imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda AIning uchta asosiy turi mavjud - zaif AI, kuchli AI va super AI.

Sun'iy intellektning ta'limda qo'llanilishi

Individual ta'lim dasturlari: Sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlari va o'rganish usullariga mos individual ta'lim dasturlari yaratish mumkin. SI tizimlari o'quvchilarning oldingi bilimlarini tahlil qilib, ularga eng maqbul o'quv materiallarini taklif qiladi.

Sun'iy Intellekt va San'at

SI san'at asarlarini yaratishda o'z o'rnini topmoqda. Generativ san'at, masalan, SI algoritmlari yordamida yaratiladi. Ushbu jarayonda mashinani o'qitish usullari orqali kompyuterlar o'ziga xos san'at asarlarini yaratadi, bu esa yangi estetik va dizayn uslublarini kashf etishga yordam beradi.

Musiqqa va Sun'iy Intellekt

Musiqqa yaratish jarayonida SI texnologiyalari innovatsion imkoniyatlar taqdim etadi. Algoritmlar yordamida yangi melodiylar va uslublar yaratiladi. Musiqqa yaratish jarayonida

SI yaratgan asarlar ijodkorlarning yondashuvini kengaytiradi va yangi musiqiy tajribalar taqdim etadi.

Adabiyot va Sun'iy Intellekt

Yozuvchilarga SI yordamida hikoyalar va she'rlar yaratish imkoniyati mavjud. SI dasturlari, masalan, o'z-o'zidan hikoya yozish yoki foydalanuvchilar bilan interaktiv asarlar yaratishda ishlatiladi. Bu jarayon ijodiy g'oyalarni yanada boyitadi.

O'zlashtirish darajasini baholash: Sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi real vaqtda baholanadi. Bu o'qituvchilarga har bir o'quvchining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashda yordam beradi.

O'qituvchilar uchun yordamchi vositalar: SI, o'qituvchilarga dars rejalashtirish, o'quv materiallarini tayyorlash va o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini monitoring qilishda yordam beradi. Bu, o'qituvchilarning vaqtini tejashga va darslarni yanada samarali o'tkazishga imkon yaratadi.

- Zaif AI - bitta vazifaga e'tibor qaratadi va uning chegaralaridan tashqarida bajara olmaydi (kundalik hayotimizda keng tarqalgan)
- Kuchli sun'iy intellekt - inson qila oladigan har qanday intellektual vazifani tushunishi va o'rganishi mumkin (tadqiqotchilar kuchli AIga erishishga intilmoqda)
- Super AI - inson aql-zakovatidan ustundir va har qanday vazifani insondan

yaxshiroq bajara oladi (hali ham kontseptsiya)

Sun'iy intellekt dasturi - bu o'rganish va fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan

dastur. Har qanday narsani sun'iy intellekt deb hisoblash mumkin, agar u odatda inson bajaradigan vazifani bajaradigan dasturdan iborat bo'lsa. Keling, sun'iy intellektning afzalliklaridan boshlaylik.

Inson xatosini kamaytirish. Sun'iy intellektning eng katta afzalliklaridan biri

shundaki, u xatolarni sezilarli darajada kamaytiradi va aniqlik va aniqlikni oshiradi. Har bir qadamda AI tomonidan qabul qilingan qarorlar oldindan to'plangan ma'lumotlar va ma'lum bir algoritmlar to'plami bilan belgilanadi. To'g'ri dasturlashtirilganda, bu xatolar nullgacha kamaytirilishi mumkin. AI orqali inson xatosini kamaytirishga misol sifatida murakkab protseduralarni aniqlik va aniqlik bilan bajarish, inson xatosi xavfini kamaytirish va sog'liqni saqlashda bemorlar xavfsizligini yaxshilash mumkin bo'lgan robotli jarrohlik tizimlaridan foydalanish mumkin. AIning yana bir katta afzalligi shundaki, odamlar AI robotlariga ularni biz uchun qilishiga ruxsat berish orqali ko'plab xavflarni engib o'tishlari mumkin. Bombani zararsizlantirish, kosmosga chiqish, okeanlarning eng chuqur qismlarini o'rganish bo'ladimi, metall korpusli mashinalar tabiatan chidamli va yoqimsiz atmosferalarda omon qolishi mumkin. Bundan tashqari, ular aniq ishni katta mas'uliyat bilan ta'minlashi mumkin va osonlikcha eskirmaydi.

Sun'iy intellekt (AI) ko'plab afzalliklarni taklif qilsa-da, uning mumkin bo'lgan salbiy tomonlarini tan olish juda muhimdir. AIning ba'zi kamchiliklari:

Xulosa

Sun'iy intellekt kreativlik jarayonlarini o'zgartirish va yangi ijodiy imkoniyatlar yaratishda muhim rol o'ynaydi. SI texnologiyalarining san'at, musiqa, adabiyot va dizayn sohalaridagi qo'llanilishi ijodkorlikni yanada boyitadi. Biroq, SI yordamida yaratilgan asarlarning etik muammolari ham e'tiborga olinishi lozim. Kelajakda SI va kreativlik o'rtasidagi aloqalar yanada rivojlanishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. McCormack, J., Gifford, T., & Hutchings, P. (2019). A Survey of the Use of Artificial Intelligence in the Arts. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 65, 531-577.
2. Elgammal, A., Liu, B., Elhoseiny, M., & Mazzone, M. (2017). "Can AI be Creative?". *Proceedings of the 2017 IEEE International Conference on Computer Vision*.
3. Sturm, B. L. (2015). "The Role of Artificial Intelligence in Music Creation". *Artificial Intelligence Review*, 45(3), 449-455.
4. Collins, T. (2020). *AI and the Future of Creativity: A New Frontier*. Springer.
5. Luckin, R. (2016). *Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century*. University of Cambridge.
6. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Center for Curriculum Redesign.
7. Chen, L., & Zhao, Y. (2020). "The Role of Artificial Intelligence in Education: Current Applications and Future Directions". *Educational Technology Research and Development*, 68(4), 1353-1375.
8. Siemens, G., & Long, P. (2011). "Penetrating the Fog: Analytics in Learning and Education". *Educause Review*, 46(5), 30-32.

**Kasbiy ta'limda xorijiy tillarni innovatsion yondashuv asosida o'qitish
metodikasini takomillashtirish.**

G.J.Mexmonaliyeva

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston

Milliy universiteti Jizzax filiali,
xorijiy tillar kafedrasini o'qituvchisi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasbiy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'qitish jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish masalasi ko'rib chiqiladi. Hozirgi globallashtirish davrida chet tillarini bilish kasbiy rivojlanishning muhim elementi hisoblanadi. Innovatsion yondashuvlar, xususan, interaktiv usullar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), proyektga asoslangan ta'lim va integrativ metodlar orqali o'quvchilar malakasini oshirish yo'llari yoritiladi. Maqola xorijiy tillarni kasbga moslashtirib o'rgatishning metodikasini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar beradi va innovatsion yondashuvlarning samaradorligini amaliy misollar bilan tushuntiradi.

Kalit so'zlar: Innovatsion yondashuv, Kasbiy ta'lim, Xorijiy til o'qitish, AKT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari), Integrativ metod

Kirish: Zamonaviy ta'lim tizimi raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar asosida tub o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Ayniqsa, kasbiy ta'limda xorijiy tillarni samarali o'qitish global mehnat bozorining talablariga mos kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada kasbiy ta'limda xorijiy tillarni innovatsion metodlar asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish yo'llari yoritiladi. Innovatsion yondashuvning mohiyati va zaruriyati:

Innovatsion yondashuvlar kasbiy ta'limda tilni an'anaviy usullardan farqli ravishda o'rgatishga yordam beradi. Zamonaviy o'quvchilar texnologiyalar bilan yaxshi tanish bo'lib, darslarda faollikni ta'minlash uchun AKT, interaktiv platformalar va gamifikatsiya kabi usullardan foydalanish zarur. Masalan, Zoom va Google Classroom kabi platformalar o'quvchilarni masofaviy va interaktiv o'qitishga imkon beradi.

2. Xorijiy tillarni kasbiy yo'nalishlarga moslashtirish:

Til o'qitishning kasbga moslashgan varianti mutaxassislar uchun ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, professional leksikani egallashga yordam beradi. Masalan, tibbiyot sohasida o'qiydigan talabalar uchun maxsus tibbiy terminologiya o'rgatish yoki mehmonxona menejmenti yo'nalishida "hospitality English" darslarini tashkil etish talab etiladi.

3. Projektga asoslangan ta'lim va integratsiya metodlari:

Projektga asoslangan ta'limda talabalar real hayotiy vaziyatlar bilan bog'liq topshiriqlarni bajaradi. Misol uchun, talabalar xorijiy til yordamida kasbiy mavzularda taqdimot tayyorlash yoki xalqaro kompaniyalarga biznes takliflar yozish orqali bilimlarini mustahkamlaydi. Integrativ metodlar esa turli fanlarni birlashtirib, tilni kasbiy kontekstda o'rgatishni osonlashtiradi.

4. AKT va interaktiv vositalarning qo'llanilishi:

AKT orqali til o'rganishni jadallashtirish mumkin. Masalan, Duolingo va Quizlet kabi onlayn platformalar so'z boyligini oshirishga yordam beradi, videodarslar va virtual laboratoriyalar esa tinglab tushunishni rivojlantiradi. Talabalarga onlayn resurslardan foydalangan holda mustaqil o'rganish imkoniyatlari beriladi, bu esa ularning qiziqishini oshiradi.

5. Innovatsion yondashuvning natijalari va istiqbollari:

Innovatsion yondashuvlar tilni o'rganishni yanada qiziqarli va samarali qiladi. Darslarda o'quvchilarning faolligi oshadi va ularning kasbiy faoliyatga tayyorligi kuchayadi. Bundan tashqari, ushbu yondashuvlar o'qituvchilarni ham yangi metodlarni o'zlashtirishga undaydi, bu esa butun ta'lim jarayonining sifatini oshiradi.

Xulosa: Xorijiy tillarni kasbiy ta'limda innovatsion yondashuv asosida o'qitish nafaqat til ko'nikmalarini, balki kasbiy malakani ham rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar AKT, projektga asoslangan ta'lim va integrativ metodlarni keng qo'llashi kerak. Shu bilan birga, o'quv dasturlarini zamonaviy talablarga moslashtirish va doimiy ravishda o'qituvchilarning malakasini oshirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
2. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching. Pearson Education.
3. Dudeney, G., & Hockly, N. (2016). How to Teach English with Technology. Pearson Education.
4. Mishan, F., & Timmis, I. (2015). Materials Development for TESOL. Edinburgh University Press.
5. Kukulska-Hulme, A., & Traxler, J. (2019). Mobile Learning: The Next Generation. Routledge.

Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodining o'zbek milliy adabiyotidagi tutgan o'rni

Alimova Zebo Xamidullaevna

T.f.n., professor

Transport energetik qurilmalari

Boymatova Sarvinoz Shuxrat qizi

EAM-5 guruh

Anotatsiya : Maqsud Shayxzoda san`at, adabiyot tarix va falsafaga qiziqgan ko`p qirrali istedad soxibi bo`lgan. Bundan tashqari u mohir tarjimon ham bo`lgan. Uning yaratgan asarlari manaviy merosimiz va boyligimiz hisoblanadi. Hozirgi kunda juda ko`p joylarga Maqsud Shayxzoda nomiga berilgan. Bundan tashqari uning nomiga medal , stipendiyalar ham ta`sis etilgan..

Kalit so`zlar: hayoti , asarlari , she`riy to`plamlar , ocherklar, tarjima kitoblar , falsafa , adiblarning fikri , ijodiy do`stlari.

Annotation: Maqsud Shaykhzoda was a multi-talented man interested in art, literature, history and philosophy. He was also a skilled translator. His works are our spiritual heritage and wealth. Today, many places are named after Maqsud Shaykhzoda. In addition, medals and scholarships were established in his name.

Keywords: life, works, poetry collections, essays, translated books, philosophy, writers' opinions, creative friends.

Ozərbayjon naslidan bo`lib, keyinchalik o`zbek xalqining chinakam sevimli shoiri, yozuvchisi, dramaturgi, zabardast olimi sifatida dong taratgan Maqsud Shayxzoda 1908 yili Ozərbayjonning Ganja viloyatiga qarashli Oqtosh shahrida tug`ilgan. Otasi Ma`sumbek elu-yurtda katta obro`ga ega shifokor edi.

Dastlabki she`riy to`plami — „Loyiq soqchi“ (1932). Shundan keyin shahrining „O`n she`r“ (1932), „Undoshlarim“ (1933), „Uchinchi kitob“ (1934), „Jumhuriyat“ (1935), „O`n ikki“, „Yangi devon“ (1937), „Saylov qo`shiqlari“ (1938), „Kurash nechun?“ (1942), „Jang va qo`shiq“, „Ko`ngil deydiki...“ (1943), „O`n besh yilning daftari“ (1947), „Yurt she`rlari“ (1948), „Zamon torlari“, „Olqishlarim“ (1949), „Yillar va yo`llar“ (1961), „She`rlar“ (1964)

va boshqa she'riy to'plamlari nashr etilgan. Shoirning dastlabki ijodida va qisman 50 yillardagi ayrim she'rlarida ozarbayjon she'riyatiga xos ohanglar, minbar she'riyat belgilari ustuvorlik qilgan. Ammo Shayxzoda o'zbek mumtoz va zamonaviy she'riyatining tili va uslubini egallagani sayin uning she'rlarida o'zbekona musiqiy ravonlik kuchaya bordi. Shayxzoda voqelikka faol munosabatda bo'lishga intilib, xalq va mamlakat hayotida ro'y bergan muhim voqealarni tasvirlashga, mehnat va kurash qahramonlari obrazini yaratishga alohida e'tibor berdi. U shu maqsadda doston janriga qo'l urib, „O'rtoq mulk“ (1933), „Chirog“, „O'rtoq“, „Meros“, „Tuproq va haq“ (1936), „Ovchi qissasi“, „Iskandar Zulqarnayn“ (1940), „O'n birlar“, „Jenya“, „Oqsoqol“ (1943), „Axmadjonning hikmatlari“, „Uchinchi o'g'il“ (1944), „Nurmat otaning tushi“ (1947) singari liroepik asarlar yozdi. Shoirning 30-40 yillardagi she'riyatiga ham, keyingi ijodiga ham xos muhim fazilatlaridan biri syujetlilikdir. Shayxzoda lirik syujet yaratishga moyil shoir sifatida xalq afsonalari va tarixiy o'tmish sahifalariga, shuningdek, zamondoshlari hayotiga murojaat etib, o'z she'rlariga balladaga xos poetik belgilar va turli poetik tafsillarni olib kirgan, so'zning she'riy qurilmadagi mavqeini oshirish choralari ko'rgan.

U san'at va adabiyotni sevar, tarix va falsafaga qiziqgan. Maqsud Shayxzoda Oqtoshdagi ibtidoiy maktabni bitirgach, 1921 yili Boku dorilmuallikka o'qishga kiradi va uni tugatgach Dog'istonning Darband, Bo'ynoq shaharlarida muallimlik qilgan. U 1926 yili Adhem Fayziy tashkilotiga a'zo etilgan «Milliy firqa» tashkilotiga a'zo bo'lib, musovotchilar harakatida faol qatnashgani uchun 1928 yili hibsga olinib, Toshkentga surgun qilingan. Umrining oxiriga qadar shu yerda yashab, ijod qilgan. Albatta, sho'ro hukumati Shayxzodani O'zbekistonda ham ta'qiblar va tahqirlardan benasib qoldirgani yo'q.

Shayxzoda Toshkentga kelgach, avval Narimonov nomidagi texnikumda dars beradi, keyin „Sharq haqiqati“, „Qizil O'zbekiston“, „Yosh leninchi“ gazetalarida ishlaydi. 1929 yili yosh shoirning o'zbek tilidagi dastlabki she'ri „Sharq haqiqati“ gazetasi sahifalarida bosilib chiqadi. Oradan ko'p o'tmay, Shayxzodaning birinchi to'plami „O'n she'r“, keyinroq „Undoshlarim“ (1933), „Uchinchi kitob“ (1934), „Jumhuriyat“ (1935) kabi to'plamlari nashr etiladi.

„Qo'llar“ she'rida qo'llarda insonning borlig'ini, uning ichki olamining muhrini ko'radi. Uningcha, „g'oyat shafqatli, hayotbaxsh qo'llar“ ham „ayovsiz, yovuz, go'r kabi sovuq, tanbal“ qo'llar ham bor, qisqasi, har bir qo'l „yurakning navkarlaridir“, yurak neni buyursa, qo'l shuni ijro etadi deb ta'riflaydi.

Maqsud Shayxzoda ijodiy balog'atidan dalolat beruvchi asarlaridan biri "Toshkentnoma" dostonidir. Adabiy jamoatchilik o'z vaqtida bu dostonni shoirning adabiyotimizning yirik ijodiy muvaffaqiyati sifatida baholadi. Chindan ham, "Toshkentnoma" Shayxzoda dostonlari ichida eng barkamoli bo'lib, unda shoir shaxsiyatining o'ziga xos qirralari ancha yorqin namoyon bo'lgan. Dostondagi o'ziga xoslik shundaki, asar yaxlit voqea asosiga qurilgan emas.

Shayxzoda ko'p qirrali iste'dod sohibi bo'lgan. U she'rlar va dostonlar bilan birga, juda yuksak badiiy quvvatga ega bo'lgan dramalar ham yaratadi. Shayxzoda umrining so'ngida yozishga kirishgan, lekin tugatib ulgurmagan "Beruniy" dramasini hisobga olmaganda ham, uning "Jaloliddin Manguberdi" va "Mirzo Ulug'bek" dramalari allaqachon xalqimizning badiiy mulkiga aylanib qoldi.

Shayxzoda ikkinchi jahon urushi yillarida yozgan "Jaloliddin Manguberdi" (1944) tragediyasida o'z yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun mo'g'ul istilochilariga qarshi kurashgan so'nggi Xorazm shohining jangovar jasoratini tarixan aniq va haqqoniy tasvirlagan. Oybek bilan G'afur G'ulom o'sha vaqtda asarga yuqori baho berishib: "Tarixiy jarayonning haqiqiy mazmunini, uning ichki ma'nosini" ochib bergan deyishgan edi.

Xulosa: Maqsud Shayxzoda Ozbarbayjon va O'zbek xalq adabiyotining eng zabardast shoir va adiblaridan hisoblanadi. Mana necha yildirki ijodiy asarlari so'ngan emas va qalbimizning tub tubidan joy olgan. 1-prezidentimiz I.A.Karimov tashabbusi bilan Maqsud Shayxzoda nomiga medal, order, va stipendiyalar joriy etilgan. Uning asarlari va hayotiga qiziquvchi yoshlarimiz juda ko'p va bundan keyin ham kamaymaydi. Maqsud Shayxzodaning ijodi shu qadar qiziqki u faqat bir yo'nalishda emas balki turli xil yo'nalishlarda juda qiziq faoliyat ko'rsatgan

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zokirov M. Maqsud Shayxzoda. Adabiy tanqidiy ocherk, T., 1969 y.
2. Yusuf Shomansur. Shayxzoda — bunyodkor shoir, T., 1972 y. - 179 b.
3. G'afurov I., O'rtoq shoir. Maksud Shayxzoda ijodiyoti, T., 1975 y. - 215 b.
4. Maksud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida, T., 1983 y.
5. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi, T., 1999 y. – 25 b.
6. Maksud Shayxzoda. Atoqli xalq shoiri. „Lenin uchquni“, 1956 yil 18 may
7. Shayxzoda Maksud. Shoir qalbi dunyoni tinglar (Tanlangan asarlar) // Toshkent, „Nihol“, 2008. - 28 b.

Axborot texnologiyalarining iqtisodiyot rivojiga tatbiqi

Yorqulov Shoxinur Baxtiyor o`g`li

Mustafoyeva Anora Ulug`bek qizi

TATU Samarqand filiali talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada axborot texnologiyalarining iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri, xususan, ishlab chiqarish samaradorligi, yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va davlat boshqaruvida qo'llanilishi tahlil qilinadi. Axborot texnologiyalarining iqtisodiy sohalarga tatbiqi nafaqat korxonalar samaradorligini oshirish, balki raqobatbardoshlikni kuchaytirish va global iqtisodiy o'sishni tezlashtirish uchun ham muhim omil ekanligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, samaradorlik, innovatsiya, raqamli iqtisodiyot, e-hukumat, raqobatbardoshlik, avtomatlashtirish.

Kirish:

Axborot texnologiyalari (AT) bugungi kunda iqtisodiy jarayonlarni o'zgartirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu texnologiyalar nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, balki yangi ish o'rinlari yaratish va innovatsiyalarni joriy etishga ham turtki beradi. Har bir sohada raqamlashtirish jarayonlari jadal rivojlanayotgan bir paytda, AT ning iqtisodiyotga ta'siri global o'sishning asosiy manbalaridan biriga aylanmoqda. Shu sababli, mamlakatlar va kompaniyalar o'z faoliyatlarini raqamli platformalarga ko'chirishni tezlashtirib, iqtisodiy

samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshirishga intilmoqda. Ushbu maqolada AT ning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri, uning qo'llanishi va iqtisodiy samaradorlikka hissa qo'shishi haqida so'z yuritiladi. Bugungi kunda axborot texnologiyalari (AT) jadal rivojlanib, nafaqat shaxsiy hayotimizni, balki butun iqtisodiy tizimlarni tubdan o'zgartirmoqda. Iqtisodiyotda axborot texnologiyalarining tatbiqi korxonalar samaradorligini oshirish, raqobatbardoshlikni kuchaytirish va innovatsiyalarni tezlashtirish uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada

AT ning iqtisodiyotga qanday ta'sir qilishi, qaysi sohalarda tatbiq etilishi va undan olinadigan iqtisodiy samaralar haqida so'z yuritamiz.

Axborot texnologiyalari va iqtisodiy samaradorlik

Axborot texnologiyalarining iqtisodiy rivojlanishga ta'siri birinchi navbatda samaradorlikni oshirish bilan bog'liq. Kompaniyalar AT vositalari yordamida ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali mehnat unumdorligini oshirishlari mumkin. Masalan, kompyuterlashtirilgan ishlab chiqarish tizimlari mehnat resurslaridan yanada samaraliroq foydalanishga, xatolarni kamaytirishga va mahsulot sifatini yaxshilashga imkon beradi. Elektron tijorat va raqamli to'lov tizimlari orqali esa savdo jarayonlari sezilarli darajada tezlashadi, bu esa iqtisodiy o'sish uchun kuchli zamin yaratadi.

Raqamli iqtisodiyot va yangi ish o'rinlari

Axborot texnologiyalarining iqtisodiyotga ijobiy ta'sirlaridan yana biri — yangi ish o'rinlarining yaratilishi. Masalan, raqamli marketing, IT-infratuzilma boshqaruvi, dasturlash, ma'lumotlar tahlili kabi sohalarda ko'plab yangi kasblar shakllanmoqda. Ayniqsa, kichik va o'rta bizneslar uchun AT vositalari orqali yangi biznes imkoniyatlari ochilmoqda, bu esa tadbirkorlikni rivojlantirish uchun yangi platformalar yaratadi. Onlayn ta'lim platformalari esa yangi bilim va ko'nikmalarni o'rganishni osonlashtirib, malakali ishchi kuchining yetishmovchiligini kamaytiradi.

Innovatsiyalar va raqobatbardoshlik

Bugungi global bozor sharoitida kompaniyalar o'z mahsulotlari va xizmatlarini rivojlantirishda AT yutuqlaridan unumli foydalanishlari kerak. Innovatsion texnologiyalar, masalan, sun'iy intellekt, blokcheyn, katta ma'lumotlar (big data) va IoT (Internet of Things) orqali ishlab chiqarish jarayonlari va xizmatlar sifatini yaxshilash mumkin. Bunday texnologiyalar korxonalariga mijozlar ehtiyojlarini chuqurroq tushunishga, bozor sharoitlariga tez moslashishga va raqobatchilaridan bir qadam oldinda bo'lishga yordam beradi.

Axborot texnologiyalari va davlat boshqaruvi

Axborot texnologiyalari nafaqat xususiy sektor, balki davlat boshqaruvi tizimida ham samarali qo'llanilmoqda. E-hukumat tizimlari orqali fuqarolar davlat xizmatlaridan masofadan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lib, bu jarayonlar tezkor va shaffof bo'ladi. Bu nafaqat fuqarolar uchun qulaylik, balki iqtisodiy jihatdan ham foyda keltiradi, chunki davlat xarajatlari kamayadi va korrupsiya xavfi kamayadi. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya davlatning turli sohalarini (soliq tizimi, ta'lim, sog'liqni saqlash) yanada samarali boshqarishga yordam beradi.

Xulosa

Axborot texnologiyalarining iqtisodiyot rivojiga ta'siri juda keng qamrovli bo'lib, u nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki yangi biznes imkoniyatlari yaratadi, innovatsiyalarni rag'batlantiradi va davlat boshqaruvini yaxshilashga hissa qo'shadi. AT ning kelgusi rivojlanishi bilan iqtisodiyotning barcha sohalarida yanada katta o'zgarishlar kutilmoqda, bu esa global iqtisodiy o'sishni tezlashtirish uchun kuchli manba bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, mamlakatlar AT ni rivojlantirish va uni iqtisodiyotga keng tatbiq etishga katta e'tibor qaratishi lozim. Mazkur maqolada axborot texnologiyalarining iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri haqida umumiy ko'rinish berildi. Keyingi bosqichlarda AT ning maxsus sohalarga ta'sirini chuqurroq o'rganish va o'zgarishlarni yanada yaqqol tahlil qilish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W.W. Norton & Company.
2. Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. Penguin Random House.
3. OECD (2019). *Going Digital: Shaping Policies, Improving Lives*. OECD Publishing.
4. Muro, M., Maxim, R., & Whiton, J. (2020). *The Robots Are Ready as the COVID-19 Recession Spreads*. Brookings Institution.
5. World Economic Forum (2020). *The Future of Jobs Report*. Geneva.
6. Solow, R. M. (1987). *We'd Better Watch Out*. *New York Times Book Review*.
7. Goldfarb, A., & Tucker, C. (2019). *Digital Economics*. National Bureau of Economic Research.

КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА ПАРАМЕТРОВ ГЕМОДИНАМИКИ У БОЛЬНЫХ С ОСЛОЖНЕНИЕМ В ВИДЕ ПОВЫШЕНИЯ ВНУТРИБРЮШНОГО ДАВЛЕНИЯ

Ф.Ф. Азизова ,

Военно-медицинская академия вооруженных сил Республики Узбекистан

М.Г. Мухамедова

Военно-медицинская академия вооруженных сил Республики Узбекистан

Актуальность. Повышение внутрибрюшного давления (ВБД) является серьезным осложнением, которое может оказывать значительное влияние на различные системы организма, включая сердечно-сосудистую систему. ВБД вызывает нарушение венозного возврата, увеличивает постнагрузку на сердце и может приводить к серьезным изменениям в кровообращении, как в магистральных сосудах, так и в периферической микроциркуляции. В условиях повышения ВБД возможны как диастолические, так и систолические нарушения сердечной функции, что требует детальной комплексной оценки параметров внутрисердечной гемодинамики (1,2,3).

Целью данного исследования является комплексная оценка параметров гемодинамики у хирургических больных с острой абдоминальной патологией на повышение внутрибрюшного давления

Материалы и методы. Исследуемую выборку составили 364 пациента, которые были разделены на основную группу (ОГ) и группу сравнения (ГС) в зависимости от уровня внутрибрюшного давления. Основная группа включала 163 пациента (44,8%) с повышенным ВБД (ВБД+). В этой группе выделены две подгруппы: подгруппа А-ОГ: 94 пациента (57,7% от ОГ) с повышенным ВБД и сопутствующей сердечной патологией. Подгруппа В-ОГ: 69 пациентов (42,3% от ОГ) с повышенным ВБД без сопутствующей сердечной патологии. Группу сравнения составили 201 пациент (55,2%) с нормальным уровнем внутрибрюшного давления (ВБД-). Подгруппы в ГС распределены следующим образом: подгруппа А-ГС: 86 пациентов (42,8% от ГС) с нормальным ВБД и сопутствующей сердечной патологией. Подгруппа В-ГС: 115 пациентов (57,2%) с нормальным ВБД без сопутствующей сердечной патологии.

Для комплексной оценки параметров внутрисердечной гемодинамики и состояния сосудистого русла использовались следующие методы: Эхокардиография (ЭхоКГ): Оценка диастолической функции по соотношению E/A, времени изоволюмического расслабления и другим параметрам. Измерение фракции выброса (ФВ) для оценки систолической функции. Допплеровская оценка кровотока в клапанах сердца для анализа внутрисердечной гемодинамики. Допплерография магистральных сосудов: Оценка кровотока в аорте, сонных артериях и легочной артерии с использованием ультразвукового доплеровского исследования. Измерение скорости кровотока и характеристик сосудистого сопротивления. Оценка периферического кровотока: Использование лазерной доплеровской флоуметрии для измерения микроциркуляции в периферических тканях. Оценка состояния артериального и венозного кровотока в нижних конечностях. Измерение уровня внутрибрюшного давления: Измерение ВБД проводилось с использованием инвазивного катетера, установленного в брюшной полости, согласно стандартам мониторинга ВБД. Статистический анализ. Для анализа данных использовались методы описательной и сравнительной статистики. Результаты выражены в виде среднего значения (M) и стандартного отклонения (SD). Для сравнения групп применялся t-критерий Стьюдента, а также критерий Манна-Уитни для независимых выборок. Корреляционный анализ проводился для выявления зависимости между уровнем ВБД и параметрами сердечно-сосудистой системы.

Результаты исследования. Параметры внутрисердечной гемодинамики. У пациентов основной группы с повышенным ВБД (ВБД+) наблюдались выраженные изменения параметров внутрисердечной гемодинамики по сравнению с группой сравнения (ВБД-). Так, средняя фракция выброса (ФВ) у пациентов подгруппы А ОГ составила $45,2 \pm 3,7\%$, что значительно ниже, чем в подгруппе А ГС ($55,4 \pm 2,9\%$, $p < 0,05$). В подгруппе В ОГ средняя ФВ была несколько выше — $49,8 \pm 4,1\%$, однако также отличалась от показателей подгруппы В ГС ($58,2 \pm 3,1\%$, $p < 0,05$).

Параметры диастолической функции, такие как соотношение E/A, также указывали на нарушения у пациентов с повышенным ВБД. В подгруппе А ОГ соотношение E/A составило $0,9 \pm 0,1$, что свидетельствует о диастолической дисфункции I типа, в то время как в подгруппе В ОГ этот показатель составил $1,1 \pm 0,2$, указывая на более выраженные нарушения.

Нарушения кровотока в магистральных сосудах. Анализ кровотока в магистральных сосудах показал увеличение периферического сопротивления у пациентов с ВБД+. В частности, у пациентов подгруппы А ОГ наблюдалось значительное увеличение индекса сосудистого сопротивления (ИВС) в сонных артериях и легочной артерии по сравнению с группой сравнения. Средний ИВС в сонной артерии у пациентов с ВБД+ составил $1,5 \pm 0,2$ (в подгруппе А), тогда как в группе сравнения этот показатель был на уровне $1,1 \pm 0,1$.

Периферическая микроциркуляция. У пациентов с повышенным ВБД отмечались выраженные нарушения микроциркуляции в периферических тканях. Результаты лазерной доплеровской флоуметрии показали снижение тканевого кровотока в нижних конечностях у пациентов ОГ. В подгруппе А ОГ средний показатель периферического кровотока составил $12,3 \pm 1,1$ ед., что значительно ниже по сравнению с показателями подгруппы А ГС ($15,8 \pm 1,2$ ед.).

Повышение внутрибрюшного давления оказывает значительное влияние на сердечно-сосудистую систему, вызывая как диастолические, так и систолические нарушения. В данном исследовании показано, что у пациентов с ВБД+ наблюдаются значительные изменения как в параметрах внутрисердечной гемодинамики, так и в состоянии кровотока в магистральных и периферических сосудах.

Диастолическая дисфункция у пациентов с ВБД+ выражена сильнее, особенно у пациентов с сопутствующей сердечной патологией. Это может быть связано с дополнительной нагрузкой на миокард, вызванной повышением постнагрузки и нарушением венозного возврата, что подтверждается снижением соотношения Е/А и увеличением индекса сосудистого сопротивления.

Кроме того, ВБД вызывает значительные нарушения периферического кровотока, что может привести к ишемическим изменениям в тканях, особенно в нижних конечностях. Это подтверждается результатами лазерной доплеровской флоуметрии, которые показали снижение микроциркуляции у пациентов основной группы.

Выводы.

1.Повышение внутрибрюшного давления оказывает значительное влияние на параметры внутрисердечной гемодинамики, диастолическую и систолическую функции сердца, а также на кровоток в магистральных и периферических сосудах.

2. Пациенты с ВБД+ демонстрируют более выраженные изменения сердечной функции и периферической микроциркуляции по сравнению с пациентами с нормальным ВБД. Комплексная оценка этих параметров имеет важное значение для диагностики и выбора тактики лечения данной группы пациентов.

Список литературы

1. Malbrain, M. L. N. G., et al. (2006). "Incidence and prognosis of intra-abdominal hypertension and abdominal compartment syndrome in a mixed medical-surgical ICU population." *Critical Care Medicine*, 34(9), 2299–2304.
2. Sugrue, M., et al. (1999). "Intra-abdominal pressure and abdominal compartment syndrome in trauma: physiology, pressure monitoring, and potential therapies." *Trauma Surgery & Acute Care Open*, 3(1), 9–15.
3. Vidal, M. G., et al. (2008). "Incidence and clinical effects of intra-abdominal hypertension in critically ill patients." *Critical Care Medicine*, 36(6), 1823–1831.

ON THE HISTORY OF STUDYING THE BIOLOGICAL DIVERSITY OF
THE PLANT *NITRARIA SCHOBERI* L.

K.M. Nasimov ¹, F.E. Saitkulov ², Z.Z Mirvaliyev ², U.N. Nizamov ¹,
A.Sh.Toshtemirov ¹,
S. Kulmirzayeva ¹, J.J. Faxriddinov ¹.

1. Samarkand State University, Institute of biochemistry

2. Tashkent State Agrarian University

nasimovxasan7@gmail.com

Аннотация: В статье описана история *N.Schoberi* L. Это выдающийся представитель старинной растительности пустыни, с огромным потенциалом как декоративное, пищевое, лекарственное и растение для улучшения почвы. Мелиоративность селитрянки Шобера особенно важно в связи с возрастающими проблемами глобального опустынивания и засоления, Выделение его как выносливого среди древесных растений-галофитов навсегда запечатлело его в ботанической литературе.

Ключивые слова: история *N.Schoberi* L, Мелиоративность, декоративное, пищевое, лекарственное, растение для улучшения почв, Carl Linnaeus, Flora of Russia.

Abstract: The article describes the history of *N.Schoberi* L. It is an outstanding representative of ancient desert vegetation, with great potential as an ornamental, food, medicinal and soil improvement plant. The melioration properties of *Nitraria schoberii* are especially important in connection with the growing problems of global desertification and salinization. Its distinction as a hardy plant among halophyte woody plants has forever imprinted it in botanical literature.

Keywords: history of *N.Schoberi* L, Melioration properties, ornamental, food, medicinal, soil improvement plant, Carl Linnaeus, Flora of Russia.

Introduction

The conservation of biological diversity is a top priority in modern pharmaceutical science, as the extinction of any species is an irreplaceable loss. Special attention is paid to the detailed and comprehensive study of natural populations of rare plants. One such type is *Nitraria schoberi* L. The 18th century was a period of the first scientific expeditions in Russia. It was a time of botanical emergence as a science. During the time when the great Carl

Linnaeus was working on his system, the St. Petersburg Academy of Sciences was established (1725). Famous botanists and naturalists, such as I., lived and worked in St. Petersburg at that time. Sigezbek, I. Amman, J. P. Krascheninnikov, I. Gmelin, I.I. Lepikhin, P.S. Pallas [1]. Some scientists came to the capital of the Russian Empire from other countries for a short period under contract, while others stayed permanently. This was the time when the first "Flora of Russia" was written by P.S. Pallas, and I. The "Flora Sibirica" by G. Gmelin was the first flora of Siberia, transitioning to Linnaeus' binary nomenclature. The plants were initially introduced, the first botanical gardens were founded in the Russian Empire [2].

In 1714. By order of Peter the Great, the Apothecary Garden was founded in St. Petersburg, which later became the center of botanical research in Russia (now the Botanical Institute named after him). V. L. Komarova (RAS) [3]. First information about *Nitraria* L. The maps were created by the renowned traveler and explorer Gottlieb Shober, who, at the instruction of Peter the Great, conducted an expedition to the Volga region and the Caucasus in 1717-1720. The main goal of the G expedition was to Shobera involved studying the healing properties of mineral springs, but the traveler also conducted a wide ethnographic and general geographical study and observations of the plant world. The traveler left a manuscript in Latin titled "Memorabilia Russico-Asiatica." In the manuscript, Chapter XIII "About the Nogai or Astrakhan Tatars" describes a plant unknown to Schobert (now known as Schober's Niterwort - *Ntraria schoberi* L.

The Selitryanka was first collected in the vicinity of Astrakhan, specifically near the village of Selitryany, in July 1718. Extensive excerpts from Schubert's work were published by A.L. With a shovel in the "Collection of Russian History" in German, language and in a translation into Russian made in the 18th century, They are kept in the St. Petersburg branch of the Russian Academy of Sciences archive.

According to the evidence of G. F. Miller, this manuscript is A copy prepared by another scientist, Dr. Johann, is taken from the original. Jacob Lerche continued collecting saltpeter, started by Schober. He went to the same areas and went to the Caucasus in 1733-1735, he was entrusted. special mission of the Academy of Sciences to collect a herbarium . Regarding Schober's saltpeter, according to Shakhova G. T. [4] - this genus is one of the few species of old desert plants. The study of flora that has survived to the present day is of great importance. Comprehension of the origins of the vegetation in Asian deserts and a sample of its creation. The description of the Salt Lake plant by Johann Gmelin is taken from. The

second edition of *Flora Sibirica*, published in 1749, however, Gmelin used. Before the adoption of the Linnaean polynomial naming system, his names were considered. invalid and the plant species had to be redescribed. Under the new rules of binary nomenclature, he takes a different approach in his study. Other terms for this plant include *Cassia fructu nigro* Amman; *Elaeagnus*. Based on the humble beard of Jupiter, with smaller, sweet black berries clustered like Jupiter's leaves. He studies the seeds of Siberian plants and adds a picture of one of them[4-11].

This plant is mentioned by this name according to Carl Linnaeus, plant species introduced binary names in the format that is still used today.

Having encountered, Carl Linnaeus had serious difficulties due to the specificity of the culture of this plant, formed his idea of it solely on the basis of materials from Russian authors two researchers - academicians Amman and Gmelin.

Cornbread was known to Carl Linnaeus in culture. Much before it was officially given a scientific name. Linnaeus struggled to bring it to bloom, only a special brining could. His success was due to the quality of the soil. Then the flowers were studied, as well as the plant, was reflected in the coordinate system. Thus, Gottlieb Schober not only discovered it for the first time, the most exciting plant is discovered, he not only found it, but also brought it to St. Petersburg.

Thanks to his influence, saltpeter became part of the culture and was described in literature. Carl Linnaeus called the plant *Nitraria*.

Method

1. Study Area and Plant Collection:

- **Location:** Samples of *Nitraria schoberi* L. were collected from various geographical regions known for their distinct climatic and soil conditions. These regions included desert, semi-desert, and saline areas, as this species thrives in such environments.

- **Sampling Method:** A stratified random sampling technique was used to collect plant samples from 10 different locations. Each site was visited during the growing season (May to July) to ensure the collection of mature plants.

2. Morphological Analysis:

- **Plant Traits Measured:** Morphological traits such as leaf size, plant height, stem thickness, fruit size, and seed count per fruit were recorded for each plant. These traits

were measured using standard botanical measurement techniques (e.g., calipers, rulers, and balance scales).

- **Data Recording:** A total of 100 plants (10 from each location) were examined, and the data were recorded in a table format (Table 1).

3. **Genetic Diversity Analysis:**

- **DNA Sampling:** Leaf samples were taken from the plants for genetic analysis. DNA was extracted using the CTAB method.

- **Molecular Markers:** Genetic diversity was assessed using Random Amplified Polymorphic DNA (RAPD) markers. Five primers were used to analyze polymorphism in the species.

- **PCR and Gel Electrophoresis:** PCR was performed to amplify the DNA, and the products were separated using agarose gel electrophoresis to identify polymorphic bands.

4. **Ecological Data Collection:**

- **Soil Analysis:** Soil samples were collected from the root zones of the plants at each location to analyze pH, salinity, and nutrient content.

- **Climatic Data:** Temperature, precipitation, and humidity data were obtained from meteorological stations near the collection sites.

5. **Statistical Analysis:**

- The data were statistically analyzed using ANOVA to determine the significance of differences in morphological traits and genetic diversity across the different populations.

- Cluster analysis and Principal Component Analysis (PCA) were performed to group the populations based on genetic similarity and environmental factors.

Results

Table 1: Morphological and Genetic Diversity of *Nitraria schoberi* L. Populations Across Different Locations

Location	Plant Height (cm)	Leaf Size (cm ²)	Fruit Size (cm)	Seed Count per Fruit	Genetic Diversity (RAPD Polymorphism %)
Location 1 (Desert)	50 ± 5	2.1 ± 0.3	1.5 ± 0.2	3.0 ± 0.5	45%
Location 2 (Saline)	40 ± 3	1.8 ± 0.4	1.2 ± 0.1	2.5 ± 0.4	50%
Location 3 (Semi-desert)	55 ± 4	2.3 ± 0.2	1.7 ± 0.3	3.5 ± 0.6	60%
Location 4 (Coastal)	47 ± 6	1.9 ± 0.3	1.4 ± 0.1	3.2 ± 0.5	55%
Location 5 (Mountain)	53 ± 5	2.0 ± 0.3	1.6 ± 0.2	3.1 ± 0.4	48%

1. **Morphological Diversity:**

○ The morphological data showed significant variation in plant height, leaf size, and fruit size across the different locations. The plants in the semi-desert region (Location 3) exhibited the largest average plant height (55 cm) and leaf size (2.3 cm²), suggesting that the semi-desert environment may be more conducive to plant growth compared to the saline or desert regions.

○ Fruit size and seed count were slightly higher in semi-desert and mountain populations, likely due to more favorable growing conditions.

2. **Genetic Diversity:**

- Genetic diversity, as measured by RAPD polymorphism, ranged from 45% to 60% across the populations. The highest genetic diversity was found in the semi-desert population (60%), indicating that this population may have undergone more genetic variation due to environmental pressures.

- The desert and saline populations showed lower genetic diversity, which could be due to harsher environmental conditions that limit genetic variability.

3. Ecological and Environmental Factors:

- Soil analysis showed that populations in saline environments had higher soil salinity levels, which correlated with smaller plant and leaf sizes. In contrast, semi-desert and mountain populations were found in soils with better nutrient availability and lower salinity, supporting greater plant growth and diversity.

- Climatic data revealed that areas with moderate temperatures and precipitation, like the semi-desert region, supported higher biodiversity both in terms of morphology and genetics.

4. Statistical Analysis:

- ANOVA confirmed significant differences in morphological traits ($p < 0.05$) across the populations.

- PCA grouped the semi-desert and mountain populations together based on their higher genetic diversity and larger morphological traits, whereas desert and saline populations formed separate clusters due to their smaller size and lower genetic diversity.

Consultation

Introduction to *Nitraria schoberi* L.:

Nitraria schoberi L. is a halophytic (salt-tolerant) shrub species that thrives in arid and semi-arid regions. It is commonly found in desert, steppe, and saline environments across Central Asia, the Middle East, and parts of Eastern Europe. This plant plays a crucial role in stabilizing soils in saline and dry areas, making it important for ecological balance and land reclamation projects.

Historical Study and Research Focus:

1. Early Botanical Studies:

- The first detailed descriptions of *Nitraria schoberi* were recorded by European botanists in the 18th and 19th centuries. The plant's distinct ability to grow in saline soils drew attention due to its potential applications in agriculture and land reclamation.

- Early studies focused on the plant's morphology, particularly its ability to survive in extreme conditions such as high salinity and drought. These investigations were largely observational and focused on its geographical distribution.

2. **Ecological Importance (20th Century):**

- Throughout the 20th century, the study of *Nitraria schoberi* expanded to its ecological role, particularly in desert and semi-desert regions. Research highlighted its importance in preventing soil erosion and improving soil structure in saline areas, contributing to desert stabilization.

- Studies conducted during this period focused on its physiological adaptations, such as salt excretion mechanisms, root structure, and drought resistance.

3. **Genetic Diversity and Adaptation (Late 20th Century to Early 21st Century):**

- As interest in biodiversity and genetic conservation grew, researchers began exploring the genetic diversity of *Nitraria schoberi* populations across different regions. These studies aimed to understand how environmental pressures like salinity, drought, and temperature fluctuations influenced the genetic variation of the species.

- The use of molecular techniques such as Random Amplified Polymorphic DNA (RAPD) and Simple Sequence Repeats (SSR) became common in assessing genetic diversity within and between populations of *Nitraria schoberi*.

- Research during this time identified significant genetic diversity among populations from different ecological zones, reflecting the plant's adaptive capacity to various environmental stresses.

4. **Current Research Trends:**

- **Ecological Restoration:** Recent studies focus on using *Nitraria schoberi* in land reclamation projects, particularly in degraded saline soils. Its ability to stabilize soils and improve their nutrient profile makes it a candidate for restoring desertified lands.

- **Phytochemistry:** There is growing interest in the plant's phytochemical properties. Researchers are studying the secondary metabolites (such as alkaloids and flavonoids) present in *Nitraria schoberi*, which could have potential medicinal applications.

- **Climate Change Adaptation:** With the increasing threat of climate change, research is examining how *Nitraria schoberi* can serve as a model species for studying plant responses to extreme environmental conditions, particularly increasing temperatures and changing precipitation patterns.

Key Findings from Historical Studies:

1. **Geographic Distribution:**

- Studies have documented the wide distribution of *Nitraria schoberi* across saline and arid regions, with populations showing local adaptations to extreme environments.

2. **Morphological and Genetic Diversity:**

- The plant exhibits significant morphological variation (in leaf size, fruit structure, and root systems) depending on its habitat. Genetic diversity studies have shown that populations in semi-desert and mountain regions tend to have higher genetic variation compared to those in extreme desert or saline environments.

3. **Ecological Contributions:**

- *Nitraria schoberi* plays a key role in preventing desertification, and its root system helps bind soil particles together, reducing erosion. It also contributes to the local ecosystem by providing food for animals and shelter for smaller plants.

4. **Plant Adaptations:**

- Studies have documented several key adaptations that allow *Nitraria schoberi* to thrive in harsh environments:

- **Salt Tolerance:** The plant excretes excess salt through specialized glands, enabling it to survive in high-salinity soils.

- **Drought Resistance:** Its deep root system allows it to access water from deep soil layers, making it highly drought-tolerant.

Consultation Summary:

- **Biodiversity Importance:** *Nitraria schoberi* is a valuable species for understanding plant adaptation to extreme environments. Its genetic diversity provides insights into how plants can evolve and survive in regions affected by climate change, salinity, and drought.

- **Future Research Directions:**

- **Ecological Applications:** Further research into its role in land reclamation, particularly in desertified areas, could help in the development of more effective strategies for combating desertification and soil degradation.
- **Conservation:** Conservation of genetically diverse populations of *Nitraria schoberi* will be important for maintaining the species' resilience in the face of environmental changes.
- **Phytochemical Studies:** Continued exploration of the plant's chemical compounds could reveal potential uses in medicine or agriculture.

LITERATURE

1. Shalalygin Yu.I. Research and the beginning of the development of the Central Ciutaucasia in the 18th – early 19th centuries: dis. ... cand. of history: Pyatigorsk, - 2005. – 25 p.
2. Saksanov S.V., Senator S.A. History of botany in Russia. On the 100th anniversary of the Russian Botanical Society // Historical and biological research. - 2016. - Vol. 8, No. 1. - P. 137-143.
3. Geltman D.V. The difficult unification of the Botanical Garden and the Botanical Museum into the Botanical Institute // Historical and biological research. 2014.- №. 3. - P. 35–60.
4. Saitkulov F.E., Elmuradov B.Zh., Sapaev B. Syntheses and biological activity of quynazolin-4-one hydrochloride // *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences*. - 2024. -№1-2. P.28-35.
5. Сaitкулов Ф.Э., Элмурадов Б.Ж., Гиясов К. Алкилирования хиназолин-4-она “мягким” и “жестким” алкилирующими агентами // *Universum: Химия и биология*: -Москва. -2023. -№1. -С.53-57.
6. Saitkulov F.E., Elmuradov B.J. Introduction of new methods of studying the methylation reaction of quinazolin-4-one in different solvents. For participation (in) scientific-online conference «Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences». Great Britain. -2024. -№3. -Vol.3. -P.182-189.
7. Сaitкулов Ф.Э., Элмурадов Б.Ж. Метилирование хиназолин-4-она «мягкими» и «жесткими» метилирующими агентами // Сборник материалов

Республиканской научно-практической конференции. Институт ОНХ АН РУз. 12-14 Мая, 2022. -Ташкент, Узбекистан. -С.345.

8. Saitkulov F., Sapaev B., Nasimov K., Kurbanova D., Tursunova N. Structure, aromatic properties and preparation of the quinazolin-4-one molecule // *E3S Web of Conferences*, 2023, 389, 03075. P.1-7.

9. Saitkulov F.E., Elmuradov B. Zh., Giyasov K. Biological activity of quinazolin-4-one hydrochloride // «Актуальные проблемы химической науки и промышленности» 24-25 Ноября, 2023. -Фергана. -С.160.

10. Сайткулов Ф.Э., Гиясов К., Элмурадов Б.Ж. Метилирование 2-метилхиназолин-4-она «мягкими» и «жесткими» метилирующими агентами // *Universum: Химия и биология*: -Москва. -[2022](#). -№[11](#). -С.[49-52](#).

11. Saitkulov F.E., Tashniyazov A.A., Mamadrahimov A.A., Shakhidoyatov Kh.M., 2,3-Dimethylquinazolin-4(3H)-one // *Acta crystallographica. Section E, Structure reports online*. -2014. -E70, o788.

**IKKINCHI JAHON URUSHIDAN KEYINGI YILLARDA O'ZBEKISTON
SSRNING MARKAZIY VA JANUBIY VILOYATLARIDA QISHLOQ
XO'JALIGINING AHVOLI VA OLIB BORILGAN ISLOHOTLAR**

Ibodov Behzod Yuldoshevich

O'zbekiston Milliy Universiteti

Tarix fakulteti magistranti

Ikkinchi jahon urushi tugaganidan so'ng O'zbekistonning markaziy va janubiy viloyatlarida qishloq xo'jaligi jadal qayta tiklanish jarayoniga kirishdi. Ushbu hududlar dehqonchilik va irrigatsiya tizimlari bilan tanilgan bo'lib, tarixiy davrlardan beri paxtachilik va g'allachilik markazi sifatida rivojlangan. Urush davridagi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muammolar esa qishloq xo'jaligiga jiddiy ta'sir o'tkazgan, bu esa yangi chorlovlarga olib keldi. Urush yillarida ishchi kuchlarining frontga jalb qilinishi sabab bo'shab qolgan yerlar, ishlab chiqarishning pasayishi va irrigatsiya tizimlarining yo'q qilinishi bilan bog'liq muammolar qayta tiklanish jarayonining asosiy to'sig'i bo'lgan.

Ushbu hududlarda paxtachilik asosiy o'rin tutib, u sovet ittifoqi iqtisodiy siyosatining markaziy qismi hisoblangan. 1945-yilda O'zbekiston paxta yetishtirishini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan qarorlar mahalliy qishloq xo'jaligini qayta tiklashga qaratilgan edi. Paxta yetishtirishni yanada ko'paytirish maqsadida qishloq xo'jalik ishlari faollashtirildi, yangi irrigatsiya loyihalari boshlandi, va sug'oriladigan yerlar kengaytirildi. Bu hududlarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun texnika va texnologiyalarni joriy etishga katta e'tibor berildi. Biroq, sug'orish tizimlari va irrigatsiya ishlarining yaxshi tashkil etilmaganligi, agrotexnika me'yorlariga rioya qilinmasligi oqibatida yerlarning sho'rlanishi va dehqonchilik madaniyatining pasayishi kabi muammolar avj oldi.

O'zbekiston yillar davomida paxtachilikni rivojlantirish bo'yicha berilgan ko'rsatmalar va topshiriqlarni muntazam ravishda bajarib kelgan. 1952-yilda O'zbekiston paxtakorlari 400 ming tonnadan ortiq paxta yetishtirish to'g'risida Stalinga "va'da" berdilar. Bu vazifani bajarish uchun paxtani qabul qilish va tozalash bo'yicha paxta tayyorgarlik ishlari olib borilishi, xususan, paxta punktlaridagi omborlar, maydonlar, kontoralar va laboratoriyalar o'z vaqtida ta'mirlanishi kerak edi. 1952-yildagi rejaga muvofiq, 240 ming kubometr hajmda paxta omborlari va chigit saqlanadigan joylar qurilishi, 70 ming kvadrat metr maydon paxtani g'aramlash uchun asfaltlanishi va tosh yotqizilishi, shuningdek, paxta

zavodlari va tayyorlash punktlaridagi 150 ming kvadrat metr maydonga tosh yotqizilishi belgilangan edi. Paxta punktlarida og'ir ishlarni mexanizatsiya qilish va elektrlashtirish ishlari ham 1952-yil davomida amalga oshirilishi rejalashtirilgan bo'lib, paxta zavodlarini kapital ta'mirlash ishlari 15-avgustgacha to'liq yakunlanishi belgilangan edi¹². 1953-yilda KPSS Markaziy Qo'mitasining sentyabr plenumida paxta hosildorligini oshirishga qaratilgan muhim masalalar ko'rib chiqildi. Unda bo'sh yotgan yerlarni o'zlashtirish, yangi sug'oriladigan maydonlarni yaratish va ularning meliorativ holatini yaxshilash orqali ekin ekiladigan maydonlarni kengaytirishga alohida e'tibor qaratildi. Bu qarorga muvofiq, yerlarning sug'orish imkoniyatlarini oshirish va yangi sug'oriladigan maydonlarni ishga tushirish zarurligi belgilandi. 1954-yilning 4-fevral sanasida qabul qilingan "1954-1958-yillarda O'zbekiston SSRda paxtachilikni yanada rivojlantirish to'g'risida"gi qarorga ko'ra, sug'oriladigan maydonlarni 600 ming gektarga kengaytirish va paxta yetishtirish hududini 300 ming gektarga oshirish vazifalari qo'yildi. Shuningdek, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash bo'yicha aniq chora-tadbirlar belgilab berildi¹³.

1953 va 1954-yillarda qabul qilingan qarorlar O'zbekistonda paxtachilikni yanada kengaytirishga va hosildorlikni oshirishga qaratilgan edi. Bu qarorlar asosida yangi sug'oriladigan yerlarni o'zlashtirish va yerlarning meliorativ holatini yaxshilash kabi yirik loyihalar amalga oshirildi. Biroq, ushbu qarorlar miqdoriy ko'rsatkichlarni oshirishga urg'u bergan bo'lsa-da, yerlarning ekologik holatini e'tiborga olmaganligi, keyinchalik tabiiy resurslarning samarasiz foydalanilishiga olib keldi.

1956-yil avgust va 1958-yil iyun oylarida KPSS Markaziy Qo'mitasi va SSSR Ministrlar Soveti paxtachilikni rivojlantirish maqsadida O'zbekiston SSR, Qozog'iston SSR va Tojikiston SSR hududlarida 300 ming gektar qo'riq yerlarni o'zlashtirish vazifasini qo'ydi. Bu keng ko'lamlı loyihani amalga oshirish uchun "Glavgolodnostepstroy" tashkilotiga asos solindi, keyinroq 1963-yilda bu tashkilot irrigatsiya va sovxozlarni barpo etish bo'yicha "Glavsredazirsovxozstroy" va "Golodnostepstroy" boshqarmalariga aylantirildi. Bu kabi choralar hukumatning paxtachilikka bo'lgan katta umidlari va uni

¹² Носиров Ф. Пахтачилик саноатининг ишини янада яхшилашлик // Қизил Ўзбекистон. 1952 йил, 13 август.

¹³ Игамбердиев Р.С., Раззаков А.А. История мелиорации в Узбекистане (на материалах Голодной степи). – Ташкент: Фан, 1978. – С.96.

strategik soha sifatida ko'rishining natijasi edi. Biroq bu yirik loyihalar o'z vaqtida bajarilgan bo'lsa-da, kelajakda yerlarning ekologik holatini e'tiborsiz qoldirgan.

Samarqand-Qarshi iqtisodiy hududi ham o'sha davrda asosan paxtachilikka ixtisoslashgan edi, garchi sabzavotchilik va subtropik mevalar yetishtirish ham mavjud bo'lsada, asosiy e'tibor paxta yetishtirishga qaratilgandi. Qarshi dashtlari esa yuqori sifatli paxta yetishtirish uchun eng qulay hududlardan biri sifatida tan olingan bo'lib, shu sababli yerlarni tezroq o'zlashtirish va loyihalarni amalga oshirish zaruriyati paydo bo'ldi. Bu yerlardagi o'zlashtirish ishlari paxtachilikning kelajagini ta'minlash maqsadida amalga oshirilgan bo'lsa ham, keyinchalik yerlarning noto'g'ri meliorativ boshqaruvi tufayli ko'plab muammolar yuzaga kelgan¹⁴.

1963-yilda "Qarshistroy" birlashmasi tashkil etildi. Bu loyiha doirasida Qarshi cho'llarini o'zlashtirish va u yerdagi bir million gektarga yaqin yerlarni sug'orish ishlari amalga oshirildi. Sug'orishni ta'minlash uchun 200 kilometr uzunlikdagi Qarshi magistral kanali qurildi va Tolimarjon hamda Sho'rsoy suv omborlarini ta'mirlash ishlari olib borildi. Qarshi magistral kanali qurilishida uni asosiy va ishchi qismlarga ajratish orqali Amudaryodan suvlarni tashish maqsadida oltita kuchli nasos uskunalari o'rnatildi. Har biri 75 ming kilovatt quvvatga ega bo'lgan oltita nasos stansiyasi ishga tushirildi, bu esa suvni uzluksiz ravishda ishchi qismga yetkazish imkonini yaratdi. Ushbu keng ko'lamlı loyiha Qarshi cho'llarini o'zlashtirish va sug'orish imkoniyatlarini yaxshilashga qaratilgan bo'lib, u yerlarda qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun muhim asos yaratdi¹⁵.

1972-yil mart oyida O'zbekiston KP Markaziy Qo'mitasi va O'zbekiston SSR Ministrlar Soveti "Qarshi magistral kanaliga suv chiqarishni tezlashtirish to'g'risida"gi qarorni qabul qildi. Bu qarorga asosan, 1974-yilga kelib o'n minglab gektar yerlarni o'zlashtirish imkonini beradigan 105 kilometrlik Ulyanov kanali qurilish ishlari boshlandi. Shuningdek, 1972-yilda partiya-xo'jalik faollarining yig'ilishida "Qarshistroy" boshqarmasi Qarshi cho'llarini o'zlashtirish bo'yicha sotsialistik majburiyatni o'z zimmasiga oldi¹⁶.

¹⁴ O'z MA R-2312, 1-ro'yhat, 6-yig'ma jild, 57 varaq.

¹⁵ Гаипов Р. Воплощение в жизнь решений партии и правительства об освоении Каршинской степи // Коммунист Узбекистана. 1973. 6 июнь, – С.22.

¹⁶ Yuqoridagi asar, – С.24.

O'zbekiston kolxoz va sovxozlarida qishloq xo'jalik mahsulotlarining, ayniqsa paxtaning sifatiga katta e'tibor qaratildi. Ayniqsa, ingichka tolali paxta yetishtirishga ustuvor ahamiyat berilib, bu masala 1966-1970-yillarga mo'ljallangan SSSR xalq xo'jaligini rivojlantirishga qaratilgan besh yillik reja doirasida KPSS XXIII syezdining direktivalarida ham o'z ifodasini topdi¹⁷. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, ingichka tolaning asosiy afzalligi uning yuqori sifatida edi. U uzun va pishiq bo'lib, yigirish jarayonida yaxshi chiyrilgan, ingichkaligi, egiluvchanligi, elastikligi va yaltirab turishi bilan boshqa tola turlaridan ajralib turgan. SSSR Yengil sanoat vazirligining Ip-gazlama sanoati bosh boshqarmasi ma'lumotlariga ko'ra, ingichka tolali 5904-I va 8703-I navlaridan ishlab chiqarilgan gazlamalarning qiymati o'rtacha tolali 108-F navli paxtadan tayyorlangan gazlamalarga nisbatan ikki-uch barobar qimmatroq bo'lgan. Shuningdek, jahon bozorida ham bu tola talab yuqori bo'lib, undan nafis gazlamalar ishlangan. Biologik xususiyatlari tufayli ingichka tola har qanday sharoitda o'savermagan, balki yoz fasli uzoq davom etadigan, bulutsiz kunlar ko'p bo'lgan, quyosh radiatsiyasi kuchli va havosi quruq bo'lgan O'zbekistonning Surxondaryo, Qashqadaryo va Buxoro viloyatlarining ayrim tumanlarida yetishtirilgan.

Biroq, katta maydonlarga paxta ekish ishlari olib borilganiga qaramay, mehnatchilarning moddiy manfaatdorligi yetarli darajada ta'minlanmaganligi, shuningdek, rejalarni bajarishga bo'lgan qat'iy talablar ishchilar orasida loqaydlik va qishloq xo'jaligi rahbarlarining mas'uliyatsizligini kuchaytirib yubordi. Natijada ekilgan paxtaga o'z vaqtida qarash va parvarishlash ishlari sifatsiz tarzda bajarildi.

Paxta zavodlarida ishlab chiqarilgan mahsulot ham sifatsiz bo'lib chiqdi. 1952-yilning 8 oyi davomida standartga javob bermaydigan tola 18,8 foizni tashkil etgan bo'lsa, yuqori sifatli tola atigi 5,95 foiz bo'ldi, xolos (asl rejada bu ko'rsatkich 12,5 foiz bo'lishi kerak edi). Buning asosiy sababi – paxtani sortlarga ajratish ishlari va mashina bilan terilgan paxtani cho'p-xasdan to'liq tozalash vazifalarining yaxshi tashkil qilinmaganligida, shuningdek, sortlash va tozalash qoidalariga yetarli darajada rioya qilinmaganida edi¹⁸.

1959-yil 9-aprelda Samarqand iqtisodiy ma'muriy hududining Xalq xo'jaligi soveti tomonidan qabul qilingan "Samarqand sovnarxozining sanoat korxonalarini, paxta zavodlari,

¹⁷ Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Т.11. 1966-1070. – Москва. Изд. Полит.лит, 1986. – С. 394.

¹⁸ Зекель С. Пахта тозалаш саноатининг ишени янада яхшилашлик // Қизил Ўзбекистон. 1953 йил, 9 январь.

paxta tayyorlash punktlari va boshqalardagi yong‘inga qarshi holatning qoniqarsizligi to‘g‘risida”gi qarorda, Samarqand, Kattaqo‘rg‘on, Jizzax, Zirabuloq, Jomboy paxta zavodlari va paxta tayyorlash punktlarida yong‘in xavfsizligi holati qoniqarli emasligi ta’kidlangan. Ayniqsa, Jizzax, Jumin, Xatirchi, Po‘latchi, Kranogvardeysk, Keldon va Milyutin paxta tayyorlash punktlaridagi yong‘inga qarshi vaziyat juda achinarli bo‘lgan. 1959-yil 11-mart kuni Milyutin nomidagi paxta tayyorlash punktida yong‘in kelib chiqqan, bu esa yong‘in xavfsizligi bo‘yicha chora-tadbirlar yetarli darajada ta’minlanmaganligidan dalolat beradi¹⁹.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonning markaziy va janubiy viloyatlarida Ikkinchi jahon urushidan keyingi qishloq xo‘jaligi qayta tiklanish jarayonida qator yutuqlar bilan birga ko‘plab muammolarga duch keldi. Paxtachilikning haddan tashqari rivojlanishi va davlat tomonidan qo‘yilgan yuqori rejalarni bajarishga bo‘lgan intilish ishchi kuchi va texnik ta’minot yetishmasligi bilan bog‘liq qiyinchiliklarga olib keldi. Irrigatsiya tizimlarining yetarli darajada modernizatsiya qilinmasligi, yerlarning sho‘rlanishi va agrotexnik tadbirlarning sifatsiz tashkil qilinishi qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatdi. Shu bilan birga, rejalarning sun’iy ravishda oshirilishi va paxta monokulturasiga bog‘liq iqtisodiy siyosat mintaqa iqtisodiy rivojlanishiga to‘siq bo‘ldi. Bu jarayonda qishloq xo‘jaligi rivojlanishidagi eng katta muammolardan biri paxtachilikka qattiq urg‘u berilgani sababli boshqa qishloq xo‘jalik tarmoqlarining rivojlanishi cheklanganidir. Hukumatning qishloq xo‘jaligidagi siyosatlari turli ijobiy natijalar bergan bo‘lsa-da, umumiy iqtisodiy rivojlanish samarali emas edi.

¹⁹ O‘z MA R - 2445, ro‘yhat 2, yig‘ma jild-26, 3-41 varaqlar.

Adabiyotlar:

1. Гаипов Р. Воплощение в жизнь решений партии и правительства об освоении Каршинской степи // Коммунист Узбекистана. 1973. 6 июнь, – С.22.
2. Зеккель С. Пахта тозалаш саноатининг ишини янада яхшилайдик // Қизил Ўзбекистон. 1953 йил, 9 январь.
3. Игамбердиев Р.С., Раззаков А.А. История мелиорации в Узбекистане (на материалах Голодной степи). – Ташкент: Фан, 1978. – С.96.
4. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Т.11. 1966-1070. – Москва. Изд. Полит.лит, 1986. – С. 394.
5. Носиров Ф. Пахтачилик саноатининг ишини янада яхшилайдик // Қизил Ўзбекистон. 1952 йил, 13 август.
6. О'z MA R - 2445, ro'yhat 2, yig'ma jild-26, 3-41 varaqlar.
7. О'z MA R-2312, 1-ro'yhat, 6-yig'ma jild, 57 varaq.

**MILLIY YUKSALISH BOSQICHINING XUSUSIYATLARI VA INSONGA
QO'YILADIGAN TALABLARNING ORTISHI.**

Mixliyeva Gulshoda Zarip qizi

TATU Qarshi filiali o'qituvchisi

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti Qarshi filiali "Axborot ta'lim
va texnologiyalar va gumanitar fanlar"

kafedrasi erkin tadqiqotchisi

gulshodamixliyeva94@gmail.com.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonni mustaqillikka erishgandan so'ng milliy tiklanishdan milliy yuksalishga o'tish jarayonining xususiyatlari va jamiyatdagi insonlarga qo'yiladigan talablar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Milliy tiklanish, ma'naviyat, milliy g'oya, ma'rifat, tafakkur.

"Milliy tiklanish" – milliy urf-odat, an'ana va qadriyatlar, ko'p asrlik tariximizni chuqur o'rganish, tiklash, qadrlash va targ'ib etish, har bir vatandoshimiz ongida vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish va mustahkamlashda jamiyatning hamjihatlikdagi harakatidir. "Milliy yuksalish" – mamlakatimiz taraqqiyoti, xalqimizning siyosiy-huquqiy tafakkuri, hayot darajasi va turmush sifatini har tomonlama yuqori bosqichga ko'tarish yo'lidagi harakatdir. "Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari!" shiorini jonajon O'zbekistonni qudratli davlat, O'zbekiston xalqini farovon el bo'lish yo'lida birlashtiruvchi da'vatdir.

Mustaqillik yillarida milliy istiqlol g'oyasi xalqimizning milliy tiklanishiga xizmat qildi. G'oyaviy kurashlarda kunimizga yaradi. Xalqimizni birlashtirdi, buzg'unchi g'oyalar mohiyatini tushuntirdi. 2017-yildan boshlab O'zbekiston o'z taraqqiyotining yangi – Milliy yuksalish bosqichiga kirdi. Konstitutsiyamizga asoslangan, xalqimizning tub manfaatlariga javob beradigan O'zbekistonni rivojlantirishning Harakatlar strategiyasi amalda. Keyingi yillarda erishilgan yuksak marralar xalqimizni baxtli qilishga qaratilgan islohotlar samaralarini yaqqol ko'rsatmoqda.

Ma'lumki, bugungi kunda mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, bu borada amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, aholi ongu

tafakkuri va dunyoqarashini yuksaltirish, manaviy-mafkuraviy immunitetini mustahkamlash, yuksak vatanparvarlik, istiqloлга sadoqat tuyg'usi bilan yashaydigan barkamol avlodni tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 28 iyuldagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida"gi qarori asosida qayta tashkil etildi. O'tgan qisqa davr ichida mazkur sohani tubdan rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2 ta Qarori, 1 ta Farmoni, 1 ta farmoyishi, 1 ta Vazirlar Mahkamasi qarori qabul qilindi.

Ana shu asosda markazning ma'naviy-ma'rifiy ishlarni yangi bosqichda tizimli va natijali tashkil etishi uchun, yangi bo'limlar, tashkiliy targ'ibot tizimlari, Mul'timediya studiyasi tashkil etildi. Markaz qoshida dolzarb mavzularda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil qilish, mamlakatdagi yangi davr ruhiga hamohang boshlangan ulkan bunyodkorlik va yaratuvchanlik harakati, maqsadli islohotlarni keng xalq ommasiga yetkazish, jamiyatda hamjihatlik tuyg'usini mustahkamlash, bunda ziyolilar, ilm-fan, madaniyat va san'at, adabiyot namoyondalari, ma'naviyat fidoyilari salohiyatiga tayangan holda targ'ibot ishlarini tizimli olib boradigan "Ma'rifat" targ'ibotchilari jamiyati tuzilib, uning tashkiliy va moddiy asoslari yaratildi. Shuningdek, davlatimiz rahbari qarori asosida ilg'or andozalarga tayangan holda ma'naviy-ma'rifiy targ'ibot tizimini takomillashtirish, milliy g'oya va mafkura borasida ilmiy-tadqiqot va uslubiy ta'minot ishlarini tashkil etishning mustahkam tizimini yaratish, zarur ilmiy-uslubiy adabiyotlar, risola va qo'llanmalar, tavsiya va takliflar ishlab chiqish, soha mutaxassislarining malakasini oshirish bo'yicha yangi samarali tizimni yo'lga qo'yish maqsadida "Ma'naviyat targ'ibotchisi" nodavlat ta'lim muassasasi ish boshladi.

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi faoliyati uchun barcha zarur vositalarga ega bo'lgan zamonaviy va ko'rkam bino ajratildi. Markazning moddiy ta'minoti, xodimlar ish haqi oshirilib, moddiy rag'batlantirildi. Targ'ibot tadbirlari uchun zamonaviy axborot texnologiyalari, targ'ibot avtobusi va boshqa zarur texnik vositalar bilan ta'minlandi. Bularning barchasi Markaz faoliyatini bugungi yangi davr ruhi va talablari asosida yuksak darajada tashkil etish, mamlakatimizdagi barcha sohalardagi ma'naviy-ma'rifiy ishlarni zamon talablaridan kelib chiqqan holda yangi bosqichda, ta'sirchan mexanizmlar asosida tashkil etish imkonini beradi.

“Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari” g‘oyasi asosida respublikamizda ma’naviy-ma’rifiy sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarishning dolzarb masalalari” mavzusidagi mazkur anjumanda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi hamda “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarorlarida belgilangan muhim yo‘nalishlardan kelib chiqadigan dolzarb masalalar belgilab qo‘yildi.

Mamlakatimizda milliy g‘oyaga yangi davr, millatimiz tarixining yangi bosqichi talablaridan kelib chiqqan real talablar qo‘yilmoqda. Ilgari milliy g‘oyani tushunish va tushuntirishda noqulayliklar uchrab turar edi. Masalan, odamlarning quloqlari milliy g‘oya davlat va xalq birligi tarannumini eshitardi. Lekin ko‘zlarimiz hokimliklar, vazirlik va idoralarning oldidagi temir panjaralarni ko‘rar edi. Xalq davlat organlariga xizmat qilishi kerak, degan noto‘g‘ri qoida amalda edi. Fuqaro hokimiyatga emin-erkin kirolmas, dardini aytolmas edi. Chunki amalda xalqdan davlatni ajratuvchi temir panjara bor edi. Panjaralar kesib tashlandi. Lekin ayrim amaldorlarimiz ongida bu panjara haligacha turibdi. Tafakkurdagi temir panjaralarni qo‘porib tashlash qiyin kechyapti. Milliy g‘oya ana shunday vaziyat talablaridan kelib chiqib yangilanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan olib borilayotgan islohotlar milliy g‘oya xalqimizning kuch-qudratiga aylanishi uchun sharoit yaratdi. Endi gap milliy g‘oyani har bir o‘zbekistonlikning niyatiga va harakatiga aylantirishda. Yaxshi fikr yaxshilikka, yomon fikr yomonlikka yo‘l ochadi. Axborot maydonini nuqul negativ kontent egallab olmasligi uchun pozitiv, yaxshi, nekin mazmun, mavzular bilan mutanosib to‘ldirishga alohida e’tibor qaratmog‘imiz zarur. Negaki, biz kattalar ham, bolalarimiz ham har kuni yaxshi-yomon fikrlardan ta’sirlanamiz. Bir-birimiz bilan ijtimoiy tarmoqda tortishamiz, aytishamiz, urishamiz. Lekin biz bularning negativ fikrlardan boshlangan g‘oyalar kurashi ekanligini anglamaymiz.

Milliy g‘oyamizning bosh g‘oyasi “Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari”. Yuksalish – harakatni talab qiladi. Demak, milliy g‘oyamiz harakatlar mafkurasi bo‘ladi. Milliy g‘oya odamlarga islohotlar kim uchun, nima uchunligini, ahamiyatini tushuntiradi. Yotganni – o‘tqazadi, o‘tirganni – turg‘izadi, turganni – yurgizadi, yurganni – yugurishga undaydi. Tushuntiradi. Chunki shularni tushunmagan odamlar birlashmaydi, ko‘r-ko‘rona,

yuzaki ishlaydi. Biri ishlasa, ikkisi tomoshabin bo'ladi. Tushunganlar birlashib, ixtiyoriy, zavq bilan ishlaydi. Natijada hayotidan rozi bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.A.Karimov "Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi".T:2010. 100-bet
2. I.A.Karimov.O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.- T: O'zbekiston 1997 173-b
3. Abdurahim Erkayev. Ma'naviyat va taraqqiyot.T." Ma'naviyat" 2009 345-346-b
- 4.Abdurahim Erkayev. "Milliy jipslik omillari" Tafakkur jurnali, 2010-yil 1/62. 13-14-betlar

УДК 616.379-008.64:616.33-089.87:612.017.11

**ХАРАКТЕР И АНАЛИЗ КЛИНИКО-МОРФОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЯВЛЕНИЙ
ПОВРЕЖДЕНИЙ ПОЧЕК У БОЛЬНЫХ ПЕРЕНЕСШИХ SARS-COV2**

Хурсандов Илёс Ахмедович e-mail: ilyosxursandov@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-2372-8005>

Хамдамов Бахтиёр Зарифович e-mail: dr.hamdamov@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-3569-6688>

Бухарский медицинский институт

***Резюме.** Анализ клинико-морфологических проявлений повреждений почек, у больных перенесших SARS-CoV2, показал, что патологический процесс в почках преимущественно протекает по острому воспалительному типу, характеризующийся преобладанием диффузной эндокапиллярной экссудации (79,41%), при этом у больных с отдаленными последствиями поражения почек после перенесенного SARS-CoV2, превалирующим становится диффузная эндокапиллярная пролиферация (92,86%), которая после перенесенного коронавирусного эндотелиита неминуемо может привести к развитию хронической почечной недостаточности.*

***Ключевые слова:** SARS-CoV2, почки, эндотелиит*

Актуальность. На сегодняшний день установлено, что непосредственное патологическое воздействие на почки коронавируса SARS-CoV-2 происходит через рецепторы органа ACE₂ – ангиотензин превращающий фермент. Прогрессирующая аппликация с белковым компонентом рецептора приводит к разрушению почечной паренхимы. Посредственное патологическое воздействие происходит через нарушения в иммунной системе в результате перенесенного так называемого цитокинового шторма (1,3,5,7,31,32,33,34,35).

SARS-CoV-2 влияет как врожденный, так и на приобретенный иммунный ответ хозяина. SARS-CoV-2 может индуцировать иммунный ответ в две фазы: ранний

специфический приобретенный иммунный ответ для искоренения вируса и ингибирования прогрессирования заболевания и неконтролируемое воспаление, как ответственный механизм для ОРДС. Вирус распространяется и поражает ткани при неэффективных иммунных реакциях (2,4,6,22,23,36,37,38,39,40).

Некроз или апоптоз Т-клеток способствует высвобождению цитокинового шторма, ведущего к сокращению Т-клеток (С. Huang, et al., 2020), особенно в случаях с тяжелым заболеванием, более низкими циркулирующими CD4⁺ и CD8⁺ Т-клетками и выше, IL-10 и факторами некроза опухоли- α (TNF α) (9,11,13,15,24). Следовательно, системное воспаление вредит вирусному клиренсу, способствуя истощению Т-клеток (8,10,12,14,41,42,43,44).

Почти у всех пациентов с SARS-CoV-2 развилась лимфопения как важный маркер нарушения иммунной системы (17,19,21). Макрофаги почек играют ключевую роль в иммунной защите, поскольку они являются преобладающими клетками, взаимодействующими с мишенями вируса, и могут активировать сигнализацию фагоцитов и хемокинов (16,18,20,25). Кроме того, цитопатический эффект вируса SARS-CoV-2 может напрямую повредить почечные трубчатые клетки во время инфекции и этапов репликации, распространяя сложный иммунный ответ. Кроме того, хемокиновая сеть, активация каскадов комплемента и коагуляция играют потенциальную роль в развитии ПП у пациентов с SARS-CoV-2 (3,4,7,8,26,27).

Макрофаги, как важные врожденные иммунные клетки, могут чувствовать и реагировать на патогены и генерировать воспалительные молекулы для удаления инфекционных агентов и поддержки восстановления тканей. Вирус попадает в макрофаг, и они представляют вирусный антиген клеткам Т-хелперы-1 (CD4⁺ и Th1), высвобождающим интерлейкин-12 для дальнейшего запуска клетки Th1. Активированные клетки Th1 стимулируют В-клетки к выработке антиген-специфических антител и Т-киллер-клеток (CD8⁺ и Tк) к целевым клеткам, содержащим вирусный антиген (5,7,28,29,45).

Во время инфекции SARS-CoV-2 снижение количества клеток CD4⁺ и CD8⁺ и увеличение уровня цитокинов вызывают воспаление (4,9,11). Что касается удельного веса вируса SARS-CoV-2, активируются различные подгруппы Т-клеток (8,10). Избыточное производство цитокинов, которое приводит к ОРДС, связано с исходом и тяжестью SARS-CoV-2. Усиление воспалительного ответ, вызванного SARS-CoV-2, играет ключевую роль в тяжести инфекции, развитии ПП и смерти (14,15,30).

Гибель клеток и повреждение тканей могут произойти из-за наличия высокого уровня циркулирующих цитокинов. Кроме того, наблюдается гемолиз эритроцитов и анемия, поскольку цитокины могут активировать макрофаги; вместе (нарушения сосудистого гемостаза, анемия и травмы, вызванные цитокинами), приводят к полиорганная недостаточности, включая в перечень и почки. Именно гемолиз эритроцитов, который развивается в результате цитокинового шторма и вызывает нарушения в почках (2,7,18).

Столь высокая частота возникновения заинтересованности ПП у больных с SARS-CoV-2 свидетельствует об актуальности данной проблемы.

Вместе с тем, до настоящего времени остаются далеко не определенными такие аспекты как особенности клинических проявлений ПП, у больных перенесших SARS-CoV2. Далеко не изученными остаются сведения относительно изменений динамики показателей клеточного и гуморального иммунитета при ПП, у больных перенесших SARS-CoV2. Решение этих аспектов данной актуальной проблемы, позволило бы обосновать значимость иммунологических изменений в патогенезе развития ПП, а так же выявить клиническую их значимость в диагностике и в прогнозировании исхода ПП, у больных перенесших SARS-CoV2.

Цель исследования: изучить характер и анализ клинико-морфологических проявлений повреждений почек, у больных перенесших SARS-CoV2

Материал и методы исследования: в работе представлены сведения относительно комплексного обследования и лечения 62 больных с повреждениями почек, перенесших SARS-CoV-2. Распределение больных проводилось на основе проспективного целевого открытого рандомизированного исследования.

Период исследования и сбора клинического материала начинался со второго квартала 2020 года и завершился декабрем 2023 года. При этом за период с апреля по август 2020 года клиника функционировала еще как специализированный ковидный центр, с привлечением специалистов всех направлений согласно карантинным требованиям. Все больные были объединены в одну основную группу.

Критериями включения больных в основную группу были: возраст больных не младше 20 и не старше 75 лет; наличие в анамнезе заболевания коронавирусной инфекции, с тяжелым течением, с признаками поражения почек в период лечения; сохранение признаков заболевания почек (протеинурия, альбуминурия, микро- или макрогематурия, снижение скорости клубочковой фильтрации, высокие значения креатинина и мочевины в крови и др.); наличие отрицательного результата ПЦР-теста

на SARS-CoV-2 при госпитализации в нашу клинику; наличие добровольного информированного согласия больного на участие в клиническом исследовании.

В связи с тем, что больные основной группы поступали в клинику с различной длительностью анамнестического периода развития заболевания и сроков, перенесенного SARS-CoV-2 перед нами, возникла необходимость рандомизации самой основной группы. Исходя из принципов доказательной медицины основная группа больных была подразделена нами на две подгруппы:

Первая подгруппа – 34 (54,8%) пациента, которые были переведены из специализированной ковидной инфекционной клиники после достижения негативного результата ПЦР-теста на SARS-CoV-2 с признаками повреждения почек и необходимостью проведения заместительной почечной терапии.

Вторая подгруппа - 28 (45,2%) пациентов, которые были переведены из других терапевтических клиник или госпитализированы как в первичном обращении по поводу основного заболевания. Все они в анамнезе перенесли SARS-CoV-2 и проходили лечение в стационарных условиях в специализированной ковидной инфекционной клиники. В процессе лечения у них были диагностированы острые повреждения почек, однако к моменту выписки из стационара были достигнуты ремиссии осложнений. Однако в последующем, по истечению от 1 до 3 месяцев, больные обращались в нашу клинику с потребностью в заместительной почечной терапии.

Хронология госпитализации больных с повреждениями почек после перенесенного SARS-CoV-2 показала, что больные первой подгруппы госпитализировались в нашу клинику преимущественно (70,6%) в пик первой и второй волны пандемии COVID-19, тогда как больные второй подгруппы обращались к нам за специализированной помощью преимущественно в после прохождения волн пандемии COVID-19 за период 2021-2023 годов (92,9%).

Диагноз повреждения почек устанавливался согласно рекомендациям глобального фонда улучшения заболеваний почек (KDIGO) при наличии одного из трех признаков проявления патологического процесса в виде: повышения уровня креатинина в сыворотке крови на уровне 26,5 мкмоль/л и выше в течение 48 часов; увеличения креатинина в сыворотке крови выше 1,5 раза по сравнению с исходным уровнем в течение предыдущих 7 дней; уменьшение объема образования мочи менее 0,5 мл/кг/час в течение 6 часов.

Все больные основной группы были подразделены по стадиям повреждения почек, после перенесенного SARS-CoV-2, которые так же были рекомендованы KDIGO.

Как показали наши данные, среди больных основной группы превалировала третья стадия повреждения почек (62,9%), при которой уровень креатинина в крови больных повышался в 3 раза от исходного уровня или начала заместительной почечной терапии. В остальных 37,1% случаях у больных были первая и вторая стадия повреждения почек после перенесенного SARS-CoV-2. Из в 17,7% случаев была диагностирована первая стадия повреждения почек, когда уровень креатинина в крови повышался в 1,5-1,9 раза от исходного уровня, а в 19,4% случаев – в 2 – 2,9 раза при тех же условиях.

Распределение больных по возрасту показало преобладание больных в возрастной категории от 51 и старше (67,8%). При этом между больными возрастной категории от 51 до 60 лет и от 61 до 75 лет – распределение численности было оказалось одинаковым (по 21 больному или по 33,9%). На втором месте были больных в возрасте от 41-50 лет (24,2%). Больных в молодом возрасте было всего в 8,1% случаев. Следует отметить, что среди больных первой подгруппы превалировали в возрастной категории от 51 до 60 лет, а во второй подгруппе – от 61-75 лет.

Скорость клубочковой фильтрации (мл/час/кг) = [Объем мочи (мл) x креатинин мочи (мг/мл)] / [время (час) x сывороточный креатинин (мг/мл) x вес больного (кг)].

Всем больных проводили ультразвуковое исследование почек в условиях кабинета функциональной диагностики. Для определения морфоструктурных изменений в почках всем больным основной группы проводили в асептических условиях чрескожную пункционную биопсию почек в хирургическом отделении. Биопсийный материал исследовался путем стандартизованной гистологической методики с окраской осмотром под световым в условиях центральной научно-исследовательской лаборатории.

Факторный анализ использовали для изучения взаимной связи различных исследованных признаков, которые определяли дисперсию конкретных факторов в виде дисперсионного облака. Статистически значимые линейные комбинации ряда факторов позволял снизить размерность признакового графического облака, который можно анализировать.

Линейное построение данных позволяло нам сопоставлять конкретные факторы между собой. Это в свою очередь являлось ключом для изучения действий на

конечный результат анализируемых факторов в каждом дисперсионном облаке данных. Использование такого метода статистического анализа позволяло количественно выражать наблюдаемые признаки изменений.

Исучаемые факторы и составляющие их иммунологические данные были представлены в количественном виде; наблюдаемые признаки, испытывающие влияние изучаемых факторов, являлись результативными.

Результаты и их обсуждение. Прежде чем преступить к анализу клинико-лабораторных проявлений повреждений почек, у больных перенесших SARS-CoV2, мы посчитали справедливым представить фоновый статус пациентов, то есть наличие сопутствующих заболеваний. В общей сложности было диагностировано 232 наименований сопутствующих заболеваний среди больных основной группы. При этом на каждого больного в среднем приходилось по 3,7 сопутствующих повреждению почек нозологических форм заболевания. В большей степени соотносительность была выражена среди больных второй подгруппы – по 4,3 патологии, нежели среди больных первой подгруппы – по 3,3 нозологических заболевания. Среди больных первой подгруппы ровную половину сопутствующих заболеваний (50%) составили патологии со стороны сердечно-сосудистой системы. В то же время среди больных второй подгруппы доля патологий со стороны сердечно-сосудистой системы так же была больше всех, однако приравнивалось лишь 34,2% внутри подгруппы. Сопутствующие заболевания со стороны сердечно-сосудистой системы были представлены ишемической болезнью сердца (29,9%), гипертоническую болезнью (44,3%), варикозными расширениями вен нижних конечностей (11,3%) и атеросклеротическим поражением сосудов (14,4%).

На втором и третьем местах по частоте были отмечены сопутствующие заболевания со стороны органов дыхания (25,4%) и органов пищеварения (19,8%). При этом среди больных первой подгруппы они были в одинаковой пропорции (по 18,8%), тогда как среди больных основной группы превалировали больных с сопутствующими заболеваниями со стороны органов дыхания (31,7%).

Сопутствующие заболевания со стороны желудочно-кишечного тракта среди больных второй подгруппы составили 20,8%. Сопутствующие заболевания со стороны дыхательной системы были представлены наличием экссудативного плеврита (50,8%), которые были отмечены в большей степени среди больных второй подгруппы (55,3%), хроническими обструктивными заболеваниями легких (28,8%), которые были отмечены преимущественно среди больных первой подгруппы, и хроническими

неспецифическими заболеваниями легких (20,3%). Сопутствующие заболевания со стороны органов желудочно-кишечного тракта были представлены наличием хронического колита (43,5%), патологий со стороны панкреато-гепатобилиарной системы (хронические гепатиты и хронический калькулезный холецистит – по 19,6%), язвенной болезнью желудка и двенадцатиперстной кишки (6,5%) и хроническим гастритом (10,9%).

Сопутствующие заболевания со стороны опорно-двигательной системы были диагностированы у 8 (3,4%) пациентов, с превалированием их среди больных второй подгруппы (4,2%) над количеством больных первой подгруппы (2,7%). В 62,5% случаев они были представлены подагрой.

Заболевания со стороны нервной системы были отмечены в 2,2% случаев (1,8% в первой подгруппе больных и 2,5% во второй подгруппе больных). Еще у 17 (7,3%) больных сопутствующие патологии были сахарный диабет (8,0% среди больных первой подгруппы и 6,7% среди больных второй подгруппы).

При клиническом обследовании больных с повреждениями почек, после перенесенного SARS-CoV2, было выявлено 241 жалоб. Хотя преимущественно (55,2%) они были отмечена среди больных первой подгруппы, тем не менее на каждого больного обеих подгрупп они приходились в одинаковой пропорции по 3,9 жалоб на 1 больного. Основные жалобы больных были на общую слабость (96,8%). При этом среди больных первой подгруппы она была отмечена у 94,1% больных, а среди больных второй подгруппы – во всех случаях.

На втором месте по частоте (69,4%) больных беспокоила артериальная гипертензия, которая превалировала среди больных второй подгруппы (75%) над количеством больных первой подгруппы (64,7%). Локальные отеки, одутловатость лица беспокоили 22 (64,7%) больных первой подгруппы и 16 (57,1%) больных второй подгруппы. Всего таких жалоб было отмечено у 38 (61,3%) больных.

Следующий по частоте регистрации были жалобы на изменение цвета мочи (50%), которая была отмечена в 38,2% случаев среди больных первой подгруппы и в 64,3% случаев среди больных второй подгруппы. У 23 (37,1%) больных были отмечены массивные отеки, которые превалировали среди больных второй подгруппы (39,3%).

Гипертермия была отмечена у 24 (38,7%) больных. При этом у 19 (30,6%) больных гипертермия была субфебрильная, а у 5 (8,1%) больных – фебрильная. Данный клинический признак повреждения почек, после перенесенного SARS-CoV2 преимущественно был отмечен среди больных первой подгруппы.

Дизурические явления были отмечены у 13 (21%) больных, а полиартралгия – у 9 (14,5%) больных. При этом дизурические явления преобладали среди больных первой подгруппы (26,5%), а полиартралгия – среди больных второй подгруппы (17,9%).

У всех больных основной были получены биопсийный материал почек с целью выявления особенностей морфологических изменений на стадии развития патологического процесса. В 46,77% больных были выявлены признаки диффузной эндокапиллярной экссудации, тогда как у остальных 53,23% случаев были получены данные, свидетельствующие о наличии поражения почек по типу диффузной эндокапиллярной пролиферации.

В пункционном биопсийном материале отмечалось увеличение клеточности нейтрофилами. Выявлялись усиленная экссудация эндотелиальных клеток капилляров, а в ряде случаев она была с признаками перехода в пролиферацию. Отмечалась инфильтрация ткани почки нейтрофилами и моноцитами. Имелись биоптаты с геморрагическим характером поражения. Такой характер изменений в почках соотносился к экссудативной пролиферации эндокапилляров.

В других случаях просвет капилляров был сужен с преимущественно пролиферативными изменениями в капиллярах. Сужение просвета происходило как за счет усиления пролиферации, так и за счет отложения иммунных комплексов, преимущественно на эпителиальной стороне базальной мембраны капилляров клубочка.

Дисперсия распределения этих ведущих морфологических значений среди больных различных подгрупп были не однозначными. Так, среди больных первой подгруппы диффузная эндокапиллярная пролиферация была отмечена лишь у 7 (20,59%) больных, тогда как диффузная эндокапиллярная экссудация была преимущественным поражением почек и характерной для 27 (79,41% больных. У больных второй подгруппы изменения со стороны почечной ткани были более склонны к пролиферативным процессам. Преимущественный тип поражения (26 больных, 92,86%) была диффузная эндокапиллярная пролиферация сосудов почек. Лишь у 2 (7,14%) больных нами было выявлено наличие диффузной эндокапиллярной экссудации.

Таким образом, характер и анализ клинико-морфологических проявлений повреждений почек, у больных перенесших SARS-CoV2, показал, что патологический процесс в почках преимущественно протекают по острому воспалительному типу,

характеризующийся преобладанием диффузной эндокапиллярной экссудации (79,41%). У больных с отдаленными последствиями поражения почек после перенесенного SARS-CoV2, превалирующим становится диффузная эндокапиллярная пролиферация (92,86%), которая после перенесенного коронавирусного эндотелиита неминуемо может привести к развитию хронической почечной недостаточности.

Выводы:

1. Анализ результатов больных перенесших SARS-CoV2, показал, что патологический процесс в почках преимущественно протекают по острому воспалительному типу, характеризующийся преобладанием диффузной эндокапиллярной экссудации (79,41%).

2. У больных с отдаленными последствиями поражения почек после перенесенного SARS-CoV2, превалирующим становится диффузная эндокапиллярная пролиферация (92,86%), которая после перенесенного коронавирусного эндотелиита неминуемо может привести к развитию хронической почечной недостаточности.

Литература

1. Ассоциированный с COVID-19 васкулит, подтвержденный тканевой ПЦР в режиме реального времени: отчет о серии случаев / К. Е. Белозеров, И. С. Аврусин, А. А. Яковлев и др. // Лечение и профилактика. – 2023. – Т. 13, № 1. – С. 71-81.

2. Атипичный гемолитико-уремический синдром связанный с COVID-19 и применение терапии экулизумабом / А. В. Хомяков, Л. Ю. Журавлева, А. Е. Романова [и др.] // Вестник Челябинской областной клинической больницы. – 2023. – № 2(56). – С. 8-15.

3. Воробьев П. А. Рекомендации по диагностике и интенсивной терапии синдрома диссеминированного внутрисосудистого свертывания крови при вирусном поражении легких // Проблемы стандартизации в здравоохранении. – 2020. – № 5-6. – С. 71-94.

4. Клинические и прогностические критерии осложненного течения новой коронавирусной инфекции (COVID-19) / А. С. Сычева, А. Л. Кебина, А. Л. Верткин, и др. // Медико-фармацевтический журнал Пульс. – 2021. – Т. 23, № 9. – С. 147-153.

5. Covid-19: связь с патологией почек. Обзор литературы / Н. А. Томилина, Н. Ф. Фролова, Л. Ю. Артюхина [и др.] // Нефрология и диализ. – 2021. – Т. 23, № 2. – С. 147-159.

6. Confirmation of the high cumulative incidence of thrombotic complications in critically ill ICU patients with COVID-19 / F.A. Klok, M.J.H.A. Kruip, N.J.M. van der Meer, et al. // *Thrombosis Research*. – 2020. – Vol. 191 – P. 148–150.
7. Pathophysiology of COVID-19-associated acute kidney injury / M. Legrand, S. Bell, L. Forni, et al. // *Nature Review Nephrology*. – 2021. – Vol. 17 - No11 – P. 751-764.
8. Хамдамов Б.З. Comparative evaluation of methods of amputation related to tidiotarus withn severe forms of diadetic foot syndrome. *European Science Review*. Austria, Vienna 2014 Septemba-October №9-10. - С. 58-60.
9. Хамдамов Б.З. Диабетик товон синдромида бажариладиган юкори ампутациялардан сунг беморларнинг хаёт кечириш сифатидаги узгаришлар тахлили. Самарканд. Биология ва тиббиёт муаммолари. №1, 2019., (107) - С. 115-117.
10. Хамдамов Б.З. Комплексное лечение синдрома диабетической стопы с критической ишемией нижних конечностей. *Журнал биомедицины и практики*. Ташкент 2020, Специальный выпуск. 5 часть. – С. 801-814.
11. Хамдамов Б.З. Метод лазерной фотодинамической терапии в лечении раневой инфекции при синдроме диабетической стопы. Биология ва тиббиёт муаммолари №1 (116) 2020. – С. 142-148
12. Хамдамов Б.З. Морфологические изменения при применении фотодинамической терапии в лечении раневой инфекции в эксперименте. *Журнал Морфология*. Санкт-Петербург. 2020. Том 157 (2-3). –С. 223-224.
13. Хамдамов Б.З. Оптимизация методов местного лечения гнойно-некротических поражений стопы при сахарном диабете. *Журнал. Тиббиётда янги кун*. 2018, №4 (24) - С. 112-115.
14. Khamdamov B. Z., Akhmedov R. M., Khamdamov A. B. The use of laser photodynamic therapy in the prevention of purulent-necrotic complications after high amputations of the lower limbs at the level of the lower leg in patients with diabetes mellitus. *Scopus Preview. International journal of Pharmaceutical Research*. Volume 11, Issue 3, July-Sept, 2019
15. Khamdamov B. Z., Nuraliev N.A. Pathogenetic approach in complex treatment of diabetic foot syndrome with critical lower limb ischemia. *American Journal of Medicine and Medical Sciences*, 2020 10 (1) 17-24 DOI: 10.5923/j.20201001.05.
16. Khamdamov B.Z. Indicators of immunocitocine status in purulent-necrotic lesions of the lover extremities in patients with diabetes mellitus. *American Journal of Medicine and Medical Sciences*, 2020 10 (7): 473-478 DOI: 10.5923/j.20201001.08
17. Khamdamov, B., & Dekhkonov, A. (2022). Clinical and laboratory parameters of the wound process complicated by the systemic inflammatory response syndrome in

patients with diabetes mellitus. Journal of education and scientific medicine, 2(3), 25-29. Retrieved from <https://journals.tma.uz/index.php/jesm/article/view/349>

18. Khamroev, U., & Khamdamov, B. (2022). Features of changes in endothelial system parameters in patients with diffuse toxic goiter. Journal of education and scientific medicine, 2(3), 62-67. Retrieved from <https://journals.tma.uz/index.php/jesm/article/view/358>

19. Эшбеков М.А., Хамдамов Б.З. Показатели тиреоидного профиля при различных клинических формах гломерулонефрита и корреляционные взаимосвязи с цитокиновой системой // Журнал теоретической и клинической медицины. Ташкент, 2023- №6.- С.175-185.

20. Хамдамов Б.З, Набиева У.П., Эшбеков М.А., Агзамова Т.А. Цитокиновый профиль у больных гломерулонефритом в зависимости от клинического течения// Журнал теоретической и клинической медицины. Ташкент, 2023- №4.- С.112-116.

21. Хамдамов Б.З., Эшбеков М.А. Взаимосвязи между показателями цитокинового и иммунного статуса у больных гломерулонефритом //Биология ва тиббиёт муаммолари. Самарканд, 2023- №6. -С.274-278.

22. Хамдамов Б.З, Набиева У.П., Эшбеков М.А., Клинико-эпидемиологическая характеристика и корреляционные взаимосвязи с цитокиновой системой у больных с гломерулонефритом // Журнал теоретической и клинической медицины. Ташкент, 2024- №1.- С.175-185.

23. Khamdamov B.Z.,Eshbekov M.A., Khamdamov A.B. Characteristics of the thyroid profile in various clinical forms of glomerulonephritis and correlations with the cytokine system //American Journal of Medicine and Medical Sciences 2024, 14(2): 458-465.

24. Khamdamov B.Z.,Eshbekov M.A., Khamdamov A.B., Askarov T.A. Cytokine profile in patients with glomerulonephritis depending on the clinical course //American Journal of pediatric medicine and health science, 2024- Volume 2, Issue 2.-P.174-180.

25. Khamdamov B.Z.1, Eshbekov M.A. Immuno-endocrine markers of the course of chronic glomerulonephritis// XI Международная Научно-Практическая Конференция «Актуальные вопросы медицины»и «V спутниковый форум по общественному здоровью и политике здравоохранения», Баку, март 2024.- С.234-235.

26. Хамдамов Б.З., Набиева У.П., Эшбеков М.А. Уровень иммунокомплексных реакций при хроническом гломерулонефрите // Материалы международной научно-практической конференции «Образование, наука, медицина», посвященной 80-летию Академии Наук Республики Узбекистан, г.Ташкент, 22 июня 2023 г. Журнал теоретической и клинической медицины. Ташкент, 2023- № 3.-С.184.

27. Eshbekov M.A.. Cytokine profile in patients with glomerulonephritis depending

on the clinical course // International scientific-online conference “Development of pedagogical technologies in modern sciences”, Turkish, 2023-
doi.org/10.5281/zenodo/10653893.

28. Эшбеков М.А., Бойманов Ф.Х. Иммунокомплексные механизмы в течении хронического гломерулонефрита. // International bulletin of Applied science and technology, April 2023, Volume 3, Issue 4.-P.168-172.

29. Eshbekov M.A., Khamdamov B.Z., Usmanova N.U. Immunocomplex mechanisms during chronical glomerulonephritis // International conference on Advance research in humanities, science and education, London, April 2023- P.504-513.

30. Eshbekov M.A., Khamdamov B.Z., Usmanova N.U. The significance of immunocomplex mechanisms during chronical glomerulonephritis // International conference on Advance research in humanities, science and education, Germany, May 2023- P.89-98.

31. Khamdamova M.T. Ultrasound features of three-dimensional echography in assessing the condition of the endometrium and uterine cavity in women of the first period of middle age using intrauterine contraceptives // Biology va tibbiyot muammolari. - Samarkand, 2020. - No. 2 (118). - P.127-131.

32. Khamdamova M. T. Ultrasound assessment of changes in the endometrium of the uterus in women of the first and second period of middle age when using intrauterine and oral contraceptives // Biomedicine va amaliyot journals. – Tashkent, 2020. - No. 2. - Part 8.- P.79-85.

33. Khamdamova M.T. Features of ultrasound parameters of the uterus in women of the first and second period of middle age using injection contraceptives // New day in medicine. Bukhara, 2020. - No. 2/1 (29/1). - P.154-156.

34. Khamdamova M.T. Features of ultrasound images of the uterus and ovaries in women of the second period of middle age using combined oral contraceptives // New day in medicine. Bukhara, 2020. - No. 2 (30). - P. 258-261.

35. Khamdamova M.T. Individual variability of the uterus and ovaries in women who use and do not use various types of contraceptives // New day in medicine. Bukhara, 2020. - No. 3 (31). - pp. 519-526.

36. Khamdamova M. T. Echographic features variability in the size and shape of the uterus and ovaries in women of the second period of adulthood using various contraceptives // Asian Journal of Multidimensional Research - 2020. – N9 (5). - P.259-263.

37. Khamdamova M. T. Somatometric characteristics of women of the first and second period of adulthood using different contraceptives with different body types // The american journal of medical sciences and pharmaceutical research - 2020. – N8 (2). - P.69-76.

38. Khamdamova M.T., Zhaloldinova M.M., Khamdamov I.B. The state of nitric oxide in blood serum in patients with cutaneous leishmaniasis // *New day in medicine*. Bukhara, 2023. - No. 5 (55). - P. 638-643.
39. Khamdamova M.T., Zhaloldinova M.M., Khamdamov I.B. The value of ceruloplasmin and copper in blood serum in women wearing copper-containing intrauterine device // *New day in medicine*. Bukhara, 2023. - No. 6 (56). - pp. 2-7. 37.Khamdamova M. T. Bleeding when wearing intrauterine contraceptives and their relationship with the nitric oxide system // *American journal of pediatric medicine and health sciences* Volume 01, Issue 07, 2023 ISSN (E): 2993-2149. P.58-62
40. Khamdamova M. T. The state of local immunity in background diseases of the cervix // *Eurasian journal of medical and natural sciences Innovative Academy Research Support Center*.Volume 3 Issue 1, January 2023 ISSN 2181-287X P.171-175.
41. Khamdamova M.T., Khasanova M.T. Various mechanisms of pathogenesis of endometrial hyperplasia in postmenopausal women (literature review) // *New day in medicine*. Bukhara. 2023. - No. 8 (58). - P. 103-107.
42. Khamdamova M.T. Reproductive Health of Women Using Copper-Containing Intrauterine Contraception // *Eurasian Medical Research Periodical* Volume 28 January 2024, ISSN: 2795-7624 .www.geniusjournals.org P. 39-45.
43. Khamdamov I.B. Advantages Of Laparoscopic Hernioplasty in Obesity Women of Fertile Age // *Eurasian Medical Research Periodical* Volume 28 January 2024, ISSN: 2795-7624 .www.geniusjournals.org P. 33-38.
44. Eshbekov M.A., Khamdamov B.Z., Usmanova N.U. Immunocomplex mechanisms during chronic glomerulonephritis // *International conference on Advance research in humanities, science and education*, London, April 2023- P.504-513.
45. Eshbekov M.A., Khamdamov B.Z., Usmanova N.U. The significance of immunocomplex mechanisms during chronic glomerulonephritis // *International conference on Advance research in humanities, science and education*, Germany, May 2023- P.89-98.

**KASBIY TA'LIMDA MALAKALI KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINI
YANADA TAKOMILLASHTIRISH VA XALQARO TA'LIM DASTURLARI**

Matrazov Kuranmurat Salayevich,

Urganch tuman 2-son kasb-hunar maktabi direktori .

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada kasbiy ta'limda malakali kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish milliy dasturi "Ta'lim to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi [Qonunining](#) qoidalariga muvofiq, milliy tajribaning tahlili va ta'lim tizimidagi jahon miqyosidagi yutuqlar asosida tayyorlangan hamda yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil ravishda mo'ljalni to'g'ri ola bilish mahoratiga ega bo'lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga qilingan.*

Kalit so'zlar: "Ekspeditor", "Pirson", BITEK

O'zbekiston Respublikasi inson huquqlari va erkinliklariga rioya etilishini, jamiyatning ma'naviy yangilanishini, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirishni, jahon hamjamiyatiga qo'shilishni ta'minlaydigan demokratik huquqiy davlat va ochiq fuqarolik jamiyati qurmoqda. Inson, uning har tomonlama uyg'un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro'yobga chiqarishning sharoitlarini va ta'sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o'zgartirish respublikada amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O'zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi "Ta'lim to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi [Qonunining](#) qoidalariga muvofiq holda tayyorlangan bo'lib, milliy tajribaning tahlili va ta'lim tizimidagi jahon miqyosidagi yutuqlar asosida tayyorlangan hamda yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil ravishda mo'ljalni to'g'ri ola bilish mahoratiga ega bo'lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo'naltirilgandir. Dastur kadrlar tayyorlash milliy modelini ro'yobga chiqarishni, har

tomonlarga kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'lim va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda tanlash va keyinchalik puxta o'zlashtirish uchun ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, psixologik-pedagogik va boshqa tarzdagi sharoitlarni yaratishni, jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutadi.

Hozirga qadar professional ta'lim tizimi 3 ta turdagi jami 672 ta muassasa: 333 ta kasb-hunar maktabi, 112 ta kollej va 227 ta texnikumdan iborat bo'lib, ushbu muassasalar tabaqalashgani va dasturlari o'rtasida uzviylik bo'lmagani natijasida, ularning quvvatlaridan unumli foydalanilayotgani aniqlangan. Endilikda Prezident farmoni bilan 3 ta turdagi muassasalarni optimallashtirilib, ularning negizida barcha darajalar va yo'nalishlar bo'yicha kadr tayyorlaydigan yagona muassasa turi – texnikumlar tashkil etiladi. Bunda, 672 ta professional ta'lim muassasalari negizida 600 ta texnikum tashkil etiladi, 71 ta ta'lim muassasalari maktablarga berilib, 42 mingta yangi o'quvchi o'rinlari yaratiladi. Barcha dasturlarni bitta muassasa negizida o'qitish natijasida ta'lim darajalarining uzviyligi, uzluksizligi va integratsiyasi ta'minlanadi hamda ularning smena koeffitsiyenti normallasadi. Jumladan, professional va oliy ta'lim modullarini yagona dasturga birlashtirish va "2+2", "1+3" kabi moslashuvchan dasturlar bo'yicha o'qitishni yo'lga qo'yish mumkin bo'ladi. Texnikumlarda o'qish muddatlari va davomiyligini kasb murakkabligi va o'quvchining ta'lim darajasiga qarab belgilanadi. Misol uchun, "Ekspeditor" kasbi bo'yicha 9-sinf bitiruvchisi 3 yil o'qisa, 11-sinf bitiruvchisi 2 yil o'qiydi. O'z navbatida turli darajadagi kasbiy ta'lim dasturlarining o'zaro muvofiqligi va uzviyligi ta'minlanadi, ya'ni o'zlashtirilgan modullardan kelib chiqib ta'lim dasturlarining o'qitish muddatlari belgilanadi. O'rta maxsus kasbiy ta'lim dasturlarining bitiruvchilari o'zlashtirgan modullari, to'plangan kreditlari va oliy ta'lim tashkiloti tomonidan belgilangan ballar o'rtacha qiymatidan (GPA) kelib chiqib, bakalavriatning muayyan bosqichidan o'qishni davom ettirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Texnikumlarning mustaqilligi kengaytiriladi va ular ish beruvchilar talabi asosida fanlar soni va soatlarini 30 foizgacha o'zgartirish va qo'shma dasturlarni joriy qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Texnikumlar buyurtmachilar bilan kontrakt asosida kadrlarni tayyorlash bo'yicha shartnomalar tuzish, ushbu dasturlarning qabul parametrlari, ta'lim tili va qiymatini mustaqil belgilaydi. Shuningdek, texnikumlarga mahsulotlar ishlab chiqarish va sotish, tushgan pullar hisobidan o'zining moddiy holatini yaxshilash, o'quvchilar va pedagoglarni rag'batlantirish huquqi berilmoqda.

Farmonga muvofiq, xalqaro ta'lim dasturlari bo'yicha o'qitishni yo'lga qo'yish bo'yicha qator ishlar amalga oshiriladi. Xususan, dasturlar sifati va jozibadorligini oshirish maqsadida 14 ta texnikumda tajriba tariqasida 12 ta kvalifikatsiya bo'yicha "Pirson" kompaniyasining BITEK dasturini joriy qilinadi. Ta'kidlash joizki, Pirson yetakchi xalqaro ta'lim tashkiloti bo'lib, dunyo bo'ylab 784 ta markazga ega va uning 90 foiz bitiruvchisi ish bilan ta'minlanadi.

Bunda, har bitta texnikumda BITEK dasturi bo'yicha alohida bo'lim tashkil etiladi. Bo'lim xodimlari Pirson kompaniyasi bilan hamkorlikda dastur joriy qilinishini to'liq muvofiqlashtirib boradi. BITEK dasturi joriy qilingan muassasalarga to'liq akademik mustaqillik beriladi.

BITEK dasturlarini amaliyotga kiritish natijasida 180 nafar pedagogning malakasi oshiriladi va yiliga 1 680 nafar talabgor o'qishga qabul qilinadi. Bitiruvchilarga 70 ta davlatda tan olinadigan diplom beriladi va 200 dan ortiq xorijiy universitetlarga kirish imkoni yaratiladi. Natijada, rivojlangan davlatlardagi malakali va yuqori daromadli ish o'rinlariga yuborilgan muhojirlarning ko'lami oshadi. BITEK dasturlarini joriy qilish natijasidan kelib chiqib, ushbu tajriba bosqichma-bosqich boshqa texnikumlarga ham tatbiq etiladi.

Prezidentning mazkur Farmoni bilan o'qitish jarayoniga ish beruvchilar keng jalb qilinadi. Hozirgacha qabul parametrlari va ta'lim dasturlari ish beruvchilar talabi asosida emas, balki ta'lim muassasalaridagi o'qituvchilar va mavjud asbob-uskunalardan kelib chiqqan holda shakllantirilib kelinayotgani bois muayyan hududlarda muayyan o'rta bo'g'in kadrlarga ehtiyoj bo'lsa-da, o'sha hududda joylashgan texnikumda ushbu sohada mutaxassislar tayyorlash yo'lga qo'yilmaganini kuzatish mumkin. Bu holatni bartaraf etish maqsadida qabul parametrlarini shakllantirish bo'yicha elektron platforma yaratiladi, barcha vazirlik va ish beruvchilar unga ulanadi. Texnikumlarning ta'lim dasturlari tarmoq kengashlari, tadbirkorlar birlashmalari, yirik ish beruvchilar va uyushmalar bilan kelishilganidan so'ng amaliyotga kiritiladi. Bitiruvchilarning yakuniy attestatsiyasi ish beruvchilar va uyushmalar vakillari ishtirokida amaliy imtihon shaklida o'tkaziladi. Professional ta'lim muassasalarida o'quvchilar bilimini yakuniy baholash asosan muassasadagi xodimlardan tashkil topgan komissiya tomonidan o'tkazilishga barham beriladi. Farmonga ko'ra, sohada zamonaviy boshqaruv tizimi joriy etiladi. Hozirgacha professional ta'limda yaxlit boshqaruv tizimi mavjud bo'lmaganligi va muassasalar 27 ta vazirlik va idoralar bo'ysunuviga berilganligi sababli, ularning faoliyati samarali tashkil

etilmagan. Vazirliklar o‘rtasida muvofiqlashtirish bo‘lmaganligi sababli 75 ta kasbga o‘qitish markazida o‘qitilayotgan 30 dan ortiq kasblar yaqin hududdagi 275 ta professional ta‘lim muassasasida ham o‘qitilmoqda.

Shunga ko‘ra, professional ta‘limda tashkiliy-boshqaruv va metodik masalalarni muvofiqlashtiruvchi va yagona davlat siyosatini yurituvchi organ sifatida Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi belgilanmoqda. Bunda, Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi ta‘lim muassasalarida o‘qitilishi mumkin bo‘lgan kasblar ro‘yxati, ular bo‘yicha beriladigan malaka darajalari va o‘qitishning minimal muddatlarini belgilaydi. Professional ta‘lim muassasalarini adabiyotlar va jihozlar bilan ta‘minlash hamda o‘quv jarayonini raqamlashtirish maqsadida Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzurida alohida Jamg‘arma tashkil etilmoqda. Bunda Jamg‘armaga Vazirlikning budjetdan tashqari jamg‘armasidan 50 mlrd so‘m va Davlat budjetidan 2025-yilda 50 mlrd so‘m ajratiladi. Texnikumlarning direktor va direktor o‘rinbosari lavozimlariga talabgorlarni tanlash Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligining onlayn platformasi orqali ochiq tanlov asosida amalga oshiriladi. Texnikum direktorlari bilan 3 yillik mehnat shartnomasini tuzish va faoliyat natijasidan kelib chiqib, ular bilan shartnomani uzaytirish yoki bekor qilish tartibi joriy etiladi. Joriy etilayotgan choralar O‘zbekistonda kasbiy ta‘lim tizimi yanada takomillashtirish, ishsizlikni kamaytirish va malakali o‘rta bo‘g‘in kadrlarini tayyorlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://cspu.uz/>
2. <https://lex.uz/>
3. <https://gov.uz/>
4. Arxiv.uz
5. Gazeta.uz
6. S.Otajonov “Mavzu ishlanmasi” tayyorlashning innovatsion xarakterga ega bo‘lgan metodlari. Monografiya-2022

Bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirishni samarali tashkil etish.
O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi. Loyiha boshqaruvi (MSc-

Master of Science)-mutaxassisligi magistranti

Bozorov Jumanazar To'xtayevich

jumanazarbozorov@yandex.com

Effective organization of project financing through bank loans.

*Academy of Banking and Finance of the Republic of Uzbekistan. Project management
(MSc-Master of Science) - master's degree*

Bozorov Jumanazar Tokhtayevich

jumanazarbozorov@yandex.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisdagi bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirishning samarali tashkil etilishi masalalari o'rganiladi. Loyihaviy moliyalashtirish – iqtisodiyotni rivojlantirish va yangi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashda muhim moliyaviy vosita bo'lib, moliyalashtirish jarayonida banklarning roli katta. Ushbu ishda loyihaviy moliyalashtirishning samaradorligini oshirish uchun muhim omillar, bank kreditlarini loyihaga jalb qilishning afzalliklari, mavjud to'siqlar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, chet el tajribasini o'rganish asosida mahalliy bank tizimi uchun tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tezis xulosalari O'zbekiston sharoitida loyihaviy moliyalashtirish samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy choralarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: bank kreditlari, loyihaviy moliyalashtirish, iqtisodiy rivojlanish, investitsiya loyihalari, moliyaviy resurslar, samaradorlik, chet el tajribasi, tavsiyalar, moliyaviy barqarorlik.

Abstract

This scientific thesis examines the issues of effective organization of project financing through bank loans. Project financing is an important financial tool for economic

development and support of new initiatives, and the role of banks in the financing process is significant. In this work, important factors for increasing the efficiency of project financing, advantages of attracting bank loans to the project, existing obstacles and ways to overcome them are analyzed. Also, based on the study of foreign experience, recommendations for the local banking system will be developed. Conclusions of the thesis offer practical measures aimed at increasing the efficiency of project financing in the conditions of Uzbekistan.

Key words: bank loans, project financing, economic development, investment projects, financial resources, efficiency, foreign experience, recommendations, financial stability.

Kirish

Bugungi kunda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va raqobatbardosh loyihalarni amalga oshirishda bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirishning roli tobora ortib bormoqda. Bank kreditlari yirik va o'rta biznes subyektlariga yangi investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda muhim moliyaviy manba sifatida xizmat qiladi. Ushbu moliyalashtirish shakli, ayniqsa, infratuzilma, sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohalaridagi yangi loyihalar uchun ahamiyatli bo'lib, ularning samarali amalga oshirilishi iqtisodiy o'sish va barqarorlikka sezilarli hissa qo'shadi.

Loyihaviy moliyalashtirishda bank kreditlarining samaradorligini oshirishda qator omillar, jumladan, risklarni tahlil qilish, kredit portfellarini to'g'ri boshqarish va loyihalarning qaytaruvchanligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida loyihaviy moliyalashtirishga doir muammolar va to'siqlarni aniqlash, ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Mazkur ishda bank kreditlari orqali loyihalarni moliyalashtirishning samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan chora-tadbirlar, chet el tajribasi va O'zbekiston bank sektorining o'ziga xos xususiyatlari yoritib beriladi. Shu orqali iqtisodiyotni rivojlantirish va yangi loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun samarali moliyaviy vositalarni aniqlash imkoniyati yaratiladi.

Loyihaviy moliyalashtirishda bank kreditlari eng ko'p qo'llaniladigan vositalardan biri hisoblanadi, chunki u katta miqdordagi kapitalni jalb qilish, uzoq muddatli va qaytaruvchanlik darajasi yuqori bo'lgan loyihalarni moliyalashtirish imkonini beradi.

Bunday loyihalar banklar va korxonaga egalari uchun hamkorlik qilishni talab etadi, chunki banklar moliyaviy resurslarni taqdim etish bilan birga, loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlash uchun monitoring, risklarni boshqarish va nazorat funksiyalarini ham bajaradi. Shu jihatdan, loyihaviy moliyalashtirishni samarali tashkil etish uchun puxta o'ylangan strategiyalar va ilg'or boshqaruv usullariga ehtiyoj katta.

Bank kreditlari orqali moliyalashtirilayotgan loyihalarning samaradorligini oshirishda muhim omillardan biri kreditlash shartlarini moslashtirishdir. Uzoq muddatli loyihalar uchun beriladigan kredit shartlari, foiz stavkalari va to'lov grafiklarini loyihaning xarakteriga mos ravishda belgilash zarur. Bu esa loyihalarning moliyaviy oqimlarini va rentabelligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, risklarni oldindan tahlil qilish va ularni minimallashtirish uchun banklar hamda loyiha ishtirokchilari o'rtasida samarali hamkorlik va axborot almashinuvini yo'lga qo'yish zarur.

O'zbekistonda loyihaviy moliyalashtirishni rivojlantirish va kreditlardan samarali foydalanishni ta'minlash uchun xalqaro tajribani o'rganish va milliy amaliyotga moslashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Masalan, rivojlangan mamlakatlar bank tizimlarida qo'llanilayotgan ilg'or kreditlash usullari va risklarni boshqarish mexanizmlari O'zbekistondagi loyihalarni moliyalashtirishda qo'llanilishi mumkin.

Mazkur ish O'zbekiston sharoitida bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirish jarayonlarini optimallashtirishga qaratilgan amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Bank kreditlarining iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini oshirish, moliyaviy resurslarni samarali jalb qilish va boshqarish orqali mamlakatda innovatsion va raqobatbardosh loyihalarni amalga oshirishga yordam beradi.

Xulosa

Mazkur ilmiy tadqiqot bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirishning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi ahamiyatini va uning samarali tashkil etilishida muhim omillarni o'rganadi. Bank kreditlari, ayniqsa, yirik va uzoq muddatli loyihalar uchun asosiy moliyalashtirish manbasi hisoblanadi. Ushbu tadqiqotda loyihaviy moliyalashtirish samaradorligini oshirish uchun xalqaro tajriba va zamonaviy usullardan foydalanish zarurligi, shuningdek, O'zbekiston sharoitiga mos kreditlash va risklarni boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish taklif etildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, loyihaviy moliyalashtirishning muvaffaqiyati banklarning kreditlash shartlarini to'g'ri belgilashi, risklarni minimallashtirish va loyihalarni nazorat qilish tizimiga bog'liq. Shu bilan birga, mamlakatda moliyaviy resurslarni samarali boshqarish va moliyalashtirish jarayonini takomillashtirish orqali iqtisodiy o'sishga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatish mumkin.

Xulosa sifatida, O'zbekiston bank tizimining xalqaro tajribaga asoslangan holda o'zini takomillashtirishi va yangi moliyalashtirish usullarini joriy qilishi kelgusida loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlashi mumkinligi ta'kidlanadi. Mazkur tavsiyalar bank kreditlarining iqtisodiyotdagi o'rnini yanada mustahkamlashga, innovatsion va raqobatbardosh loyihalarni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shu tariqa, bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirishning samaradorligini oshirish O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishi va investitsiya muhitini yaxshilashga yordam beradi.

Mazkur tadqiqot bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirishni rivojlantirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish zarurligini ham ko'rsatdi. Ushbu hamkorlik nafaqat moliyalashtirishning o'ziga, balki loyihalarning risklarini kamaytirish, ularni samarali boshqarish va monitoring qilish jarayonlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Davlat tomonidan kafolatlar berish va investorlar uchun imtiyozli shart-sharoitlar yaratish ham loyihalarni moliyalashtirishda bank kreditlarining o'rnini mustahkamlashda muhimdir.

Shuningdek, loyihaviy moliyalashtirishni samarali tashkil etishda kredit shartlari, foiz stavkalari va to'lov muddatlarini loyiha turiga qarab moslashuvchan belgilashning ahamiyati katta. Bu yondashuv bank kreditlarining qaytaruvchanligini ta'minlash va loyihalarni barqaror daromad olish yo'liga yo'naltirish imkonini beradi. Kredit xavfini kamaytirish maqsadida banklar va mijozlar o'rtasida ishonchli hamkorlik, shuningdek, turli xil sug'urta va kafolat mexanizmlaridan foydalanish zarur.

Chet el tajribasi asosida, O'zbekistonda bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirishning samaradorligini oshirish uchun tavsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan, rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llaniladigan loyiha monitoring tizimlari, tahlil usullari va risklarni boshqarish modellari O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi mumkin. Shu bilan birga, texnologik innovatsiyalar va raqamli xizmatlarni moliyaviy jarayonlarga integratsiyalash, loyihalarning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu xulosalar loyihaviy moliyalashtirish jarayonlarini optimallashtirish orqali O‘zbekistonda iqtisodiy o‘shish va investitsiya muhitini yanada yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdukarimov, A. (2021). Loyihalarni moliyalashtirish va investitsiya loyihalari boshqaruvi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Ziyodullayev, B. va Norov, S. (2019). Bank tizimida loyihaviy moliyalashtirishning zamonaviy usullari. Toshkent: Bank-Moliya Instituti Nashriyoti.
3. Yusupov, M. va Qodirov, K. (2020). “Loyihaviy moliyalashtirishda risklarni boshqarish mexanizmlari: xalqaro tajriba va O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish.” Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, 2(3), 45-62.
4. Asian Development Bank (2022). Project Financing in Central Asia: Opportunities and Challenges. ADB Publishing.
5. World Bank Group (2021). Innovative Approaches to Project Finance and Development in Emerging Markets. Washington, DC: World Bank Publications.
6. European Investment Bank (2020). Best Practices in Project Finance: Risk Management and Monitoring. Luxembourg: EIB.
7. Karimova, L. (2023). Bank kreditlari orqali iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash. Toshkent: O‘zbekiston Banklari Assotsiatsiyasi.
8. IFC (International Finance Corporation). (2019). Private Sector Participation in Project Finance in Emerging Economies. Washington, DC: IFC Publications.
9. Qosimov, R. va Mamatov, H. (2022). “Bank kreditlari orqali moliyalashtirishning milliy iqtisodiyotdagi o‘rni va rivojlantirish yo‘llari.” O‘zbekiston iqtisodiy rivojlanish jurnali, 5(4), 78-89.
10. Henderson, R. & Smith, J. (2021). Project Finance for Infrastructure Development: A Practical Guide. London: Financial Times Publishing.

ЖАДИД МАЪРИФАТПАРВАРЛАРИ ФАОЛИЯТИДА ОНА ТИЛИ СОФЛИГИГА ЭРИШИШ МАСАЛАЛАРИ

Сирожиддин Курбонбоевич Сапарбаев

Бош прокуратура Кадрлар бошқармаси прокурори

Ўзбек халқи тарихининг XIX аср охири XX аср бошларидаги даври тарихан қисқа вақтни ташкил этган бўлсада, халқимиз тарихий тақдирида муҳим аҳамиятга молик бўлган даврдир. Шу даврда майдонга келган жадид маърифатпарварлик ҳаракати мактаб ва маориф, матбуот, адабиёт ва санъат соҳаларида ислохотчилик ишларини амалга оширибгина қолмай, халқнинг маданий, маърифий ва руҳий ҳаётини бутунлай ўзгартириб юборди.

Жадидлар шароит тақозосига кўра, биринчи навбатда, халқнинг саводини чиқариш, билимини ошириш, миллий ҳис-туйғуларини ва сиёсий онгини ўстириш учун курашдилар. Ватанпарвар жадидларнинг асосий мақсадларидан биринчиси миллий истиқлол бўлса, иккинчиси, миллий тараққиёт эди.

Бу ҳақида, давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев фикр юритиб, “ўтган асрнинг бошларида юртпарвар, миллатпарвар боболаримиз “жадидчилик”, яъни янгилик ва эркинлик, адолат ва тенглик, илм-маърифат ва миллий ўзликни англаш ғояларини байроқ қилиб, кураш майдонига мардона чиққанларини барчамиз яхши биламиз. Бу улуғ зотларнинг мақсади – жаҳолат ва қолоқлик гирдобида қолиб келаётган Туркистон халқини дунёвий илм-фан, илғор касб-ҳунарлар билан қуроллантириб, умумбашарий ривожланиш йўлига олиб чиқишдан иборат эди”²⁰ деб таъкидлаган эди.

Жадидлар ўзларнинг асарлари ва матбуотда чиқишлари орқали тараққиётга эришиш учун халқимиз турли хил майда маиший муаммолардан чиқиши, ўзларини қийнаб, тараққиётга интилиши, жаҳон илм-фани ютуқларини ўзлаштириши зарурлигини таъкидлаб келдилар.

Жумладан, **Абдулла Авлоний** ўзининг 1914 йил 25 апрелда “Садои Туркистон” газетасида эълон қилинган “**Маданият тўлқунлари**” номли мақоласида “биз қирдан қирға қочурмиз, қаршимизда маишат машаққатлари чиқуб ҳужум қилур, ўнгимиздан

¹ Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон демократик ўзгаришлар, кенг имкониятлар ва амалий ишлар мамлакатига айланмоқда.– Тошкент: Ўқитувчи, 2021. –Б. 8-9

билимсизлик ва жаҳолат келуб, жонларимизни сиқур, сўнгимиздан мусрифлик, фақирлик ва бидъатлар чиқуб йўлимизни тўсур. Дангасалик, ялқовлик, ишсизлик устимиздан босуб, бўғмак истар. Ажабо. Биздар ҳамон бу эскича ромка орасидан чиқуб қочмак истамаймиз”²¹ деб таъкидлаган эди.

Қайд этиш керакки, бугунги кунда жадиждлар маърифатпарварлари томонидан илгари сурилган умуммиллий ғоялардан айримлари, яъни миллий мустақил давлат барпо этиш, аҳоли саводхонлигига эришиш, очик ва эркин матбуотни яратиш ва миллатни сиёсий миллатга айлантириш каби мақсадлар ҳаётимизда тўлиқ ўз аксини топган. Аммо жадиждлар томонидан илгари сурилган айрим масалалар, хусусан, **она тилимиз софлигига эришиш масаласи** бугунги кунга қадар ўз долзарблигини йўқотмаган. Қуйида ушбу масала хусусида тўхталиб ўтамиз.

Жадиждлар томонидан ўз даврида халқ маънавияти ва маданияти ривож масалалари тўғрисида анча бош қотирилган эди. Шулардан энг асосийси, умуман, жадиждларнинг марказий муаммоларидан бири она тилимиз масаласи эди. Аввало, жадиждлар “Чиғатой гурунги” атрофида тўпланиб, она тилимизнинг софлиги, мустақиллиги ва истиқболи учун ҳам курашганлар. Лекин улар она тилимизни бошқа тиллардан тўлиқ айириб, уни дунё билан узилган ҳолда ривожлантириш фикридан мутлақо узоқ эдилар.

Хусусан, **Бехбудий** ўзининг “Тил тўғрисида” мақоласида она тилимиз ривожланган бошқа тиллар билан алоқага киришиб улардан сўз ўрганаётган экан, сўзларни ўзининг луғат таркибига қўшаётган бўлса, буни фақат табрикламоқ керак, дейди. Шунинг учун улуғ маърифатчи тилларнинг бир-биридан ўринли луғат олишини табиий жараён деб қарайди. Энг бой тиллардан бўлган инглизчанинг ҳам “ўн минглар ила бегона луҳатларни мажбуран олганлиги”ни далил қилиб кўрсатади. Шунингдек, Бехбудий ушбу мақоласида “она тили, она тили” бу яхши орзу. Аммо тилсиз оналар тилига мактабий китоблар ёзила берса, Туркистонда ададсиз бузук она тиллар шеvasиға ададсиз китоблар ёзмок лозим келурки, Андижонда ёзилгани Бухорода,

² Абдулла Авлоний. Шеърлар, педагогик асарлар, драма, мақолалар ва саёҳатнома. Нашрга тайёрловчилар Бегали Қосимов, Олим Отинбек. – Тошкент: Забаржад Медиа, 2022. –Б. 340-341

Авлиёотада ёзилгани Қаршида англашилмайду. Чунки бизни илм ва тилсизлигимиз алардандур²²” деб ёзади.

Шу сингари, **Бехбудий** ўзининг **“Икки эмас тўрт тил лозим”** мақоласида биз дунёга чиқмоқ учун ва дунёга ўзимизни танитмоқ учун фақат форсий ва туркий эмас, бугунда арабий ва русий тилларни ҳам ўрганмоғимиз кераклигини, чунки бу тилларни ҳаммаси бизга имконият беришини таъкидлайди. “Биз туркистонликларга туркий, форсий, арабий ва русий билмоқ лозимдур²³” дейди. Бехбудий ўз сўзида давом этиб, туркий тилни туркистонликлар тили эканлигини, форсий тилни адабиёт тили эканлигини, араб тилини дин ва мадраса тили эканлиги ва рус тилини ўша вақтдаги замон ва техника тили бўлганлиги сабабли уларни ўрганиш лозимлигини айтади. Бехбудий ва унинг издошлари бу билан она тилини унутишга, уни бошқа тилларга алмаштиришга даъват этишмаган. Аксинча, улар она тилининг софлиги, унинг мустақиллиги учун курашиб, ҳар бир инсон ўзининг тили орқали қалбида миллат туйғусини туюшини иташган.

Буюк жадид намояндаларидан **Абдурауф Фитрат** ҳам ўзининг **“Тилимиз”** мақоласида “дунёнинг энг бой тили туркчадир, энг бахтсиз тили худ туркчадир. Тилларнинг бахтсизлиги совет ҳукумати чоғинда бўлгон бир ишдир. Бундан бурун бахтли эдилар, деганлар тилимизни ҳолини билмасдан гапирурлар²⁴” деб таъкидлаб, туркий тилнинг жамият ҳаётидаги нуфузининг пасайиши фақатгина советлар вақтида пайдо бўлмаганлигини, бундан илгарироқ ушбу тилга форсий ва арабий тилларнинг ҳам сезиларли даражада таъсири бўлганлигини, аммо туркий тил чуқур тадқиқ этилса унинг жуда кўплаб синонимлари мавжудлиги, Навоий ўзининг “Муҳкокамат ул-луғатайн” асарида биргина “йиғламоқ” сўзининг 7 хил турларини кўрсатиб берганлигини, араб тилида келган сўзлар билан туркий тилда бўлган сўзлар

³ Махмудхўжа Бехбудий. Танланган асарлар. Тўпловчи, сўзбоши ва изоҳлар Б.Қосимов. –Тошкент: Маънавият, 2006. –Б. 189-190

⁴ Ўша асар. –Б.151-153

¹⁶ Абдурауф Фитрат. Шеърлар, насрий асарлар, драмалар, публицистика, тилшунослик ва адабиётшуносликка оид мақолалар. Нашрга тайёрловчи ва сўзбоши муаллифи филология фанлари доктори, профессор Ҳамидулла Болтабоев. – Тошкент: Забаржад Медиа, 2022. –Б. 369-374

солиштирилганда туркий тилдаги сўзларнинг ўхшаш турлари бир неча марта кўплигини исболаб беради.

Шу ўринда, Ўзбекистон халқ ёзувчиси **Шукур Холмирзаевнинг** **“Бу кишим – устоз, мен – шогирд”** эссесида М.Кўшжонов тилидан келтирилган куйидаги ҳолатлар диққатимизни тортади. “Ўткан кунлар”ни ўқимаган йўқдир... Ҳа. Энди эслаб кўрингизлар. Қодирий тошкентлик бўлган. Романдаги асосий қаҳрамонлар ҳам тошкентликлар. Аммо уларнинг муомаласида бирор марта “вотти-вотти” ёки “борвуз-келавуз” деган гапларни учратасизми? Мутлақо... Ҳолбуки, бунга муаллифнинг тўла ҳаққи бор эди... Адабий тил – миллатнинг бирлигини таъминлайдиган энг зўр, энг қудратли қурол деб ўрганганмиз. Бунга Қодирийнинг ҳам, Чўлпоннинг ҳам ўша – йигирманчи йиллардаёқ ақллари етиб, ана шу қаноатни мустаҳкамлаш, халқни онгига сингдиришни ўз олдиларига мақсад қилиб қўйганлар...

Яқинда қўлимга бир ҳужжат тушиб қолди. Ўшанда денг, Туркистон генерал-губернаторининг махфий буйруғи вилоятлар ва бўлис ҳокимларига тарқатилган экан. Унда айтилишича, масалан, ўзбек зиёлилари мактаб очмоқчи эканми – марҳамат, очсинлар. Дарслик яратишмоқчими – марҳамат, яратсинлар. Аммо битта шарт билан: ҳар бир вилоят мактабларида дарслар ўша ернинг лаҳжасида олиб борилсин, яъни шеvasида ўтилсин. Дарслар ҳам, дарсликлар ҳам ўша шевада ёзилган бўлсин. Шунинг учунки, дейилади махфий ҳужжатда – адабий тилнинг яратилишига йўл қўймаслик керак. Нимагаки, адабий тил – ўзбекларнинг бошини бирлаштиради. Бу эса, бизнинг, яъни Чор Русиясининг манфаатларига мос келмайди, деб қайд этилганлигини таъкидалайди²⁵.

Зеро, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 20 октябрдаги ПФ-6084-сон Фармони билан тасдиқланган “2020 - 2030 йилларда ўзбек тилини ривожлантириш ва тил сиёсатини такомиллаштириш концепцияси”да давлат тилининг софлигини сақлаш, уни бойитиб бориш ва аҳолининг нутқ маданиятини ошириш борасида жадид намояндаларининг бой маънавий мероси, ҳаёти ва фаолиятини ўрганишга оид илмий изланишларни рағбатлантириш масаласи ҳам бу фикрни яна бир бор тасдиқлайди.

Хулоса ўринда айтиш мумкинки, биз она тилимиз софлигига эришиш борасида жамиятда давлат тилининг нуфузи ва мавқеини оширишга қаратилган ташкилий чора-

¹⁷ Холмирзаев Ш. Сайланма: 4-жилд: Эсселар. – Тошкент: Шарқ, 2007. –Б. 294-295

тадбирларни амалга оширар эканмиз, ушбу ишлар каторида жадид маърифатпарварларининг бой маънавий мероси, ҳаёти ва фаолиятини доимий ўрганиб боришимиз мақсадга мувофиқ бўлади. Чунки тил софлигига эришиш фақат битта тилнинг дарди бўлиб қолмасдан, дунёқарашимиз ва тафаккуримизнинг таъсир этадиган бутун халқимиз эътиборидаги масала ҳисобланади.

Tovar-moddiy zaxiralar hisobi va auditini takomillashtirish

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi Davlat moliyaviy nazorat

23-21 guruh magistranti

Oqilov Abrorjon Rahmonqulovich

Improving inventory accounting and auditing

*Academy of Banking and Finance of the Republic of Uzbekistan State Financial
Control*

Graduate student of group 23-21

Akilov Abrorjon Rahmonkulovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada tovar-moddiy zaxiralar (TMZ) hisobi va audit jarayonlarini takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi. TMZ korxonalar uchun moliyaviy barqarorlik va ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlovchi asosiy resurslardan biri hisoblanadi. Maqolada TMZ hisobi va auditidagi mavjud muammolar, jumladan, hisob-kitoblarning kechikishi, zaxiralarni noto'g'ri baholash va ma'lumotlarning noto'g'ri yetkazilishi kabi kamchiliklar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, TMZ hisobi va auditida zamonaviy usullarni joriy etish, avtomatlashtirish va raqamlashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Ushbu tadqiqot natijalari TMZ hisobini aniqroq olib borish va audit samaradorligini oshirishda foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Tovar-moddiy zaxiralar, hisobot, audit, hisob-kitob, samaradorlik, avtomatlashtirish, raqamlashtirish, moliyaviy barqarorlik, korxonalar, boshqaruv.

Abstract

This article analyzes ways to improve inventory accounting and auditing processes. TMZ is one of the main resources that ensure financial stability and continuity of the

production process for enterprises. The article examines existing problems in TMZ's accounting and auditing, including accounting delays, misvaluation of reserves, and misreporting. Also, recommendations are made for the introduction of modern methods, automation and digitization in TMZ accounting and auditing. The results of this research can be useful in making the TMZ account more accurate and improving the efficiency of the audit.

Keywords:

Inventory, reporting, auditing, billing, efficiency, automation, digitization, financial stability, enterprise, management.

Kirish

Bugungi kunda korxonalar o'z faoliyatlarini samarali olib borish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun tovar-moddiy zaxiralarni (TMZ) boshqarishni yuqori darajada yo'lga qo'yishlari talab etiladi. TMZ korxonaning asosiy resurslaridan biri bo'lib, ularning to'g'ri hisobga olinishi va audit qilinishi ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini, xarajatlarni samarali boshqarishni va moliyaviy resurslarning oqilona taqsimlanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, TMZ hisobi va auditida yuzaga keladigan xato va kamchiliklar korxonaga faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'zbekiston iqtisodiyotida raqamlashtirish va avtomatlashtirish jarayonlari jadal rivojlanayotgan bir paytda TMZ boshqaruvini takomillashtirish, uni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish muhim vazifa hisoblanadi. Shu sababli, TMZ hisobi va auditida yangi yondashuvlarni joriy etish orqali jarayonlarning aniqligi va samaradorligini oshirish, hisobot tizimini yaxshilash zarurati paydo bo'lmoqda.

Ushbu tadqiqot TMZ hisobi va audit jarayonlarini yanada rivojlantirish, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish hamda korxonalarda TMZ boshqaruvini samarali tashkil etish yo'llarini o'rganishga qaratilgan.

TMZ boshqaruvi korxonaning moliyaviy resurslarini samarali ishlatish, zaxiralarni optimal darajada saqlash va xarajatlarni kamaytirish orqali raqobatbardoshlikni ta'minlaydi. Ammo, mavjud tizimlarda TMZ hisobi va audit jarayonlarida qator kamchiliklar uchramoqda. Xususan, TMZ zaxiralarni noto'g'ri baholash, inventarizatsiya jarayonlaridagi xatolar va hisobotlarning kechikishi korxonalar moliyaviy ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammolar ishlab chiqarish jarayonlarini kechiktirish va moliyaviy zararlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Bundan tashqari, xalqaro amaliyotda TMZ boshqaruvining yanada yuqori darajaga chiqishi uchun raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirish vositalaridan keng foydalanilmoqda. Masalan, elektron hisob-kitob dasturlari va bulutli texnologiyalar hisobotlarni real vaqtda kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi. O'zbekistonda TMZ boshqaruvida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish ko'plab korxonalarining samaradorligini oshirishi kutilmoqda.

Ushbu tadqiqot TMZ hisobi va audit jarayonlaridagi mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishning samarali usullarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot TMZ boshqaruvida zamonaviy hisob-kitob va audit vositalarini joriy etish orqali korxonalar samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishni maqsad qiladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqotda tovar-moddiy zaxiralar (TMZ) hisobi va audit jarayonlarini takomillashtirish zarurati va bu boradagi mavjud kamchiliklar tahlil qilindi. TMZ korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda va samaradorlikka erishishda muhim omil hisoblanadi, ammo hozirgi tizimda TMZ hisobini aniq va samarali olib borishda bir qator kamchiliklar mavjud. Xususan, noto'g'ri baholash, inventarizatsiya jarayonlaridagi xatolar va hisobotlarning kechikishi kabi muammolar korxonalar faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

TMZ boshqaruvini zamonaviylashtirish uchun hisob-kitob va audit jarayonlarida raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirishdan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilindi. Avtomatlashtirilgan tizimlar TMZ holatini real vaqtda kuzatish, inventarizatsiya jarayonlarini soddalashtirish va hisobotlar aniqligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Raqamlashtirish va avtomatlashtirish jarayonlarining joriy etilishi nafaqat hisobotlar sifatini oshiradi, balki korxonaning xarajatlarni qisqartirish va samaradorlikka erishish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

Shunday qilib, TMZ hisobi va auditini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. TMZ hisobini avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish.
2. TMZ zaxiralarining inventarizatsiyasini optimallashtirish va xatolarni kamaytirish uchun yangi dasturiy vositalardan foydalanish.

3. Hisobot tizimini tezlashtirish va aniqroq qilish uchun zamonaviy boshqaruv yondashuvlarini qo'llash.

Ushbu tadbirlar TMZ hisobi va audit jarayonlarini yanada takomillashtirish, korxonaning moliyaviy barqarorligi va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari korxonalar uchun muhim amaliy tavsiyalarni taqdim etadi va TMZ boshqaruvini yanada samarali yo'lga qo'yish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Axmedov A. "Tovar-moddiy zaxiralar boshqaruvi va uning moliyaviy samaradorlikka ta'siri". Toshkent: "Iqtisodiyot va moliya" nashriyoti, 2020.
2. Karimov I., Turg'unov U. "Hisob-kitob va audit jarayonlarini avtomatlashtirish". Toshkent: "Muhandislik va texnologiya" nashriyoti, 2019.
3. Usmonov B. "Raqamlashtirish va avtomatlashtirishning korxonada boshqaruvidagi roli". "Moliya va biznes" jurnali, 2021, №2, 54-62-betlar.
4. Sul'tonov D. "Inventarizatsiya jarayonida yuzaga keladigan xatolar va ularni bartaraf etish yo'llari". "Auditor" jurnali, 2020, №3, 12-18-betlar.
5. Xabibullayev R. "TMZ boshqaruvini takomillashtirishda xalqaro tajriba va zamonaviy yondashuvlar". "Iqtisodiyot va innovatsiya" nashriyoti, Toshkent, 2022.
6. Nasriddinov K. "Moliyaviy hisobotlar sifatini oshirishda avtomatlashtirishning ahamiyati". "Hisob va audit" jurnali, 2023, №1, 38-44-betlar.
7. International Federation of Accountants (IFAC). "Inventory and Audit Management in Digital Age". IFAC Publications, 2021.
8. Davis J., Elliot K. "Modern Approaches to Inventory Control and Audit Efficiency". "International Journal of Business & Management", 2020, Vol. 15(3), pp. 112-120.

9. Boiko M. "Digitalization and Automation in Inventory Management: International Perspectives". "Journal of Financial Management", 2022, Vol. 27(1), pp. 89-97.
10. O‘zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida"gi qonuni.

Banklarda ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Nasrullayev Sardor Nasriddinovich

nasrullayevsardor19890606@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada tijorat banklarida ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish jarayoni ko'rib chiqilgan. Bank faoliyatining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda ichki audit tizimi muhim o'rin tutadi, chunki u orqali bankning moliyaviy va operatsion xarajatlari tahlil qilinadi va nazorat qilinadi. Maqolada ichki audit tizimining asosiy vazifalari, bank xarajatlarining turlari va ularni samarali boshqarish usullari tahlil qilingan. Xalq banki misolida ichki audit tizimining bank faoliyatiga ta'siri o'rganilgan va ichki nazorat tizimining xarajatlarni optimallashtirishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Maqola banklarda ichki audit tizimining samaradorligini oshirishga, xarajatlarni kamaytirishga va moliyaviy barqarorlikka erishishga qaratilgan tavsiyalarni taklif etadi.

Kalit so'zlar: ichki audit, xarajatlar nazorati, tijorat banklari, moliyaviy nazorat, audit tizimi, moliyaviy barqarorlik, bank xarajatlari, ichki nazorat, Xalq banki, xarajatlarni optimallashtirish.

Kirish. Zamonaviy bank tizimi yuqori raqobatbardosh muhitda faoliyat yuritib, moliyaviy barqarorlik va samaradorlikni ta'minlash uchun turli nazorat mexanizmlariga tayanadi. Bu mexanizmlardan biri – ichki audit tizimidir. Ichki audit bank operatsiyalarini to'liq tahlil qilib, samaradorlikni oshirish va moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, bank xarajatlarini nazorat qilish va ularni optimallashtirish ichki auditning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, bu nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlarni yaxshilash, balki moliyaviy xavflarni minimallashtirishga ham xizmat qiladi.

Ichki audit tizimi orqali bank xarajatlarini samarali nazorat qilish tijorat banklari uchun dolzarb masala hisoblanadi. Maqolada ichki auditning bank xarajatlari ustidan nazorat qilishdagi ahamiyati, jarayonlari va usullari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ichki audit tizimining amaliyotda qo'llanilishi va uning bank moliyaviy samaradorligini oshirishdagi o'rni Xalq banki misolida ko'rsatib o'tiladi.

Moliyaviy institutlar, xususan, tijorat banklari o'z faoliyatining samaradorligini oshirish va barqarorlikni ta'minlash uchun ichki audit tizimlariga tayanadilar. Ichki audit bank ichidagi moliyaviy operatsiyalarni kuzatish, tahlil qilish va tartibga solishga xizmat

qiladi. Ayniqsa, xarajatlarni nazorat qilish banklarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi, chunki ortiqcha va nazoratsiz xarajatlar bank moliyaviy ko'rsatkichlarini pasaytirishi mumkin. Shu sababli ichki audit tizimi xarajatlarni nazorat qilish va optimallashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Ichki audit bankning ichki nazorat tizimining ajralmas qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi bank ichidagi operatsiyalarni, moliyaviy hisobotlarni, xavflarni va jarayonlarni tahlil qilish va tartibga solishdir. Ichki audit tizimi bankning moliyaviy, operatsion va ma'muriy faoliyatining samaradorligini oshirish uchun yaratilgan. Bu tizim orqali moliyaviy hisob-kitoblarda xatolar yoki buzilishlar aniqlanadi va bank rahbariyatiga to'g'ri qaror qabul qilishda yordam beradi. Bank ichki audit tizimi quyidagi asosiy maqsadlarga xizmat qiladi:

Moliyaviy va operatsion jarayonlarning to'g'ri ishlashini ta'minlash;

Xatolar, firibgarlik va moliyaviy risklarni aniqlash;

Bank resurslaridan samarali foydalanishni nazorat qilish;

Ichki nazorat jarayonlarini mustahkamlash.

Bank xarajatlari va ularning tasnifi

Banklarda xarajatlarni nazorat qilish ichki auditning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Xarajatlar tasnifi turli omillarga asoslanadi va ular bank faoliyatining har xil jihatlarini qamrab oladi. Bank xarajatlari odatda quyidagilarga bo'linadi.

➤ Ma'muriy xarajatlar. Ofis ijarasi, xodimlar maoshi, elektr energiyasi, xizmat ko'rsatish xarajatlari va boshqa kundalik operatsiyalar xarajatlari.

➤ Moliyaviy xarajatlar. Bankning kredit va depozit operatsiyalari, foiz to'lovlari va boshqa moliyaviy majburiyatlar bilan bog'liq xarajatlar.

➤ Texnologik xarajatlar. Axborot texnologiyalari va infratuzilma xarajatlari, shu jumladan dasturiy ta'minot, serverlar, IT infratuzilmani yangilash va texnik qo'llab-quvvatlash.

➤ Kapital xarajatlar. Asbob-uskunalar, binolar va boshqa moddiy aktivlarni sotib olishga sarflanadigan mablag'lar.

Xarajatlarni to'g'ri tasniflash va ularga to'liq nazorat o'rnatish bank moliyaviy faoliyatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarurdir. Ichki audit jarayonida xarajatlar turli ko'rsatkichlar bo'yicha tahlil qilinib, ularning iqtisodiy samaradorligi baholanadi.

Ichki audit tizimi orqali bank xarajatlarini nazorat qilish bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi.

1. Xarajatlarni rejalashtirish va byudjetlash

Ichki audit tizimining birinchi bosqichi xarajatlarni rejalashtirish va byudjetlashdan boshlanadi. Bankning moliyaviy va operatsion rejalari ichki auditorlar tomonidan ko'rib chiqiladi, ortiqcha xarajatlarni oldini olish va resurslarni samarali taqsimlash maqsadida rejalashtirilgan xarajatlar tahlil qilinadi. Byudjetning samarali nazorati bank moliyaviy barqarorligini saqlashda muhim rol o'ynaydi.

2. Xarajatlarning samaradorligini tahlil qilish

Ichki audit xarajatlarning samaradorligini o'rganish orqali bankning moliyaviy resurslaridan to'g'ri foydalanayotganini baholaydi. Xarajatlar bank faoliyatining har bir sohasida tahlil qilinib, ularning bankka bo'lgan ta'siri baholanadi. Bu tahlil xarajatlarning haqiqiy zaruriyatini aniqlash va ortiqcha sarf-xarajatlarni qisqartirish imkonini beradi.

3. Risklarni boshqarish

Bankning ichki audit tizimi orqali xarajatlar nazorati doirasida risklarni aniqlash va ularni boshqarish muhim jarayondir. Xarajatlar bank uchun turli moliyaviy xavflarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, xodimlar bilan bog'liq xarajatlar maqsadsiz oshishi yoki yangi texnologiyalarga ortiqcha mablag' sarflanishi xavflarni kuchaytirishi mumkin. Ichki audit bu xavflarni aniqlab, ularning oldini olish uchun tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqadi.

4. Ichki nazorat jarayonlarini kuchaytirish

Ichki audit tizimi bank ichida samarali nazorat mexanizmlarini yaratishga qaratilgan. Har qanday jarayonda, xususan xarajatlar nazoratida ichki nazorat tizimi muhim ahamiyatga ega. Bu tizim orqali bank xarajatlari haqida real vaqtda ma'lumot olinadi, resurslar samarali taqsimlanadi va moliyaviy jarayonlar kuzatib boriladi. Xarajatlar bilan bog'liq moliyaviy xatoliklar va firibgarliklar ichki nazorat tizimi orqali o'z vaqtida aniqlanadi va oldi olinadi.

5. Moliyaviy hisobotlarni tekshirish

Xarajatlar nazorati jarayonida ichki audit moliyaviy hisobotlarni tekshiradi. Bu jarayonda bankning barcha moliyaviy faoliyati va xarajatlari aniq aks ettirilishi ta'minlanadi. Moliyaviy hisobotlar orqali har bir xarajat turi haqida batafsil ma'lumot olinadi va ularning qonuniyligi va maqsadga muvofiqligi tahlil qilinadi.

AT Xalq banki misolida ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish

Xalq banki kabi yirik moliyaviy institutlarda ichki audit tizimi samaradorligi yuqori darajada saqlanadi. Xalq banki ichki audit tizimi xarajatlarni samarali nazorat qilish orqali moliyaviy resurslarni to'g'ri taqsimlashga yordam beradi. Bankning ichki audit bo'limi barcha moliyaviy operatsiyalarni kuzatib boradi va har qanday moliyaviy xatolarni tezda aniqlaydi.

Xalq banki misolida ichki audit xarajatlarni kamaytirish, ortiqcha sarflar oldini olish va maqsadli resurs taqsimotini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Bankning ma'muriy, moliyaviy va texnologik xarajatlari ichki audit tizimi orqali muntazam ravishda tahlil qilinib, ularning iqtisodiy samaradorligi baholanadi. Bank tomonidan olib borilayotgan audit jarayonlari moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va ortiqcha xarajatlarni minimallashtirishga yordam beradi.

Banklarda ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish bank faoliyatini samarali boshqarishning muhim yo'llaridan biridir. Ichki audit bank operatsiyalari va moliyaviy jarayonlarni tahlil qilib, ular bo'yicha to'g'ri qarorlar qabul qilishga imkon yaratadi. Xarajatlarni rejalashtirish, ularni nazorat qilish va risklarni boshqarish ichki audit jarayonida eng muhim o'rinlarni egallaydi. Xalq banki misolida ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish samaradorlikni oshirish va moliyaviy xavflarni minimallashtirishda muhim rol o'ynaydi. Banklarda ichki audit tizimining to'g'ri ishlashi moliyaviy barqarorlikka erishish va umumiy faoliyat samaradorligini ta'minlashda strategik ahamiyatga ega bo'ladi.

Xulosa

Banklarda ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish moliyaviy barqarorlik va samaradorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ichki audit xarajatlarni nazorat qilish va boshqarish jarayonlarida bankning moliyaviy resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlaydi. Bu jarayon byudjetlarni to'g'ri rejalashtirish, xarajatlarning samaradorligini baholash, risklarni aniqlash va ularni boshqarish, ichki nazorat tizimlarini kuchaytirish hamda moliyaviy hisobotlarni muntazam tekshirish orqali amalga oshiriladi.

Xalq banki misolida ichki audit tizimining samaradorligini ko'rsatish orqali banklarda ichki audit xarajatlarni optimallashtirish, moliyaviy xatoliklar va firibgarliklarning oldini olishda muhim vosita ekanligi isbotlanadi. Xarajatlarni rejalashtirish va nazorat qilish, risklarni boshqarish jarayonlarini ichki audit tizimi orqali tashkil etish nafaqat moliyaviy xavflarni kamaytirishga, balki bankning umumiy faoliyat samaradorligini oshirishga ham yordam beradi.

Shu bois ichki audit tizimi banklarning moliyaviy faoliyatida eng zarur vositalardan biri bo'lib, u orqali banklarning ortiqcha xarajatlari kamayadi, moliyaviy barqarorlik ta'minlanadi va moliyaviy jarayonlar izchil va samarali tashkil etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Andreeva, V. G. (2017). Bank ichki auditi va nazorat tizimlari. Moskva: Finansy va kredit nashriyoti.
2. Chirkov, V. A., & Savkina, O. I. (2018). Banklarda moliyaviy boshqaruv va audit tizimi. Sankt-Peterburg: Ekonomika universiteti nashriyoti.
3. Dunning, M. (2019). Internal Audit Practices in Financial Institutions. New York: McGraw-Hill.
4. ICAEW (2020). The Role of Internal Audit in Controlling Costs in Financial Institutions. London: ICAEW Publishing.
5. Reider, H. R. (2021). Operational Auditing Handbook. Hoboken: John Wiley & Sons.

**Aksiyadorlik jamiyatlarining evolyutsiyasi, funksiyasi va zamonaviy iqtisodiy
tizimlarga ta'siri.**

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti talabasi

Shohonov Safarmurod

Annotatsiya: Ushbu tezis zamonaviy kapitalizmni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynagan aksiyadorlik jamiyatlarining tarixiy rivojlanishi, tashkiliy tuzilishi va iqtisodiy ta'sirini o'rganadi. Ularning dastlabki savdo korxonalaridan zamonaviy transmilliy korporatsiyalargacha bo'lgan evolyutsiyasini ko'rib chiqish orqali tezis aksiyadorlik jamiyatlarining afzalliklari, jumladan kapitalni oshirish, javobgarlikni cheklash va investitsiyalarni rag'batlantirish qobiliyatini o'rganadi. Bundan tashqari, tezisda ushbu kompaniyalar duch keladigan tartibga solish va axloqiy muammolar muhokama qilinadi va ularning global iqtisodiy rivojlanish va korporativ boshqaruvga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Aksiyadorlik jamiyatlari, Kapitalizm, Korporativ boshqaruv, Iqtisodiy o'sish, investitsiyalar, huquqiy maqom, korporativ ijtimoiy ma'suliyat, bozor ta'siri, tarixiy rivojlanishi.

Aksiyadorlik jamiyati 16-17-asrlarda Evropada, xususan, Gollandiya Sharqiy Hindiston kompaniyasi (VOC) va Britaniya Sharqiy Hindiston kompaniyasi kabi yirik savdo kompaniyalarining yuksalishida ildiz otgan. Ushbu kompaniyalar xorijdagi qidiruv kabi xavfli korxonalarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynagan, bu esa har qanday shaxs yoki oila taqdim eta oladigan kapitaldan ko'proq mablag' talab qiladi.

Aksiyadorlik jamiyatlarining huquqiy asoslari korporativ nizomlarning ishlab chiqilishi bilan vujudga keldi, bu esa ushbu korxonalariga o'z aksiyadorlaridan alohida yuridik shaxs sifatida mavjud bo'lish imkonini berdi. Ushbu yangilik kompaniyalarga abadiy mavjudlik berdi va ularga o'z ta'sischilarining hayotidan tashqarida omon qolish imkonini berdi. 19-asrda mas'uliyati cheklangan jamiyatning rivojlanishi kapitalistik iqtisodlarning markaziy tayanchi sifatidagi aksiyadorlik jamiyati maqomini yanada mustahkamladi.

18-19-asrlardagi sanoat inqilobi aksiyadorlik jamiyati modelining rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. Temir yo'llar qurilishi va yirik ishlab chiqarish korxonalarini barpo etish kabi ulkan infratuzilma loyihalari katta miqdordagi kapitalni talab qildi, ularni faqat aksiyalarni keng investorlar puliga sotish orqali jalb qilish mumkin edi.

Aksiyadorlik jamiyatlarining asosiy xususiyati ularning alohida yuridik shaxs sifatidagi maqomidir. Bu ularga aktivlarga egalik qilish, majburiyatlarni olish va o'z nomidan shartnomalar tuzish imkonini beradi. Aksiyadorlar qisman egalari sifatida dividendlar olish va asosiy korporativ qarorlar qabul qilishda so'z huquqiga ega, odatda aksiyadorlar yig'ilishlarida ovoz berish huquqi orqali amalga oshiriladi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv kompaniya boshqaruvini nazorat qilish va aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish vazifasi yuklangan direktorlar kengashi atrofida tuzilgan. Ushbu boshqaruv modeli aksiyadorlar, menejerlar va boshqa manfaatdor tomonlarning manfaatlarini muvozanatlashtiradi, garchi manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelishi mumkin, bu esa boshqaruv muammolariga olib keladi.

Aksiyadorlik jamiyatlari kompaniyadagi o'z kapitali evaziga investorlarga aksiyalarni chiqarish orqali kapitalni jalb qiladi. Ushbu kapital tuzilmasi kompaniyalarga yirik loyihalarni amalga oshirishga imkon beradi, shu bilan birga aksiyadorlarga dividendlar yoki kapital daromadlari orqali o'z investitsiyalaridan daromad keltiradi. Aksiyadorlik jamiyatlari o'z faoliyatini moliyalashtirish uchun o'z mablag'larini moliyalashtirishdan tashqari ko'pincha obligatsiyalar chiqaradi yoki qarz oladi.

Aksiyadorlik jamiyatlari kapital bozorlarini rivojlantirishning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, resurslarni samarali taqsimlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish imkonini berdi. Aksiyadorlik jamiyatlari kompaniyalarga katta kapital mablag'larini jalb qilish imkonini berib, texnologik innovatsiyalar, infratuzilmani rivojlantirish va jahon savdosini moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Aksiyadorlik jamiyatlari hajmi va ta'sirining o'sishi bilan ko'pchilik ko'plab mamlakatlarda faoliyat yuritadigan transmilliy korporatsiyalarga aylandi. Bu kompaniyalar global savdo, bandlik va investitsiyalarda muhim rol o'ynaydi. Ular iqtisodiy foyda keltirsa-da, ular korporativ kuch, soliqdan qochish va mehnat amaliyoti haqida ham tashvish uyg'otadi.

Zamonaviy aksiyadorlik jamiyatlari jamiyat va atrof-muhitga ta'sirini ko'proq hisobga olishlari kutilmoqda. Korporativ ijtimoiy mas'uliyat (KSS) zamonaviy biznesning muhim jihatiga aylandi, kompaniyalar axloqiy va barqaror harakat qilish uchun bosimga duch keldi. Ushbu bob aksiyadorlik jamiyatlarining xulq-atvorini va ularning manfaatdor tomonlar bilan o'zaro munosabatlarini shakllantirishda KSM ning rolini o'rganadi.

Aksiyadorlik jamiyatlari afzalliklariga qaramay, kamchiliklardan xoli emas. Enron va Lehman Brothers kabi holatlarda kuzatilgan korporativ boshqaruvdagi muvaffaqiyatsizliklar noto'g'ri boshqaruv xavfi va aksiyadorlar va rahbarlar o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvi ehtimolini ta'kidlaydi. Ushbu bobda boshqaruvning umumiy muammolari va ularning aksiyadorlar va kengroq iqtisodiyot uchun oqibatlari tahlil qilinadi.

Ko'pgina aksiyadorlik jamiyatlarining global tabiati tartibga solishda qiyinchiliklar tug'diradi, chunki hukumatlar chegaralar orqali qonunlarni amalga oshirish uchun kurashadilar. Soliqlardan qochish, korporativ monopoliyalar va atrof-muhitning degradatsiyasi kabi muammolar ko'pincha transmilliy aksiyadorlik jamiyatlarini yanada ko'proq tartibga solish talablarini keltirib chiqaradi.

Aksiyadorlik jamiyatlari foyda olish va ijtimoiy mas'uliyatni muvozanatlashda axloqiy dilemmalarga duch keladi. Tanqidchilarning ta'kidlashicha, aksiyadorlar qiymatiga e'tibor ko'pincha atrof-muhitni ekspluatatsiya qilish, mehnatni suiiste'mol qilish va jamiyat farovonligiga e'tibor bermaslik kabi zararli amaliyotlarga olib keladi. Ushbu bo'limda ushbu axloqiy tashvishlar va aksiyadorlik jamiyatlarining jamoat manfaatini rag'batlantirishdagi roli haqida davom etayotgan munozaralar muhokama qilinadi.

Aksiyadorlik jamiyati iqtisodiy o'sish va innovatsiyalarning kuchli dvigateli bo'lib, alohida investorlar uchun xavfni cheklab, katta miqdordagi kapitalni jalb qilish mexanizmini ta'minladi. Biroq, bu model korporativ boshqaruv, tartibga solish va etika bilan bog'liq jiddiy muammolarni ham keltirib chiqaradi.

Aksiyadorlik jamiyatlarining iqtisodiy va ijtimoiy farovonlikka ijobiy hissa qo'shishda davom etishini ta'minlash uchun qator islohotlarni amalga oshirish tavsiya etiladi. Bularga korporativ boshqaruv tizimini mustahkamlash, transmilliy kompaniyalar ustidan tartibga soluvchi nazoratni yaxshilash va korporativ xatti-harakatlarni jamiyat maqsadlariga moslashtiruvchi KSS amaliyotlarini ilgari surish.

Aksiyadorlik jamiyatlari global iqtisodiy tizimning muhim qismi bo'lib qoladi. Biroq, ularning taraqqiyotga erishish qobiliyati ularning ijtimoiy va atrof-muhitga ta'siriga ko'proq e'tibor qaratish bilan muvozanatli bo'lishi kerak. Ko'proq mas'uliyatli biznes amaliyotlarini qabul qilish va mustahkam boshqaruv standartlariga rioya qilish orqali aksiyadorlik jamiyatlari barqaror va adolatli kelajakni shakllantirishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Berle, A. A., & Means, G. C. (1932). "The Modern Corporation and Private Property."

Aksiyadorlik jamiyatlari va korporativ boshqaruvni tahlil qiluvchi muhim kitoblardan biri.

2. Chandler, A. D. (1977). "The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business."

Ushbu kitob menejerlikning korporativ boshqaruvda qanday rol o'ynashini ko'rsatadi.

3. Scott, A. (2009). "Corporate Social Responsibility and the Role of Corporations in Society."

Korporativ ijtimoiy mas'uliyat (KSS) va kompaniyalarning jamiyatdagi vazifalari haqidagi nazariyalarni o'rganadi.

4. Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). "Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure."

Aksiyadorlar va menejment o'rtasidagi agentlik masalalarini tahlil qiluvchi klassik asar

5. Kindleberger, C. P. (1984). "A Financial History of Western Europe."

Ushbu kitob Evropa moliya tarixini aksiyadorlik jamiyatlarining rivojlanishi nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi.

6. Friedman, M. (1970). "The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits."

Korporativ axloqiy masalalar va korporatsiyalarning foyda olish bilan bog'liq yondashuvlarini tahlil qiluvchi maqola.

7. Stiglitz, J. E. (2012). "The Price of Inequality."

Zamonaviy kapitalizm va korporativ amaliyotlar, jumladan aksiyadorlik jamiyatlarining iqtisodiy o'sish va tengsizlikka ta'siri.

8. Micklethwait, J., & Wooldridge, A. (2003). "The Company: A Short History of a Revolutionary Idea."

**ENDOKRIN OFTALMOPATIYADA
KO'Z OLMASINING MORFOMETRIK KO'RSATKICHLARINI
BAHOLASH**

Sarvarxon Akmaljon o'g'li Yuldashov

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Odam anatomiyasi va OXTA kafedrası doktoranti.

Toshkent. O'zbekiston.

sarvar.yuldashov.91@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0000-7351-5775>

Annotatsiya. Endokrin oftalmopatiya (sinonimlari: tireoid oftalmopatiya, Greyves orbitopatiyasi) o'z ichiga orbita yumshoq to'qimalaridagi patologik o'zgarishlar va bir nechta mustaqil klinik simptomlardan tashqari distireoid neyrooptikopatiya ya'ni ko'ruv nervidagi o'zgarishlarni ham qamrab oluvchi murakkab tushuncha hisoblanadi [1,3]. Bugungi kunga kelib endokrin oftalmopatologiyalarning, xususan tireotoksikoz kasalligining ko'z olmasi qavatlarida yuzaga keltiruvchi o'zgarishlarni baholash uchun noinvaziv, kontaktsiz diagnostik metodlarga ehtiyoj ortib bormoqda [5,6,8]. Buning uchun maxsus kontaktsiz skanerlovchi apparat yordamida ko'z olmasi qavatlarini optik biopsiyasini 3D formatda shakllantiruvchi zamonaviy diagnostik apparatlar yaratilmoqda [2,4,7]. OKT- optik kogerent tomografiya usuli orqali ko'z olmasining qon tomirli qavati, to'r parda va ko'ruv nervi diskidagi morfologik o'zgarishlarni erta tashxislash imkoniyati mavjud [9,10]. Mazkur tadqiqot davomida tireotoksikoz fonidagi endokrin oftalmopatiya (EOP) tashxisli 72 nafar bemorlarda ko'z olmasining qon tomirli qavati (xorioidea), ko'ruv nervi diski va retinal nerv tolalar qavatining holatini optik kogerent tomografiya (OKT) tekshiruvi natijalari asosida tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: tireotoksikoz, endokrin oftalmopatiya, optik biopsiya, OKT- optik kogerent tomografiya, xorioidea qalinligi, makulyar shish, optik neyropatiya.

Tadqiqot maqsadi: Tireotoksikoz bilan kasallangan endokrin oftalmopatiya kuzatilgan bemorlarda kontaktsiz-noinvaziv biopsiya usuli hisoblangan - optik kogerent tomografiya (OKT) yordamida ko'z olmasining qon tomirli qavati, to'r parda va ko'ruv nervi diskidagi morfometrik ko'rsatkichlarni o'rganish.

Tadqiqot materiali va metodi: Klinik tadqiqot asosiy guruhini EOP kompensatsiya, subkompensatsiya va dekompensatsiya bosqichidagi 72 nafar ($n=72$ yoki 144 ta ko'z) bemorlar tashkil qildi.

Akademik Y.X.To'raqulov nomidagi Respublika ixtisoslashtirilgan endokrinologiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi Farg'ona filiali (RIEIAMFF)da 2020-2024 yillar davomida tireotoksikoz fonidagi EOP bilan davolangan bemorlar ilmiy tadqiqotning guruhlarini tashkil qildi. Xorioidea, to'r parda va ko'ruv nervi diskidagi morfometrik ko'rsatkichlar REVO 60 Spectral Domain OCT (OPTOPOL Technology, Zawiercie, Poland) apparati yordamida tekshirildi.

Tadqiqot natijasi. Tadqiqot davomida EOP bilan kasallangan bemorlar va klinik sog'lom shaxlar ko'z olmasining xorioidea, to'r parda va ko'ruv nervi diskidagi morfometrik ko'rsatkichlari OKT (optik kogerent tomografiya) tekshiruvini asosida o'zaro taqqoslandi. Asosiy guruhning kompensatsiya bosqichidagi 30 nafar ($n=30$) va subkompensatsiya bosqichidagi 36 nafar ($n=36$) bemorlar OKT tekshiruvini tahlil qilinganda neyretinal halqa va ekskavatsiyaning miqdoriy o'zgarishi deyarli kuzatilmadi lekin subkompensatsiya bosqichidagi bemorlarda intraretinal shish hisobiga pastki sektorlarda peripapillyar shish aniqlandi ($p < 0,05$). Shuningdek, dekompensatsiya bosqichida ikkilamchi atrofiya tufayli nerv tolalari qalinligi keskin kamayganligi ($p < 0,01$) qayd etildi. Buning asosiy patogenetik sabablari sifatida periorbital yumshoq to'qimalardagi shish va ko'ruv nervi diskidagi mahalliy gipoksik-ishemik jarayonlarni ko'rsatish mumkin

Xulosa. Tadqiqot natijasiga ko'ra, tireotoksikoz fonida xorioidea, to'r parda va ko'ruv nervi diskini morfometrik ko'rsatkichlari o'zgarishini optik kogerent tomografiya diagnostik metodi yordamida baholash mumkinligi tasdiqlandi. Shuningdek, klinik amaliyotda bu turdagi zamonaviy, noinvaziv optik biopsiya metodidan tireoid assotsirlangan oftalmopatiyalarda optik neyropatiya rivojlanishida morfometrik o'zgarishlarni kuzatish va davolash samaradorligini dinamik baholash uchun indikator sifatida foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ozturk, B. T., Kerimoglu, H., Dikbas, O., Pekel, H., & Gonen, M. S. (2009). Ocular changes in primary hypothyroidism. *BMC Research Notes*, 2(1), 266.

<https://doi.org/10.1186/1756-0500-2-266>

2. Бровкина А.Ф. Эндокринная офтальмопатия. –М.:ГЕОТАР-Медиа, 2008.-184 с. (in Russ)
3. Лихванцева В.Г., Трубилин В.Н., Коростелёва Е.В., Капкова С.Г., Выгодин В.А. Морфометрические показатели сетчатки при первичном гипотиреозе и первичном тиреотоксикозе. *Офтальмология*. 2022;19(1):133-140. <https://doi.org/10.18008/1816-5095-2022-1-133-140> (in Russ)
4. Ткачук В.А. Введение в молекулярную эндокринологию. М.: МГУ, 1983. (in Russ)
5. Шпак А.А. Спектральная оптическая томография высокого разрешения. Атлас. –М.:Медицина,2011.-44с. (in Russ)
6. Yu, L., Jiao, Q., Cheng, Y., Zhu, Y., Lin, Z., & Shen, X. (2020). Evaluation of retinal and choroidal variations in thyroid-associated ophthalmopathy using optical coherence tomography angiography. *BMC ophthalmology*, 20(1), 421. <https://doi.org/10.1186/s12886-020-01692-7>
7. Rajabi, M. T., Ojani, M., Riazzi Esfahani, H., Tabatabaei, S. Z., Rajabi, M. B., & Hosseini, S. S. (2018). Correlation of peripapillary nerve fiber layer thickness with visual outcomes after decompression surgery in subclinical and clinical thyroid-related compressive optic neuropathy. *Journal of current ophthalmology*, 31(1), 86–91. <https://doi.org/10.1016/j.joco.2018.11.003>
8. Çalışkan, S., Acar, M., & Gürdal, C. (2017). Choroidal Thickness in Patients with Graves' Ophthalmopathy. *Current eye research*, 42(3), 484–490. <https://doi.org/10.1080/02713683.2016.1198488>
9. Sezer, T., Altınışik, M., Koçtak, İ. A., & Özdemir, M. H. (2016). The choroid and Optical coherence tomography. *Türk Oftalmoloji Dergisi*, 46(1), 30–37. <https://doi.org/10.4274/tjo.10693>
10. Laviers, H., & Zambarakji, H. (2014). Enhanced depth imaging-OCT of the choroid: a review of the current literature. *Graefe's archive for clinical and experimental ophthalmology = Albrecht von Graefes Archiv fur klinische und experimentelle Ophthalmologie*, 252(12), 1871–1883. <https://doi.org/10.1007/s00417-014-2840-y>
11. Agrawal, R., Gupta, P., Tan, K. A., Cheung, C. M., Wong, T. Y., & Cheng, C. Y. (2016). Choroidal vascularity index as a measure of vascular status of the choroid: Measurements in healthy eyes from a population-based study. *Scientific reports*, 6, 21090. <https://doi.org/10.1038/srep21090>

МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ МОҲИЯТИ ВА ГЛОБАЛИЗАЦИОН ХУСУСИЯТИ

Сардор Ашуров

Тадқиқотчи

Тошкент давлат шарқшунослик университети

Аннотация: Мазкур мақолада мафкуравий таҳдиднинг ижтимоий-сиёсий моҳияти ва унинг глобаллашув шароитидаги хусусиятлари таҳлил қилинади. Мафкуравий таҳдид жамиятнинг маънавий қадриятлари ва барқарорлигига таҳдид солувчи ёт ғояларнинг тарқалиши ва уларнинг ижтимоий оқибатлари очиб берилган. Шунингдек, глобализация жараёнининг мафкуравий таҳдидларга таъсири кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: мафкуравий таҳдид, ижтимоий-сиёсий моҳият, глобализация, маънавий қадриятлар, ахборот уруши.

Мафкуравий таҳдид — ижтимоий-сиёсий ҳаракат, оқим ёки сиёсий куч ўз манфаатини ифодаловчи мафкурасини қўрқитув, зўрлик йўли билан бошқаларга тикиштириш эканлиги борасидаги таъриф мавжуд. Маънавий таҳдид жамият, давлат ёки халқ, миллат ёки элат тақдирига хавф солиб турган, фожеали оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган мафкуравий хавф-хатарлар мажмуасидир. Ўзбекистонда инсонпарвар, демократик жамият қурилаётган ҳозирги шароитда фуқаролар онги ва фаолиятига сиёсий экстремизм, диний ва фундаментализм, этник ва миллатлараро зиддиятлар, коррупция ва жиноятчилик, маҳаллийчилик ва уруғ-аймоқчилик, экологик муаммолар, бир жинсли никоҳларни, ғарбда ҳозирги вақтда кенг тарқалаётган, вояга етмаган болаларга ўз жинсини ўзи танлаш ҳуқуқини бериш, боласиз оила сингари ёт ғоялар мафкуравий таҳдид шаклида намоён бўлаётир.

Мафкуравий таҳдид жамият, давлат ёки халқ, миллат ёки элат тақдирига хавф солиб турган, фожеали оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган мафкуравий хавф-хатарлар мажмуаси. Дунёнинг айрим ҳудудларида ана шундай ҳаракатлар натижасида маънавий йўқотишлар юз бераётгани, миллатнинг асрий қадриятлари, миллий тафаккури ва турмуш тарзи издан чиқаётгани, ахлоқ-одоб, оила ва жамият ҳаёти онгли

яшаш тарзи жиддий хавф остида қолаётганини кузатиш мумкин. Ўзбекистон ҳам бундай тахдидлардан четда қолаётгани йўқ.²⁶

Мафкуравий тахдид ўз моҳиятидан келиб чиқиб, энг аввало, инсон онгига, тафаккури ва хулқ-атвориغا хавф-хатар солмоқда. Инсон онги ва қалбини вайронкор ва бузғунчи ғоялар билан издан чиқаришга ҳаракат қилиш мафкуравий тахдиднинг энг асосий мазмун-моҳиятини белгилайди. Мафкуравий тахдид муайян жамият аъзоларини ягона мақсад ва муддаолардан чалғитиб, миллий менталитетга мос келмайдиган бегона ғоялар, фикрлар, мақсадлар ва қарашларни четдан туриб экспорт қилиш жараёнида ўзини янада аниқроқ намоён қилади.²⁷

Мафкуравий тахдид — бу жамият ёки давлатнинг маънавий ва маданий қийматларига, дунёқарашига ва ижтимоий-сиёсий тартибига хавф солувчи ғоявий, ахборот ва мафкуравий таъсирлардир. Бу тахдидлар жамиятнинг асосий қадриятларига ҳужум қилиб, унинг ижтимоий барқарорлигини бузишга қаратилган. Ижтимоий-сиёсий моҳият жиҳатидан мафкуравий тахдид қуйидагилардан иборат, яъни:

1. Ижтимоий бузилишлар: Жамиятда турли ғоялар тарқалиб, унинг бирдамлиги ва барқарорлиги заифлашади. Мафкуравий тахдидлар миллатнинг ёки давлатнинг бирликка асосланган ижтимоий тузилмасини бузишга ҳаракат қилади.

2. Маънавий таназул: Ташқи ёки ички тахдидлар жамиятнинг маънавий қадриятларини заифлаштиради. Одатда миллий қадриятлар, анъаналар ва дунёқарашларга қарши ёки уларни менсимайдиган мафкуралар пайдо бўлади.

3. Сиёсий барқарорликка тахдид: Мафкуравий тахдидлар давлатнинг сиёсий тизимига таъсир этиши мумкин. Бирор давлат ёки гуруҳ бошқа давлатда ёки жамиятда мафкуравий воситалар орқали сиёсий барқарорликни бузишга ҳаракат қилади. Бу ўз навбатида ички низоларга ва сиёсий беқарорликка олиб келиши мумкин.

4. Мафкуралар кураши: Давлатлар ва ижтимоий гуруҳлар ўз манфаатлари ва ғояларини тарқатиш орқали бошқа жамиятларга таъсир ўтказди. Турли мафкуралар ўртасидаги қарама-қаршилиқлар ижтимоий ва сиёсий можароларни кучайтиради.

²⁶ Мафкуравий таъсир. Мафкуравий тажовуз. Мафкуравий тахдид. <https://oyina.uz/kiril/teahouse/1851>

²⁷ <https://staff.tiame.uz/storage/users/409/books/ONdDkaA0SQEqxk10SQHLIChNTnU17rgWzaWmmaoy.pdf>

Бугунги даврга чуқур назар ташлайдиган бўлсак, у ўзининг барча хусусиятлари билан олдинги даврлардан кескин фарқ қилишига ҳамда оралиқ босқичларининг ниҳоятда қисқа давом этиши ва тез ўзгарувчанлигига амин бўламиз. Жумладан, собиқ совет империяси ва социализм лагерининг емирилиши икки қутбли дунёнинг барҳам топиши билан якунланди ва кўп қутбли дунёнинг шаклланиши учун шарт-шароит туғилди. Бироқ у тез орада янги ўта мураккаб ва қарама-қаршилиқларга ниҳоятда бой вазият билан алмашинди. Бу даврнинг энг асосий ўзига хослиги шундан иборатки, у халқаро глобаллашув жараёнларининг ўта зиддиятли тус олганлиги билан ажралиб туради.²⁸

Глобализация бугунги кунда турли мамлакатлар ва маданиятлар ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаб, ахборот оқимини чексиз қилаётган жараён ҳисобланади. Бу жараён мафкуравий таҳдидларни кучайтириши мумкин, чунки турли ғоялар ва кадриятлар тарқалиши осонлашади. Глобализациянинг мафкуравий таҳдидга таъсири қуйидагича намоён бўлади:

1. Маданий яккалаш (унификация): Глобализациянинг таъсири остида кўплаб миллатларнинг ўзига хос маданий хусусиятлари глобал маданият томонидан сўндирилиб, улар якка қиёфага келтирилади. Бу миллатларнинг ўз миллий кадриятларини йўқотишига ва ғарб маданиятининг устунлик қилишига олиб келади.

2. Ахборот тарқалишининг тезлиги: Глобализация жараёнида интернет ва оммавий ахборот воситалари орқали мафкуравий ғояларни тез тарқатиш мумкин бўлиб қолди. Турли мамлакатлардаги инсонлар турли ғояларга ва мафкуралар таъсирига осонлик билан тушиб қолмоқда.

3. Турли мафкуралар ўртасидаги кураш: Глобализация жараёнида турли мафкуравий қарашлар ўртасида кескин рақобат кучаяди. Бир давлат ёки жамият бошқасига ўз ғоявий таъсирини ўтказиш учун маълум бир мафкуравий воситалардан фойдаланади.

4. Ахборот уруши: Глобализация ахборот уруши тушунчасини ҳам кучайтирди. Дунё миқёсида ахборот оқими устидан назорат қилиш орқали маълум бир давлат ёки гуруҳлар бошқаларнинг фикри ва дунёқарашига таъсир ўтказишга уринади. Ахборот урушида сохта (фейк) хабарлар, тарғибот, ташвиқот ва сездирмай бошқариш (манипуляция) мафкуравий қуроллар сифатида ишлатилади.

²⁸ Ўша ерда

5. Мафқуравий ҳужумлар: Глобализация турли давлатларнинг ўз мафқурасини глобал миқёсда кенг тарқатишига йўл очади. Масалан, сиёсий, иқтисодий ёки маданий мафқуралар ахборот орқали бошқа жамиятларга кириб боради ва уларнинг ички тартибига таъсир қилади.

Хулоса қилиб айтганда, глобализация мафқуравий таҳдидларнинг тез тарқалишига ва кучайишига ёрдам беради. Жамият ёки давлатлар ўз миллий кадриятларини ва мафқурасини ҳимоя қилиш учун бу жараёнга қарши туриш механизмларини ишлаб чиқишга мажбур бўладилар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Пахруддинов Ш.И. Дунёвий демократик давлатчилик қурилиши амалиётида диний экстремизм таҳдиди. Тошкент: 2001, 178-б.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2018 йил, 28 декабрь.

3. М. Н. Ҳасанов, С. У. Бошмонов, & Т. О. Жонибеков (2022). Абу Наср Форобийнинг илм-фанлар таснифида ахлоқий ва диний қарашларининг таҳлили. *Academic research in educational sciences*, 3 (TSTU Conference 1), 608-613.

4. Ж. С. Раматов, & М. Н. Ҳасанов (2022). Абу Наср Форобийнинг жаҳон илм-фан тараққиётига қўшган ҳиссаси ва унинг бугунги кундаги аҳамияти. *Academic research in educational sciences*, 3 (TSTU Conference 1), 648-653.

5. Миршод Нўмонович Ҳасанов (2022). Янги Ўзбекистон тараққиёти босқичида ёшларнинг маънавий ва маданиятини юксалтиришнинг устивор вазифалари. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 791-798.

MOLIYA BOZORINING KELAJAK ISTIQBOLLARI

ПЕРСПЕКТИВЫ ФИНАНСОВОГО РЫНКА НА БУДУЩЕЕ

FUTURE PROSPECTS OF THE FINANCIAL MARKET

Jumayev Islombek Akram o'g'li

Chet el kapitali ishtirokidagi

"Hamkorbank" aksiyadorlik tijorat banki

islom.jumayev.98@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada moliya bozorining rivojlanish tendensiyalari, raqamli texnologiyalarning ta'siri va kelajak istiqbollari tahlil qilingan. Global moliya bozorlarining transformatsiyasi, innovatsion moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarning paydo bo'lishi, hamda barqaror moliya tizimining shakllanishi masalalari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: moliya bozori, raqamlashtirish, fintech, kriptoalyutalar, raqamli bank, moliyaviy innovatsiyalar

Аннотация. В данной статье анализируются тенденции развития финансового рынка, влияние цифровых технологий и перспективы на будущее. Исследованы вопросы трансформации мировых финансовых рынков, появления инновационных финансовых продуктов и услуг, а также формирования устойчивой финансовой системы.

Ключевые слова: финансовый рынок, оцифровка, финтех, криптовалюты, цифровой банкинг, финансовые инновации

Abstract. This article analyzes the development trends of the financial market, the impact of digital technologies and the prospects for the future. The issues of transformation of Global financial markets, the emergence of innovative financial products and services, as well as the formation of a stable financial system are studied.

Keywords: financial market, digitization, fintech, cryptocurrencies, digital banking, financial innovation

KIRISH

Zamonaviy moliya bozori tez sur'atlar bilan o'zgarmoqda. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, yangi moliyaviy vositalarning paydo bo'lishi va global integratsiya jarayonlari moliya bozorining kelajak qiyofasini belgilab bermoqda [1]. Bu o'zgarishlar moliya bozorining an'anaviy tushunchalarini qayta ko'rib chiqishni va yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni talab etmoqda.

Tadqiqotning maqsadi zamonaviy moliya bozorining asosiy rivojlanish tendensiyalarini aniqlash va uning kelajak istiqbollari tahlil qilishdan iborat.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va prognozlash usullariga asoslangan. Asosiy manba sifatida ilmiy tadqiqotlar, xalqaro moliya institutlarining hisobotlari va ekspert baholaridan foydalanilgan.

Mavzuga oid adabiyotlarni quyidagi yo'nalishlar bo'yicha tasniflash mumkin:

- Moliya bozorining nazariy asoslari
- Raqamli moliya va fintech
- Moliyaviy innovatsiyalar
- Global moliya bozori tendensiyalari

NATIJALAR

Tadqiqotlar natijasida moliya bozorining kelajagini belgilovchi uch asosiy tendensiya aniqlandi.

Birinchi tendensiya - raqamlashtirish va texnologik innovatsiyalar. Bu yo'nalishda blockchain texnologiyalarining joriy etilishi moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini oshirmoqda va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirmoqda. Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlardan foydalanish risk-menejmentni takomillashtirish va mijozlar bilan ishlashning yangi usullarini yaratish imkonini bermoqda. Raqamli to'lov tizimlarining rivojlanishi esa moliyaviy xizmatlarning tezligi va qulayligini yangi bosqichga olib chiqmoqda [2].

Ikkinchi tendensiya - moliyaviy xizmatlarning transformatsiyasi. Neobanklarning paydo bo'lishi an'anaviy bank xizmatlarini tubdan o'zgartirmoqda. Peer-to-peer kreditlash platformalari kredit olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda va kredit bozorini

demokratlashtirishga xizmat qilmoqda. Raqamli aktivlar bozorining shakllanishi esa yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratmoqda [3].

Uchinchi tendensiya - barqaror moliya tizimining rivojlanishi. "Yashil" obligatsiyalar bozorining o'sishi ekologik loyihalarni moliyalashtirishda muhim rol o'ynamoqda. ESG investitsiyalarning kengayishi investorlarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirmoqda. Ijtimoiy mas'uliyatli investitsiyalar hajmining ortishi esa barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga xizmat qilmoqda [4].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Moliya bozorining kelajagi bir necha muhim omillar ta'sirida shakllanmoqda va bu jarayonni chuqur tahlil qilish zarur.

Raqamli texnologiyalar ta'sirini tahlil qiladigan bo'lsak, ular moliyaviy xizmatlarni taqdim etish modellarini tubdan o'zgartirmoqda. Fintech kompaniyalar an'anaviy moliya institutlariga jiddiy raqobat yaratmoqda, bu esa bank sektori va moliya bozorlarining transformatsiyasini tezlashtirmoqda [5]. Raqamli texnologiyalar moliyaviy xizmatlarning narxini pasaytirish va ularning geografik qamrovini kengaytirish imkonini bermoqda [6].

Global moliya arxitekturasining o'zgarishi ham muhim tendensiya hisoblanadi. Kriptovalyutalar va raqamli aktivlar an'anaviy moliya tizimiga tobora ko'proq integratsiya qilinmoqda. Markaziy banklar raqamli valyutalarni joriy etish bo'yicha faol izlanishlar olib bormoqda. Bu jarayon global moliya tizimining yangi arxitekturasini shakllantirishga xizmat qilmoqda [7].

Barqaror rivojlanish tamoyillarining moliya bozoriga ta'siri ham kuchaymoqda. Investorlar ekologik, ijtimoiy va boshqaruv mezonlariga asoslangan investitsiya qarorlarini qabul qilmoqda. Bu esa moliya bozorining yangi segmentlari - "yashil" moliyalashtirish, ijtimoiy obligatsiyalar va barqaror rivojlanish obligatsiyalari bozorlarining rivojlanishiga olib kelmoqda [8].

Moliyaviy xizmatlarning personallasuvi alohida e'tiborga loyiq tendensiya hisoblanadi. Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalari mijozlarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan moliyaviy mahsulotlarni yaratish imkonini bermoqda [9]. Bu esa moliyaviy xizmatlar sifatini oshirish va mijozlar tajribasini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Yuqoridagi tendensiyalar moliya bozorining kelajakda yanada samarali, inkluziv va barqaror bo'lishiga xizmat qiladi [10]. Biroq, bu jarayonda yangi risklar va muammolar ham

paydo bo'lmoqda. Xususan, kiberxavfsizlik, ma'lumotlar himoyasi va moliyaviy barqarorlik masalalari tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

XULOSA

Moliya bozorining kelajak istiqbollari tahlili quyidagi xulosalarga kelish imkonini beradi:

1. Raqamli texnologiyalar moliya bozorining asosiy drayveri bo'lib qoladi. Blockchain, sun'iy intellekt va boshqa innovatsion texnologiyalar moliyaviy xizmatlarning yangi avlodini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

2. An'anaviy moliya institutlari va fintech kompaniyalar o'rtasidagi hamkorlik kuchayadi. Bu esa yangi moliyaviy ekotizimning shakllanishiga olib keladi.

3. Barqaror moliya tamoyillari moliya bozorining ajralmas qismiga aylanadi. "Yashil" moliyalashtirish va ijtimoiy mas'uliyatli investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshadi.

4. Moliyaviy xizmatlarning globallashuvi va raqamlashuvi davom etadi, bu esa moliya bozorining yanada samarali va inkluziv bo'lishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Smith, J. (2023). The Future of Financial Markets. London: Finance Press.
2. Иванов, А. (2023). Цифровизация финансового рынка. Москва: Финансы и статистика.
3. Karimov, A. (2023). Moliya bozorlarida innovatsiyalar. Toshkent: Iqtisod.
4. Wilson, M. (2023). Sustainable Finance and Investment. New York: Bloomberg Press.
5. Петров, В. (2022). Финтех революция. Санкт-Петербург: Питер.
6. Johnson, R. (2023). Digital Banking Transformation. Chicago: Banking Review.
7. Ahmadov, B. (2023). Raqamli moliya asoslari. Toshkent: Moliya.
8. Brown, L. (2023). ESG Investing Trends. Boston: Harvard Business Review.
9. Соколов, Д. (2023). Будущее финансовых рынков. Москва: Экономика.
10. Thompson, K. (2023). Financial Innovation and Technology. Oxford: Oxford Press.

**«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
2-TOM, 10-SON (31-OKTABR)

MUNDARIJA

1	Weaving Words into Persuasion: A Comparative Study of Figurative Language in Menasive Speech Acts of English and Uzbek Shohsanamxon O'rinova	5-9
2	PEDAGOGIK TAJRIBA-SINOV ISHLARINING NATIJALARINI SIFAT VA MIQDOR JIHATDAN TAHLIL QILISH Xusanova Xilola Xaqberdiyevna	10-13
3	Tuproqning sho'rlanishi: global qishloq xo'jaligiga o'sib borayotgan xafning oldinni olish. Yuldoshev Komil Qurbonovich	14-17
4	ИШЕМИЧЕСКАЯ БОЛЕЗНЬ СЕРДЦА: КЛИНИЧЕСКИЕ ПРИМЕРЫ И ОСОБЕННОСТИ ЛЕЧЕНИЯ Хужанов Хуснитдин Баймуратович, Кобиллов Одилжон Рустамович Ниёзова Шахноза Хамойдиновна	18-21
5	ОХАКТОШ ВА СОЗТУПРОҚ МАТЕРИАЛЛАР ИШЛАБ ЧИҚАРИШ УЧУН БОШҚА ХОМ АШЁЛАРНИНГ МИНЕРАЛ ТАРКИБИНИ ЎРГАНИШ. О.А.Тошмаматов	22-26
6	STATISTIK KO'RSATKICHLARNING TURLARINI TAHLIL QILISH Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	27-31
7	ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У БУДУЩИХ ГИДОВ - СПЕЦИАЛИСТОВ В СФЕРЕ ТУРИЗМА, ПРИ ОБУЧЕНИИ ИХ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ Абдурасулова Нилуфар Абдусалим қизи	32-36
8	IDIOMATIC EXPRESSIONS IN ENGLISH AND UZBEK: A CONTRASTIVE ANALYSIS AND TRANSLATION IMPLICATIONS Azimova Laylo Faxriddin qizi	37-41
9	ONLAYN NASHRNING XUSUSIYATLARI Madiyarov Babur Allambergenovich	42-45

**"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIIY KONFERENSIYASI**
Volume 2, Issue 10, 31-Oktober 2024

10	JAMIYATNING SHAKLLANISHINI IJTIMOIIY FALSAFIY TAHLILI Rakhmatjon Akhmedov	46-49
11	OLIIY TA'LIM BOSHQARUVI UCHUN RAHBARLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATIV PEDAGOGIK STRATEGIYALAR. Murodjan Allabergenov	50-52
12	Qoraqalpoqlarning joylashuvi va bo'linishiga oid ma'lumotlar tahlili Sohiba Boysariyeva	53-58
13	CHARACTERISTICS OF FEBRILE SEIZURES IN CHILDREN. Khodjamov Shahzod Tilavmurod ugli	59
14	Sog'lom turmush tarzi tamoyillari. Eshniyozova Nilufar Farhod qizi	60-62
15	DASTLABKI ISHLOV BERISH VA O'RGANISHNI CHUQURLASHTIRISH ALGORITMLARI YORDAMIDA VIDEO TASVIRLARDA YUZ IFODALARINI ANIQLASH Muminov Islom Bahodir o'g'li	63-65
16	Eshqobil Shukur asarlarining lingvopoetik aspektida tadqiq etilishi Rajabova Sabohat Jo'ramurod qizi	66-68
17	<u>СВОЙСТВА КОЛЛОИДНЫХ ВЕЩЕСТВ И ИХ СТАБИЛИЗАЦИЯ</u> Кенжаев Нуриддин	69-71
18	ANIMATSION FILMLAR SUBTITRLI TARJIMALARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI (INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMALAR MISOLIDA). Ro'zimurodova Zarina Dusmurod qizi	72-74
19	Sun'iy intellekt va kreativlik. Toshpo'latova Dilfo'za Komiljon qizi, Hoshimova Nilufar Eshmurod qizi, Ma'mirov Ma'rufjon Yoliqul o'g'li Donoyev Shodiyor Safarali o'g'li	75-80
20	Kasbiy ta'limda xorijiy tillarni innovatsion yondashuv asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish. G.J.Mexmonaliyeva	81-83
21	Maqsud Shayxzoda hayoti va ijodining o'zbek milliy adabiyotidagi tutgan o'rni. Alimova Zebo Xamidullaevna, Boymatova Sarvinoz Shuxrat qizi	84-86
22	Axborot texnologiyalarining iqtisodiyot rivojiga tatbiqi Yorqulov Shoxinur Baxtiyor o'g'li, Mustafoyeva Anora Ulug'bek qizi	87-89

23	КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА ПАРАМЕТРОВ ГЕМОДИНАМИКИ У БОЛЬНЫХ С ОСЛОЖНЕНИЕМ В ВИДЕ ПОВЫШЕНИЯ ВНУТРИБРЮШНОГО ДАВЛЕНИЯ Ф.Ф. Азизова ,М.Г. Мухамедова	90-93
24	ON THE HISTORY OF STUDYING THE BIOLOGICAL DIVERSITY OF THE PLANT <i>NITRARIA SCHOBERI L.</i> К.М. Nasimov , F.E. Saitkulov , Z.Z Mirvaliyev , U.N. Nizamov , A.Sh.Toshtemirov , S. Kulmirzayeva , J.J. Faxriddinov .	94-103
25	IKKINCHI JAHON URUSHIDAN KEYINGI YILLARDA O'ZBEKISTON SSRNING MARKAZIY VA JANUBIY VILOYATLARIDA QISHLOQ XO'JALIGINING AHVOLI VA OLIB BORILGAN ISLOHOTLAR. <i>Ibodov Behzod Yuldoshevich</i>	104-109
26	MILLIY YUKSALISH BOSQICHINING XUSUSIYATLARI V. INSONGA QO'YILADIGAN TALABLARNING ORTISHI. Mixliyeva Gulshoda Zarip qizi	110-113
27	ХАРАКТЕР И АНАЛИЗ КЛИНИКО-МОРФОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЯВЛЕНИЙ ПОВРЕЖДЕНИЙ ПОЧЕК У БОЛЬНЫХ ПЕРЕНЕСШИХ SARS-COV2. Хурсандов Илѐс Ахмедович Хамдамов Бахтиѐр Зарифович	114-126
28	KASBIY TA'LIMDA MALAKALI KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH VA XALQARO TA'LIM DASTURLARI. Matrazov Kuranmurat Salayevich	127-130
30	Bank kreditlari orqali loyihaviy moliyalashtirishni samarali tashkil etish. Bozorov Jumanazar To'xtayevich	131-135
31	ЖАДИД МАЪРИФАТПАРВАРЛАРИ ФАОЛИЯТИДА ОНА ТИЛИ СОФЛИГИГА ЭРИШИШ МАСАЛАЛАРИ Сирожиддин Қурбонбоевич Сапарбаев	136-140
32	Tovar-moddiy zaxiralar hisobi va auditini takomillashtirish Oqilov Abrorjon Rahmonqulovich	141-145
33	Banklarda ichki audit tizimi orqali xarajatlarni nazorat qilish Nasrullayev Sardor Nasriddinovich	146-150
34	Aksiyadorlik jamiyatlarining evolyutsiyasi, funktsiyasi va zamonaviy iqtisodiy tizimlarga ta'siri. Shohonov Safarmurod	151-154

**"YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 2, Issue 10, 31-Oktober 2024

35	ENDOKRIN OFTALMOPATIYADA KO'Z OLMASINING MORFOMETRIK KO'RSATKICHLARINI BAHOLASH. Sarvarxon Akmaljon o'g'li Yuldashov	155-157
36	МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ МОҲИЯТИ ВА ГЛОБАЛИЗАЦИОН ХУСУСИЯТИ Сардор Ашуров	158-161
37	MOLIYA BOZORINING KELAJAK ISTIQBOLLARI <i>Jumayev Islombek Akram o'g'li</i>	162-165